

**קובץ שיעורים
בסוגיות
הטמנה**

כולל דורשי ציון

קובץ שיעורים בסוגיות הטמנה

שנאמרו מפי מורנו
הרה"ג הרב נתנאל ניר שליט"א

בכולל "דורשי ציון" שע"י ראש הכולל

הרה"ג הרב אברהם צוויג שליט"א

חנוכה תשע"ח

מודה אני לפניך ד' אלוקי ואלוקי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות וכאשר זיכני השם להיות מיושבי האוהל הכולל החשוב שע"י רשת הכוללים "דורשי ציון" בראשות ראש הכולל מורנו הרה"ג רבי אברהם צוויג שליט"א ולשמוע שיעורים קבועים בהיקף הסוגיות בבהירות ובעמקות ממורנו הרה"ג רבי נתנאל ניר שליט"א ומרוב חביבות השיעורים העלתי אותם על הכתב, וכעת הפצירו בי חברי שלא אמנע טוב ואדפיסם לתועלת הכלל, ביקשתי מידידי הרה"ג רבי יעקב לוי הי"ו לשים עיניו על הדברים ואכן גמל עימי חסד וימים ולילות השקיע בעמל רב להגיה את הדברים כדי שיהיו ראויים לעלות על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן.

כאן המקום לקבוע את הברכה והתודה למתנה הגדולה שזיכני בה השי"ת בחסד וברחמים באשתי כגופי שירה שתחי' מנב"ת אשר מקריבה הכל למען אוכל לעלות בהר ד' במנוחה בשלווה ובהסרת כל טרדה, ועליה ראוי להיאמר שלי ושלכם שלה.

בברכת נותן התורה

העורך

אלעזר בלאאמו"ר יוסף חייט

מפתחות ותוכן העניינים

הקדמה א

תנאי חזרה בהטמנה ה

בעניין הטמנה בסלעים בחול ח

שיטות הראשונים בביאור 'דמשכתי לקדירה' / הכרעת הרמ"א / טרמוס ושקית חימום / מילתא דלא שחיכא / הטמנה בחול / המחלוקת רבה ורב יוסף בדעת ר' יוסי / איכא ביניהם עפר תיחוח / רש"י ורב האי / הטמנה בחול ובאבק דרכים מע"ש / סיכום דיני הטמנה בחול מע"ש

הטמנה בקופה ולהניח על גפת יד

שיטות הראשונים בדינא דר' זירא / שיטת הרמב"ם / הערה לדינא לדעת הרמב"ם

ח' סוגי הטמנות והמסתעף יח

אופן א' – הטמנה בבגדים ע"ג כירה גרופה / אופן ב' – הטמנה בתוך חפירה / אופן ג' – הטמנה ע"ג כירה שדפנותיה גבוהים ונותן לוח על גבי הכירה / אופן ד' – הטמנה ע"ג כירה שדפנותיה גבוהים ונותן לוח ע"פ הקדירה / אופן ה' – הטמנה בתנור כשדופן התנור נוגע בצד הקדירה / אופן ו' – הטמנה בבגדים ע"ג כירה שאינה גו"ק אופן ז' – הטמנה בגדים ע"ג קטומים / אופן ח' – הטמנת קדירה בכלי רחב

היתר טוח בטיט - מקורות והגדרה כב

הקדמה / קושיא מסי' שב על המתירין בסי' רעה / מהי סברת ההיתר בטוח בטיט / והשיטות בקצרה / שיטת השו"ע – "לא פלוג" / ביאור דעת הרמ"א – דרושים שני תנאים / ארבעת הגזירות בטוח בטיט ודיניהם / היתר טוח – בטיט בשהייה / שיטת הלבוש / ארבע נפק"מ להיתר "טוח בטיט" / היתר טוח בטיט בהטמנה / דעת מהרש"ל / בירור שיטת הט"ז / שיטת המשנ"ב / שיטת החזו"א / פשיטת ספק השונה הלכות / ארבע נפק"מ בעניין הטמנה בטוח בטיט / תמיהה על דברי הגרשז"א / ולסיכום הגדרות והלכות טוח בטיט

הנחה והטמנת קדירה ע"ג קדירה לד

קילקול גומא.....מב

שיטת רש"י ותוס' / שיטת הרמב"ם / קושית רע"א / ראייה מדברי הירושלמי / העברה
מטמינה לטמינה לדעת הרמב"ם / סיכום הדינים

אמירה לגוי בפסיק רישא.....ג

סתירה בדברי המרדכי / מח' הרמב"ם והמרדכי בדין נענוע הגחלים / שיטת תרומת
הדשן / שיטת הגר"א / שיטת הט"ז / שיטת המג"א / שאלה ע"ד המשנ"ב – וחיידוש
בדעת המג"א / דין פתיחת וסתירת התנור / חילוק בין פס"ר דלא נחא ליה לבין גרם
בישול / חמשה דרגות בדין אמירה לגוי בפס"ר / אמירה לגוי בטלטול נר שמן /
המשנ"ב מתיר פס"ר דלא נחא ליה בכל מצב

פלטת שבת כיסוי ופח.....סב

הגדרת חמשת הנושאים הנידונים / שיטת הבית מאיר והאג"ט / שיטת מהר"ם שיק /
שיטת החזו"א / שיטת המג"א / סתירה בין דין 'קדירה ריקנית' לקדירה מלאה /
סיכום דיני שהייה ע"ג בלעך לשיטות הפוסקים / חומרת הגאון מברסק / מדוע אין
לאסור בפלטה ובלעך מחמת חומם הרב וכדין תנור / סברות האחרונים להתיר שהייה
בפלטה ובבלעך / נתינה לכתחילה – 'מיחזי כמבשל' / דברי המג"א בדין מעזיבה /
קושיית רע"א / יישוב 'מחצית השקל' / שיטת המשנ"ב / שילוב שני ההיתרים בדברי
המג"א / הגרשז"א מצדד להתיר בפלטה לכתחילה / ניסיון דחיה מדברי הגר"א להתיר
נתינה לכתחילה על הפלטה / סיכום העולה לדינא / היתר משולב – קדירה ריקנית
וגו"ק / 'כולן נסקרין בסקירה אחת'

נר חנוכה איש וביתו.....פא

דרך הרמב"ם במהדרין מן המהדרין / שיטת התוס' / ישוב שיטת הרמב"ם ע"פ הגר"א
/ טעמי הרמב"ם ותוס' ע"פ / ביאור הגר"א / דעת השו"ע / דעת הרמ"א / ששת
השינויים בין מנהג אשכנז לרמב"ם / ונראה לי ליישב – את הט"ז וביאור שיטת
הרמ"א כהרמב"ם

סדר הדלקה הידור לעומת הידור.....צא

סדר ההדלקה – הידור לעומת הידור / שיטת מה"ריק / שיטת רבינו יונה / ביאור
ראשון בהבנת מנהג אוסטרייך / ביאור נוסף בהבנת מנהג אוסטרייך / שיטת הגר"א /
שיטת הגר"ח מברסק / תנאי ברכת ראייה - שעשה ניסים / שיטת המקובלים / מח'
רע"א והסמ"ג בברכת שעשה ניסים ושהחיינו

הקדמת מורנו הרב נתנאל ניר שליט"א

בפיוט הקדמון "מעוז צור" נאמר ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים.

ודורשי רשומות דרשו את תיבות הבית כמין חומר ואוסיף עוד כהנה וכהנה, דמבאר הפיוט מדוע ראויים ישראל שיעשו להם נס, ופרט – ומנותר – וזו מדת הענווה במ"ש לשארית נחלתו למי שעושה עצמו כשייריים – הוא ראוי לנס דוודאי לא יתלה תוקף הנס בעוצם כוחו וגבורתו דהרי הוא כמי שאינו,

ועוד ממשיך הפיוט – ומנותר – וזו סיבה נוספת לתוקף הנס – דהמקבל הנס הוא בבחינת "קנקן" המיועד להכיל בתוכו וזוכר את חסדי ה' אך אפשר עוד לומר דהא והא בלומדי תורה קמיייר ומנותר קנקנים.

אלו לומדי התורה בשקידה ובחשק וכתובה על לוח ליבם ושומרים אותה כשמן זך בתוך קנקן המשתמר והם קנקן מלא אך מרגישים – ומנותר – אין בי עדיין מספיק שמן והרי אני רק נותר השמן ובשל כך צמאה נפשו לרוות ממעינות החכמה עוד ועוד הוא ראוי לנס – וזמ"ש – ומנותר קנקנים – נעשה.

ואכן זכינו כאן כולל "דורשי ציון" בביתר עלית לראות נותר קנקנים כאלו אנשים אשר רוח בם ומלאים תורה כקנקן זפות – קנקן חדש מלא ישן ומשתוקקים לעוד תורה ועוד תורה, ובראשם ראש הכולל הרה"ג הרב ר' אברהם צוויג שליט"א שמשים עצמו כשייריים לצרכי הכולל והאברכים ועליו נאמר ומנותר קנקנים, וכל חפצו וחשקו להגדיל תורה בבחינת בית שמגדלין לומדי תורה כל חלקי התורה"ק פרד"ס, יזכהו הקב"ה שחפץ ה' בידו יצלח ויושפע שפע רב לו ולכל משפחתו מתוך נחת דקדושה ויאירו בניו בתורה. אמן ונאמר - נעשה נס – לשושנים אלו ת"ח שעליהם נאמר – שפתותינו שושנים – ודרשו חז"ל שפתותינו שושנים את דברי התורה, הרי שלומדי התורה הם ראויים להעשות להם ניסים וגבורות ועליהם נאמר – נס בכל יומא איתא.

וכאן מקום איתי להודות לכל חכמי ורבני כולל "דורשי – ציון" שעליהם נאמר "בני בינה" וחפצים לקנות את התורה"ק בכל חלקיה ובפרט לקידוש ה' מכובד לומדי חכמת האמת בבית מדרשנו, ויה"ר שנזכה כולנו ללמוד תורה בשקידה ובחשקה ומתוך יגיעה ושמחה ולכווין לאמיתה של תורה אמן.

ואודה ה' אשר זיכני זה כמה שנים
 ללמד תורה ברבים
 בדבוק חברים מקשיבים
 בסדרן תמידים ומוספים
 נושאים ונותנים
 מוטיבים ומפרקים
 והיו ת"ח מתקבצים
 כבני אדם שבאים
 לראות במזמוטי חתן וכלה
 והיו הדברים שמחים כנתינתן ממעונה
 סוגיא אחר סוגיא
 בליבון ההלכה
 מחוורת כשמלה חדשה
 ובגו האי חבורה
 שכינתא תמן שריא
 וענתה ואמרה
 ברחובות תתן קולה
 אליכם אישים אקרא
 כאנשים עושים גבורה
 ברוך אשר יקים את דברי התורה
 כבוד מכל כלי חמדה
 לאסוקי שמעתתא
 אליבא דהילכתא
 כהקיר ביר מימיה כן הקרה חכמתה
 עד אשר נאמר מצאנו מים

ועתה עלה בדעתו דהאי איש מהיר במלאכתו אומר ועושה המלמד ידיו לכתב הרב ר' אלעזר
 חייט שליט"א להוציא לאור תמצית השיעורים האחרונים ואשר על ידו השני הרב ר' משה
 אריה יודלביץ שליט"א אשר מפי יקרא והוא כותב על הספר ובדיו, וטרחו בדבר עד אשר
 הוציאו כלי למעשהו, ונודה לרבנים החשובים אשר העירו הערותיהם והאירו עיננו
 בהגהותיהם ובפרט להרב ר' יעקב לוי שליט"א, ישלם ה' שכרם באור יקרת התורה עליהם
 ועל ביתם ויזכו לראות בנים עוסקים בתורה ומאירים את העולם ויה"ר שנזכה להמשיך
 בדרך זו ואכל לחי לעולם.

אתהלך לפני ה' בארצות החיים

בימים קדושים ונשגבים אלו נקבע שיר ורננים לה' יתברך אשר גאלנו וגאל את אבותינו בחנוכה לפני שנתיים שנת תושע' אשר נמלטו הורי היקרים אאמו"ר הרה"ג ר' שאול ואמי רחל ניר מאש תופת מרצחים ובחמלת ה' עליהם הוציאם מתוך ההפיכה והתקיים בם הפסוק "כי תלך במו אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך" וע"ז נקבע יו"ט לנו בנר רביעי דחנוכה זה המקום להודות להם על כל שעושים למעננו ובפרט על השקעה של שנים בלימוד שאבי הגאון שליט"א מפנה לי מזמנו היקר ומובילני לחדרי תורה אשר בנה בלבו דברים עמוקים אשר לא שזפתם עין, איה ויקוים בהם "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" מתוך בריאות ושמחה עושר וכבוד ולא תפסוק התורה מפי זרעם וזרע זרעם עד עולם. והברכה אחת היא לחמי הרה"ג ר' שמואל נהארי שליט"א ולחמותי תליט"א ולכל המשפחה הכבודה.

וקובעת ברכה לעצמה אשתי נוות ביתי שמקיימת בעצמה מקרא שכתוב "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו.

לזכר עולם יהיה צדיק

ונזכיר בהיכל ה' את מו"ר הרה"ג ר' יצחק שלמה זילברמן זצוק"ל משפירי שפירי קרתא דירושלים דכל יומא שפתותינו מרחשן ידידה, שהלך לפנינו באור יומם וגם אחרי הסתלקותו דרכו לנו כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום.

תנאי חזרה בהטמנה

יש לדון באדם שהוציא הקדירה מההטמנה ורוצה להחזירה, אי צריך להקפיד על תנאי החזרה (המבוארים בסימן רנג סעיף ב) או לאו. ולכאורה ניתן להוכיח מכמה מקומות ששייך בהטמנה דיני חזרה, כפי שיתבאר.

א. דהא באופנים שאסור להחזיר טעם האיסור הוא משום דמיחזי כנותן בתחילה, וטעם זה שייך גם בהטמנה דהא אסור להטמין בתחילה בשבת [ויעויין ברש"י דף לח: ד"ה מחזירין דכתב שסיבת איסור חזרה דה"ל "כמטמין" בתחילה, ורש"י לשיטתו דהשווה כל דיני הטמנה לשהייה וחזרה, ולפ"ז ודאי דשייך כל דיני חזרה בהטמנה. אבל אפי' לחולקים על רש"י מ"מ בזה יודו דשייך דיני חזרה בהטמנה משום דמיחזי כמטמין בתחילה].

ב. דהטור בסי' רנט כתב: הטומן בקופה מלאה גיזי צמר שאסור לטלטלן יכול אפי' לכתחילה להוציאה ע"ד להחזירה אם לא תתקלקל וכו' - משמע מלשון זה דשייך דיני חזרה בהטמנה.

ג. דהרמ"א בסעיף א' כתב: יש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל שרי לאכול. וכתב הגר"א דטעם הי"א דס"ל דהטמנה שוה בזה לשהייה דפסק המחבר לעיל בסי' רנג ס"א דאם שכח והשהה אפי' תבשיל שמצטמק ויפה לו מותר לאכול, וכמו שהשווה הגר"א הטמנה לשהייה כמו כן יש להשוותו לחזרה.

וכן מבואר במהר"ץ חיות (לח:), דכתב אהא דהניחה ע"ג קרקע אחרי שנטלה מכירה דאסור להחזיר וז"ל "דהרבה פעמים מצאנו ענין זה דבכל שהניחו ע"ג קרקע בטל ענין הראשון, עיין עירובין קב: לעניין מחזירין רטיה בשבת לא שנו אלא שפירש ע"ג כלי אבל פירש ע"ג קרקע אסור להחזירה, וכן אמרין בירושלמי סוכה ס"פ לולב הגזול במנהג של אנשי ירושלים נכנס לבית הכנסת לולבו בידו לישא את כפיו נותנו לחבר הניחו בארץ אסור לטלטל שוב את הלולב משום דבטלה לקיחה ראשונה ושוב הוי מוקצה עכ"ל, הרי שבכל מקום ואתר שהיתה הנחה ע"ג קרקע הרי זה ביטול למצב הקודם. ולפי יסוד הזה גם בנידון דידן של חזרה להטמנה – לכאורה אם יניח ע"ג קרקע תבטל ההטמנה ויאסר להחזיר.

ובספר מנורה הטהורה (קני המנורה סי' רנט סק"ח) מביא דהלחם משנה על המשניות כתב דאם נטל הקדירה מטמינה והניחה ע"ג קרקע אסור להחזירה, וכתב המנורה הטהורה דמוכח מזה דסבר דשייך כל דיני חזרה בהטמנה.

ואם אכן נאמר שיש דיני חזרה אף בהטמנה, יש לדון בכמה נפק"מ לדינא:

א. דאסור להחזיר אא"כ התבשיל רותח. ואמנם לפי הב"י דכתב דהא דצריך שיהיה רותח אינו משום אסור חזרה אלא כדי שלא יעבור על איסור בישול, א"כ אין נפק"מ [דאפי' אם אין דיני חזרה בהטמנה מ"מ יהיה אסור להחזיר צונן משום בישול לפי' הבית מאיר דשייך בישול באין מוסיף הבל, וגם למג"א דפליג עליה וס"ל דלא שייך בישול במעמיד הבל גם אין נפק"מ, דאפי' אם יש דיני חזרה בהטמנה מ"מ יהיה מותר להטמין צונן דמצד חזרה אין איסור וגם בישול ליכא]. אבל להב"ח דכתב דאפי' להמתירים גבי בישול היכא שלא נצטננה לגמרי, מ"מ לגבי חזרה יהיה אסור להחזיר דכיון דכבר אינה רותחת כבתחילה הוי החזרה כנתינה בתחילה, א"כ גם לענין הטמנה יהיה אסור להחזיר כשאינה רותחת, אך יש לדחות דאפי' להב"ח לא יהיה כאן נפק"מ, דהא מבואר בגמ' דף נא ע"א דפינה ממיחם למיחם מותר להטמינו, וכתבו שם תוס' (ד"ה אבל) דלא דמי לההוא דבעי בפרק כירה פינה ממיחם למיחם מהו, דהתם איירי לענין חזרה דרוצה בחימום לכן יש לאסור כשהוא צונן אבל הכא גבי הטמנה כל כמה שהוא צונן טפי שפיר דמי כדאמר לעיל רבי התיר להטמין את הצונן, עכ"ל, ולפ"ז גם בתבשיל שהוא חם אלא שאינו רותח כבתחילה יש להקל גבי טפי מבחזרה.

ב. אם הניחו על גבי קרקע יהיה אסור להחזירו להטמנה.

ג. אם הוציא מהטמנה בע"ש ועודן בידו ורוצה להחזיר בשבת - לדעת השעה"צ בסי' רנז ס"ק מד מותר להחזיר.

ד. לדעת הרמ"א שהביא דעת הר"ן דאין בשבת דיני חזרה – יש לדון האם נקל גם בטמינה.

ה. גילהו מהטמנתו בשבת ודעתו שלא להחזיר את הכיסוי – יש לעיין האם נדון מקרה זה כמי שהסיר קדירה מע"ג כירה ודעתו שלא להחזירה.

דלכאורה דעת הטור בסי' רנט דכתב – וז"ל 'וואפי' לכתחילה יכול להוציאה ע"ד להחזירה' עכ"ל, הרי שצריך דעת להחזיר ונראה שכך הבין בשיטתו רבינו הב"ח בסי' רנז ס"ק ד' וז"ל 'דאפילו גילהו משתחשך אדעתא שלא לכסות עוד אסור שוב לכסותו אם נמלך דהוי

ליה תחילת הטמנה עכ"ל, הרי שהשווה מדותיו לדיני חזרה בשהייה, דהרי בסי' רנג לגבי חזרה דשהייה שיטת הטור היא דדעת מעכבא ואם נטלו קדירה מכירה ע"ד שלא להחזיר – אסר הטור בחזרה וכן בהטמנה.

אך לדעת השו"ע דפסק בסי' רנג לגבי חזרה בשהייה דדעת לא מעכבא - לכא' כאן צ"ל שיפסוק דגילוי ההטמנה ע"ד שלא לכסות – לא מעלה ולא מוריד ומותר להחזיר את הכיסוי, ואכן כך פסק בשו"ע הרב, אך מדברי המאירי (נא. ד"ה מקצת) שכתב וז"ל "ויראה לומר אף בהניחה ע"ג קרקע ואע"פ שבפרק כירה אמרו דווקא בעודה בידו אבל הניחה ע"ג קרקע אסור – לא נאמר אלא בהחזרה ע"ג כירה או בדבר המוסיף" עכ"ל, הרי מפורש בדבריו דאין תנאי חזרה בהטמנה דהרי הנחה ע"ג קרקע היא התנאי שכולם מסכימים לו ובכ"ז התיר המאירי.

וראיה דהבאנו מדברי הטור שכתב "יכול להוציאה ע"ד להחזירה" אינו מוכרח שכוונתו דיש תנאי חזרה בהטמנה, משום שגם השו"ע (סי' רנט ס"ג) כתב באותו מטבע לשון והרי לשיטת השו"ע אין כלל דין של דעת, ובין אם יהיה דעתו להחזיר ובין אם לא – אין זה מעלה ולא מוריד, וברור שלא לזה התכוון.

ולמעשה אע"פ דרבים האחרונים שאסרו, והם הלח"מ על המשניות וכן האליה רבה (רנט סק"ט), התהל"ד (רנט סק"ב), ויתכן שגם זוהי דעת הב"ח, ובפרט לענין נתינה ע"ג קרקע שהוא התנאי חזרה הכי חמור - עדיין יש מקום להקל משום שמשמעות המאירי נגדם וכתב המנורה הטהורה שמסתימת הפוסקים משמע שלא הצריכו תנאי החזרה. והטעם בזה, שהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, קיל טפי מהחזרה לכירה, וגם לשיטתם – בהנחה ע"ג קרקע – לדעת הרמ"א בסי' רנג ס"ב דבשבת אין דיני חזרה ואם הוציא קדירה משהייה בשבת אפי' הניחה ע"ג קרקע מותר להחזירה, כ"ש כאן בחזרה לטמינה, שיש להקל אפי' אם הניחה ע"ג קרקע, וכך פסק בשש"כ פ"א הער' רחל.

בעניין הטמנה בסלעים ובחול

- שיטות הראשונים בביאור 'דמשתכי לקדירה'
- הכרעת הרמ"א
- טרמוס ושקית חימום - מילתא דלא שחיכא
- הטמנה בחול
- המחלוקת רבה ורב יוסף בדעת ר' יוסי
- איכא ביניהו עפר תיחוח - רש"י ורב האי
- הטמנה בחול ובאבק דרכים מע"ש
- סיכום דיני הטמנה בחול מע"ש

תנן במסכת ב"ב (יז.): 'מרחיקין את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מן הכותל של חברו וסד בסיד'.

ופירש רש"י: גפת - פסולת של זיתים שנתעצרו בבית הבר. הסלעים - אבנים שהאור יוצא מהן שקורין קוליי"ש בלע"ז שכל אלו קשין לחומה שמוציאין הבל. מן הכותל - כותל לבנים של טיט הבנוי על גבי קרקע, עכ"ל.

ואמרי' עלה בגמ' (יט.): 'תנן התם במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בגפת ולא במלח ולא בסיד ולא בחול בין לחין בין יבשין, מאי שנא הכא דקתני סלעים ולא קתני חול ומאי שנא התם דקתני חול ולא קתני סלעים, אמר רב יוסף לפי שאין דרכן של בני אדם להטמין בסלעים, אמר ליה אביי וכי דרכן של בני אדם להטמין בגיזי צמר ולשונות של ארגמן דתניא טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובלשונות של ארגמן ובמוכין ואין מטלטלין אותן וכו', אלא אמר רבא התם היינו טעמא דלא קתני סלעים משום דמשתכי לה לקדירה, הכא היינו טעמא דלא קתני חול משום דמחמימי חיים ומקירי קריר'. ופרש"י: הלכך גבי הטמנה שהקדירה חמה החול מוסיף לה הבל אבל בכותל שהוא קר החול מצננו יותר.

שיטות הראשונים בביאור 'דמשתכי לקדירה'

ובסברת רבא דקאמר דמשתכי לקדירה יש ג' ביאורים בראשונים.

א. רש"י (ד"ה משום דמשתכי) ביאר שמשברין את הקדירה, ובתוס' (ד"ה משום) ביארו

דבריו דלכן אין דרך להטמין בהם, אך הקשו דאכתי תקשי וכי דרך להטמין בגיזי צמר כדפריך לעיל ארב יוסף, ותוצו דלעיל הוה בעי למימר דאין דרך להטמין בסלעים לפי שההבל יוצא מבין הסלעים ואינו מתקיים ואעפ"כ לפעמים טומנין בהן להכי פריך שפיר מגיזי צמר דתני לה משום דלפעמים טומנין בהן, אבל הכא קאמר דאין דרך להטמין כלל בהן לפי שמשברין הקדירה.

וכתבו תוס' שלפי פירושו יש ב' אפשרויות לפרש את דברי רבא לענין הטמנה בסלעים: (א) דאסור להטמין בסלעים כיון דמוסיפין הבל, אלא דכיון דלא שכיח לטמון בהם לפי שמשברין הקדירה הלכך לא חש למתנייה. (ב) דמותר להטמין בסלעים כיון דלא שכיח לטמון בהם ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן. וכתבו תוס' שכן מנהג שלנו שאנו נוהגים להטמין בסלעים שהאש יוצא מהן שקורין קיילו"ש בלעז.

אך הקשו תוס' על רש"י דבכל מקום הוי שיתוך לשון חלודה כמו באלו מציאות (ב"מ כו.) 'דשתיך טפי', ובפרק הבונה (שבת קב:) 'דכיון דמשתכי לא עבדי הכי', ובפ"ק דתענית (ח.) 'אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת'.

ב. ר"ת פי' ד'משתכי' היינו שהבל שלהן מקלקל המאכל, ולכן אין דרך להטמין בהם כלל. ונראה דגם בדעת ר"ת איכא לפרש בדברי רבא לענין הטמנה בסלעים כהני ב' פירושים: (א) דאסור לטמון בסלעים כיון דמוסיפין הבל אלא דכיון דלא שכיח כלל לטמון בהם לפי שמקלקלים המאכל הלכך לא חש למתנייה. (ב) דמותר לטמון בסלעים כיון דלא שכיח כלל לטמון בהם ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן.

ג. רבינו חננאל ור"י פירשו ד'משתכי' אינו נתינת טעם להא דלא תנן סלעים גבי הטמנה, אלא הוא נתינת טעם להא דתנן בב"ב שצריך להרחיק סלעים מהכותל - שאין טעמו משום הוספת הבל אלא משום דמשתכי דהיינו שמלקין את הארץ ומחלידין אותה ומעלין עפר תיחוח, ובאמת אינן מוסיפין הבל ולהכי לא תני לה גבי הדברים שאין טומנין בהן. ואפי' לפי הספרים דגרסי' 'סלעים היינו טעמא דלא קתני להו התם' דמשמע שבא לתת טעם מדוע גבי הטמנה לא תנן סלעים, מ"מ יש לפרש דה"ק, דלהכי לא קתני להו התם משום דטעמא דהכא שצריך להרחיקם לא משום הבל אלא משום דמשתכי.

וכתבו התוס' שה"ר מרדכי הביא ראיה לפירוש זה מהירושלמי בבמה טומנין דגרסי': 'הכא

אתמר שהסלעים מרתיחין והתם אתמר שאין הסלעים מרתיחין, א"ר יוסי כאן וכאן אין סלעים מרתיחין אלא מפני שעושין עפר תיחוח ומלקין ארעית הכותל'.

הכרעת הרמ"א

כתב הרמ"א (סי' רנז ס"ד): י"א דמותר להטמין בסלעים אע"פ שמוסיפים הבל דמילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן.

והקשה השיירי קרבן, איך עזב הרמ"א טעם המפורש בירושלמי שאין הסלעים מרתיחין כלל, ונקט טעמא דר"ת ורש"י, הרי יש בזה נפק"מ לדינא לעניין מטמין בדבר שאין הדרך להטמין בו, דלרמ"א יהיה קולא שמותר להטמין בו כבסלעים דמותר להטמין בהם משום דלא שכיח להטמין בסלעים, ולירושלמי יהיה אסור להטמין בהם דכל ההיתר להטמין בסלעים משום שאין מרתיחין.

ותירץ הפמ"ג (א"א סק"א) דהרמ"א גרס בגמ' בב"ב 'דמשכתי לקדירה', וא"כ לא שייך לפרש כפי' ר"ח ור"י ע"פ הירושלמי אלא כפי' רש"י או ר"ת, וע"כ דהבבלי חולק על הירושלמי, ופסק הרמ"א כהבבלי.

טרמוס ושקית חימום – מילתא דלא שכיחא

ומתוך כך יש לדון לעניין הטמנה בטרמוס, שלכאורה לשיטת הרמ"א יש להתיר, כיון שבזמן חז"ל לא היה דרך כלל לטמון בדרך זו, דהיו טומנים הכלי שהמאכל נתבשל בו בבגדים וכיוצ"ב, ולא היו מערים התבשיל והחמין לכלי אחר שהכלי עצמו מעמיד החום, וכיון שלא היה מצוי בזמן חז"ל בזה לא גזרו. ואילו לפי הירושלמי יש לאסור דלמעשה הוא שומר חום ואע"ג שבזמן חז"ל לא היה מצוי. ואכן כתב במערכי לב דמותר להטמין בטרמוס מה"ט. וכעין זה יש לדון לענין שקית חימום המחממת מכח חומרים כימיים כשמנענעים אותם ומתחככים זה בזה, ואין דרך להטמין בזה כלל דלהירושלמי יש לאסור להטמין בו ולרמ"א יש להתיר.

הטמנה בחול

בגמ' בב"ב (שם) מבואר דחול מחמם דברים חמים ומקרר דברים קרים, וכתבו שם תוס' (ד"ה דמחממי): והא דאמר בפרק כירה (שבת לח:): ביצה אין טומנין אותה לא בחול ולא באבק דרכים, התם בחול שהוחם מחום השמש דומיא דאבק דרכים.

ולפי"ז יוצא שלהטמין קדירה חמה בסתם חול וכ"ש בחול שהוחם מהשמש אסור אפי' מבעו"י, דכיון שהקדירה רותחת החול מוסיף לה הבל, ולהטמין קדירה בסתם

חול מותר אפי' בשבת, דכיון שהקדירה קרה החול מקרר יותר, ולהטמין קדירה קרה בשבת בחול שהוחם מהחמה אסור כמבואר בתוס' (לח: ד"ה לא יטמינה בחול) דהקשו מהגמ' בב"ב (יט.) דחול – קריר – מקרר ובחמים – מחים, והכא הרי הביצה היא קרה ומדוע נאסר להטמינה בחול הרי הוא מקררה, ומשיבים תוס' דהחול רותח מהשמש, ולכן מחדשים תוס' שישנה הגדרה נוספת במצב החול, דעד עתה הבנו במאי דאמרינן 'חול דמחמימי חיים ומקרירי קריר' שחול מקרר תבשיל קר ומחמם תבשיל חם, ועתה נוסף חידוש: דהיינו דווקא מדובר בחול קר, אך חול חם – מחמם אפי' תבשיל קר.

מחלוקת רבה ורב יוסף בדעת ר' יוסי

ולגבי הטמנה מבעו"י בחול רותח ישנה מח' ראשונים, אך נקדים הקדמה קצרה:

המשנה (לח:): מביאה מח' בין חכמים האוסרים לבשל ביצה בשבת ע"ג סודר שהוחם בשמש משום שאסור בישול בתולדות חמה לבין ר' יוסי שהתיר זאת כיון שאינו גוזר גזירה זו. אך משום מה – בדין בישול ביצה בשבת באמצעות הטמנה בחול ובאבק דרכים רותחים מחום השמש – אסור גם ר' יוסי, ושואלת הגמ' (לט.) מאי שנא שבזה מודה ר' יוסי לחכמים שאסור אף שאינו גוזר בתולדות חמה. ונאמרו בזה ב' דרכים: רבה מבאר כי כאן ישנה בעיה חדשה - גזירה שמא יטמין ברמץ, שאף שאין איסור מצד מבשל בתולדות חמה אך אם נתיר להטמין בחול – יבואו להתיר ברמץ משום שחול דומה לו. ורב יוסף ביאר שר"י אסר אע"פ שאין בזה משום בישול – משום שכאן ישנה בעיה אחרת - שמזיז עפר ממקומו. ואומרת הגמרא דאיכא בינייהו עפר תיחוח.

איכא בינייהו עפר תיחוח – רש"י ורב האי

ובענין זה מצאנו שני ביאורים בראשונים:

רש"י הסביר כי עפר תיחוח אין בו בעיה של 'מזיז עפר' ולכן לרב יוסף בשיטת ר' יוסי מותר, אך לרבה עדיין יש לחוש שמא יטמין ברמץ. לפי שיטת רש"י כך הוא דין עפר תיחוח רותח שהוחם בחמה: לחכמים דפליגי אר"י – ודאי אסור לטמון ביצה מדין מבשל בתולדות חמה, אך לר' יוסי דלא חייש להכי – לרב יוסף יש להתיר משום דאין כאן 'מזיז-עפר' אך לרבה – דינם של חול, אבק-דרכים ועפר תיחוח - שווה, שכולם דומים לרמץ חם ויש לגזור בהם שמא יטמין ברמץ.

ביאור שני מביא הרשב"א בשם רב האי, שבעפר תיחוח יש בעיה של 'מזיז-עפר' (כקושית תוס' על רש"י), ולכן – לרב יוסף ישאר האיסור על כנו בין בחול ובאבק דרכים ובין

בעפר תיחוח, אך לשיטת רבה – ישנו חילוק בין חול ואבק דרכים הדומים לרמץ לבין עפר תיחוח שאינו דומה כלל לרמץ ולא יבואו ללמוד מכך להטמין ברמץ. לשיטת רב האי כח הוא סיכום הדין בעפר תיחוח שהוחם בחמה: דלחכמים ודאי אסור לטמון בו ביצה מדין מבשל בתולדות חמה, ולר' יוסי – לפי רבה מותר ולפי רב יוסף אסור.

ועתה נבוא לבאר כיצד נפסקה ההלכה. דהנה הרי"ף והרא"ש פסקו כחכמים דיש איסור בישול בתולדות חמה גזירה אטו תולדות האור, אך גם הביאו את דברי רבה ורב יוסף, ונשאלת השאלה, הרי רבה ורב יוסף מבארים את דברי ר' יוסי שאין הלכה כמותו. וכתב הרשב"א (דף לט, ב ד"ה אמר רב חסדא, לקראת סוף קטע) דאע"ג דהלכה כחכמים ולכאורה ההטמנה בחול אסורה בכל אופן ומטעם גזירה אטו תולדות האור [כשם שאסורה ההפקעה ע"ג סודרים], מ"מ סוברים רבה ורב יוסף שבהטמנה בחול לדעת חכמים איכא טעם נוסף לאסור – לרבה מדין שמא יטמין ברמץ, ולרב יוסף שמא יזיז עפר ממקומו (ומהרש"ל כתב בתשובה סי' ס"א ביאור נוסף בזה, עי"ש).

הטמנה בחול ובאבק דרכים מע"ש

והרא"ש כתב שישנה נפק"מ בחול ובאבק דרכים בין רבה לרב יוסף, דלרבה דחייש לשמא יטמין ברמץ יש לאסור להטמין אפי' מע"ש מדין מוסיף הבל, אך לרב יוסף דאוסר רק מדין 'מזיז-עפר' יהיה מותר להטמין מע"ש דאין בו בעיה זו.

אך הרמב"ן הקשה, דאם ישנו חילוק כזה מדוע אמרה הגמ' 'איכא בייניהו עפר תיחוח', הוה ליה למימר עוד דאיכא ביניהו מבעור יום, ומדלא אמרינן הכי שמעינן שבין לרבה ובין לרב-יוסף שרי לאטמוני מבעו"י – לרב יוסף משום שאין בעיית שמא יזיז עפר [וגם אין איסור בישול בתולדות האור], ולרבה מבעו"י ההטמנה מותרת מפני שחול ואבק-דרכים רותחים נחשבים מוסיף-הבל רק בצהריים שהשמש בתוקפה, אך לפנות ערב שהשמש נוטה לשקוע החול מתקרר וכשתגיע השבת לא יחמם החול את התבשיל, ואע"ג שהתבשיל שכבר התחמם מהחול יכול לחזור ולחמם את החול – מ"מ אין בחול רותח כח לחמם תבשיל עד דרגה שיוכל התבשיל לחזור ולחמם החול שייחשב מוסיף הבל.

ולכאורה הוא מח' בין הרא"ש לרמב"ן.

ופסק הכף החיים (רנז אות מ) כדברי הרא"ש וז"ל 'אסור להטמינה בחול אפי' מבעו"י כ"כ הרא"ש והביאו הב"ח והמ"א (ס"ק י') ושו"ע הרב, מיהו – בחידושי רע"א הביא בשם הרשב"א דמותר להטמין בו מבעו"י עכ"ל אך יל"ע בחומרא זו כיוון שלא רק הרמב"ן נוקט הכי אלא גם הרשב"א, הריטב"א וחדושי הר"ן.

ועוד נציין כי הרשב"א ביאר בדברי רב האי גדר חדש בדין הטמנה, והוא כי יתכן שעפר תיחוח מוסיף הבל מחמת רתיחת השמש ובוזה הרי הוא כחול רותח, אך בכ"ז עפר מותר בהטמנה לרבה משום שאינו דומה לרמץ. ומכאן יש ללמוד יסוד בדיני הטמנה שכדי לאסור חומר בהטמנה מע"ש מדין מוסיף הבל – צריך שיהיה דומה לרמץ, אמנם בביאור דומה לרמץ לא זכיתי להבין גדרו של רב האי. ואכן גם הרשב"א התקשה בדבריו שהרי מים דאנשי טבריא ודאי אינם דומים לרמץ ובכ"ז אסורים.

סיכום דיני הטמנה בחול מע"ש

- א. הטמין קדירה צוננת בחול קר - מותר כיון שהחול מצנן אותה [ונראה שאפי' אם החול במקום שלמחרת השמש תגיע אליו ותחממו].
- ב. הטמנת קדירה חמה בחול קר – אסור, כיון שהקדירה תחמם את החול והחול יוסיף הבל בקדירה.
- ג. הטמנת קדירה חמה בחול חם – כ"ש שאסור.
- ד. הטמנת קדירה צוננת בחול חם מכח החמה – מח' ראשונים, הרא"ש אסר ורוב הראשונים התירו, ולדינא כה"ח אסר ע"פ הב"ח ומג"א והגר"ז, ורע"א התיר.
- ה. הטמנת קדירה צוננת בחול חם מהתנור כדוגמת המקרה המובא במ"ב רנו ס"ח במנהג הטמנת הקפה – דעל התנור היתה גומא ובתוכה חול ובתוכו טומנים את קנקן הקפה – אם התנור עם גחלים בוודאי שדבר זה אסור, אך אם התנור גרוף הרי שהמציאות בו היא שמתקרר והולך ולכאורה יהיה דינו של החול כדין חול רותח מהחמה שנחלקו בו הרא"ש והראשונים, אך אולי יש לחלק דהתם אין כח בחול הרוותח להרתיח את הקדירה הקרה עד רמה שתוכל לחזור ולחמם את החול לדרגה שיהיה מוסיף הבל, אך כאן שהחימום בא מכח אש יתכן שיש לאסור.

הטמנה בדבר המעמיד הבל על גבי דבר המוסיף הבל (הטמנה משולבת)

- שיטות הראשונים בדינא דר' זירא

- שיטת הרמב"ם

- הערה לדינא לדעת הרמב"ם

איתא בגמ' (מז, ב): ת"ש דאמר ר' זירא משום חד דבי ר' ינאי, קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים.

שיטות הראשונים בדינא דר' זירא

יש ארבע שיטות בראשונים באיזה אופן איירי ר' זירא.

א. הרמב"ן בפירושו הראשון וכן הרשב"א בפירושו השני כתבו דאיירי כשהקדירה עצמה נוגעת בגפת, כגון שהניח הקדירה בקופה שאין לה שוליים או באופן שהפך את הקופה, אבל באופן שמניח את הקדירה בקופה כדרכה ושולי הקופה מפסיקים בין הקדירה לגפת - הוי כשהיה בגו"ק דההפסק משוי ליה קטומה.

ב. הרמב"ן בפירוש השני כתב דאפי' כשהניח הקדירה בקופה כדרכה ושולי הקופה מפסיקין בין הקדירה לגפת אפי' הכי אסור כי בהטמנה לא שייך היתר דקטימה, אלא רק בשהיה וחזרה¹. וההיתר לדעתו יהיה במצב שהקדירה מרוחקת מעט מן מקור החום (ויש אויר מפסיק בינה ובין הגפת) ואע"פ שטמינה מכל צדדיה במעמיד הבל.

ג. הרשב"א הוכיח דא"א לומר דאיירי שהקדירה או הקופה מונחים על הגחלים, משני כיוונים: (א) מסברא - שבזה שטמנה - גילה דעתו שרוצה להניחה למחר ומקפיד עליה שישתמר חומה ואתי לחיתוי, דכיון שמשום גזירת חיתוי הוא - מה לי נוגעת בדבר המוסיף מה לי אינה

1 דזה פשיטא ליה שאין היתר גו"ק בהטמנה. אלא מתחילה סבר להתיר דשהייה לחוד והטמנה לחוד, ולאחמ"כ כתב לאסור, דהוי כטומן בדבר המוסיף, שהרי הוא כטומן בתוך דבר המעמיד הבל וחוזר וטומן הכל בדבר המוסיף הבל שאסור.

נוגעת, כלומר עצם הדבר דאדם מעוניין בחום – מאי נפק"מ האם החום רב - במצב שמונח על הגפת, או פחות – שמרוחק ויש אוויר מפריד בין הקדירה לגפת הרי מ"מ יש גזירת חיתוי. ב) מכח קושיא דא"כ מאי איריא דטמן את הקדירה בקופה הא אפי' לא טמן כלל את הקדירה אלא הניחה ע"ג גחלים אסור משום הטמנה במקצת. ולכך כתב דאיידי שיש הפסק אוויר בין הקופה לגפת, ולכן נקט ר' זירא דווקא באופן שטמן את הקדירה בקופה, דאם היה מניח רק את הקדירה בהפסק אוויר מהגפת היה דינו כשהיה דשרי כשנתבשל כמאב"ד לחנניה או נתבשל כ"צ לרבנן, אבל השתא דטמנה בקופה גילה בדעתו שרוצה בחמימות הקדירה, הלכך חשבינן ליה כמטמין בדבר המוסיף הבל דחיישי' שיעשה כן גם ברמץ ויבוא לחתות.

וההיתר לדעתו יהיה באופן שיש ריווח אויר בינה לגפת והמעמיד הבל העוטף את הקדירה גם הוא אינו נוגע בקדירה, והיינו כשמניח כלי גבוה ורחב מהקדירה ועליו נותן הבגדים המעמידים הבל.

וצ"ב מה הרמב"ן יתירץ על קושיית הרשב"א דאפי' קדירה שלא טמנה אסור להניחה ע"ג גחלים משום הטמנה במקצת, ודוחק לומר דהרמב"ן לא אסר הטמנה במקצת דהא מבואר בב"י (בסי' רנג) דנקט בפשיטות בדעת כל הראשונים דהטמנה במקצת אסורה.

וביאר החזו"א דהרמב"ן סבר שרק בגחלים שחומם רב יש הטמנה במקצת, משא"כ בגפת שאין חומו רב אז רק כשטומן את כל הקדירה בו חשיב הטמנה, אבל כשמקצת הקדירה נוגע בו לא חשיב הטמנה.

ד. שיטת רבינו יונה כפי הבנת מהר"י אבוהב דאיידי אפי' בקופה שאינה מלאה מוכין ויש הפסק אויר בין הקופה לקדירה והמוכין מקיפין את הקופה מבחוץ, ואע"ג דישנן כאן כמה מעלות טובות: א) דהקדירה אינה מונחת ע"ג גחלים אלא באוויר, ב) דאין שום דבר נוגע בדפנות הקדירה אלא אוויר סוחר לה סביב, ג) הבגדים מובדלים מהקדירה באמצעות כלי - אפי' הכי אסור לפי שהדרך הוא להטמין בכך, וההיתר לדעתו יהיה רק כאשר נסיר לחלוטין את הבגדים ואפי' מהכלי הרחב. [אבל הר"ן ועוד ראשונים הבינו דרבינו יונה סובר כהרשב"א שאסור באופן שיש הפסק אויר בין הגפת לקדירה, אבל אם יש אוויר בין הקדירה והבגדים שעליה לקופה מותר משום דליכא למגזור שמא יטמין ברמץ דרמץ נוגע ממש בקדירה].

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם לא פסק את הדין של ר' זירא ותמוה דהא לית מאן דפליג עליה, וביאר המרכבת המשנה דהרמב"ם סמך על הירושלמי דגרסי 'א"ר זעירא הדא אמרה אפר שצנן מותר לטמון בו כהדא ברתיה דר' ינאי הוות משמש קומי אבוי והוות מעלה קומי תבשילין ורתחין אמר לה איך איתעבידא א"ל כמרא בגפתא [פי' שהטמינה בגפתא] א"ל לא תהי עבדא כן אלא כמרא גו קופתא ויהבה קופתא על גיפתא א"ר זעירא בהדא ר' חנינא פליג', הרי שבירושלמי נראה שדינו של ר' זירא משום חד דבי ר' ינאי שהובא בבבלי רק בגירסא אחת – לאיסור, בירושלמי הובא בשתי גירסאות האחד משום בתו דר' ינאי שנראה כאן דמעשה רב דר' ינאי – להיתר, אך ר' חנינא שהיה בין גילו – פליג על דבריו וסובר לאיסור.

וממשיך הירושלמי ואומר 'דרש ר' אחא בשם ר' חנינא הגפת מלמטן ותבן מיכן ומיכן אסור ומודה בה ר' ינאי', ומבאר ה"שירי קרבן" דר' ינאי שהתיר במקרה הקודם של הנחה בקופה ע"ג גפת כאן מודה דאסור משום שטומן קופה שבתוכה קדירה בתוך גפת וזה מה שבא להשמיענו ר' חנינא שחלק עליו שם.

ולפ"ז יש ג' מקרים

(א) טמינת קדירה בגפת – אסור לד"ה.

(ב) טמינת קופה שבתוכה קדירה בגפת - ר' אחא בר חנינא בשם ר' חנינא כי ר' ינאי מודה בדין זה וכ"ע אוסרים.

(ג) הנחת קדירה טמונה בקופה ע"ג הגפת – ר' חנינא אוסר אף בזה ור' ינאי מתיר.

וגם אם נלמד את המימרא כמו שיש שפירשו, שטען ר' אחא בשם ר' חנינא שאם יניח קופה טמונה במעמיד הבל על גפת יאסור ר' ינאי – אפשר לומר שאכן זוהי סברת ר' חנינא אך ר' זעירא חולק עליו ומתיר.

ובין כך ובין כך דין קופה טמונה על גפת לשיטת הירושלמי נתון במח' אמוראים, והרמב"ם נקט שמשום שהטמנה מדרבנן – פסקינן לקולא כמו שמסר ר' זעירא בשם ר' ינאי.

הערה לדינא לדעת הרמב"ם

ודבר תימה נזדמן לפני בספרו של הרה"ג ר"י רצאבי שליט"א (בסי' נו הע' כד) שכתב שאמנם

האשכנזים והספרדים מקילים בדין זה אע"פ שהמחבר אסר והרמ"א לא חלק עליו משום שהיה להם מנהג להקל [עיי' במשנ"ב סי' רנז ס"ק מג] וכן לספרדים ע"פ דברי ר"י בן חביב, אך לעדת התימנים שלא היה מציאות של הטמנה במנהגם – אין להם משקל מיקל של מנהג נגד דין השו"ע המפורש, ולכן עליהם להחמיר כדינו של השו"ע שפסק את סברת הרשב"א.

ותימה לי כיוון שמנהגי תימן מבוססים על הרמב"ם, וכמ"ש הגר"י רצאבי עצמו בספרו שולחן ערוך המקוצר (סי' נו סעי' ו' ובהע' יד) דהתימנים מקילים בבישול אחר בישול בלח שהוא כנגד השו"ע והרמ"א ומנהגם מושתת ע"ד הרמב"ם, ולכן גם בנושא של הטמנה משולבת דהיינו קדירה טמונה בשמיכה ומונחת ע"ג פלטה – לדעת הרמב"ם שהשמיט דין זה, יש להתיר בטמנה מע"ש.

דין הטמנה משולבת והמסתעף (שיעור המשך)

אופן א' – הטמנה בבגדים ע"ג כירה גרופה

אופן ב' – הטמנה בתוך חפירה

אופן ג' – הטמנה ע"ג כירה שדפנותיה גבוהים ונותן לוח על גבי הכירה

אופן ד' – הטמנה ע"ג כירה שדפנותיה גבוהים ונותן לוח ע"פ הקדירה

אופן ה' – הטמנה בתנור כשדופן התנור נוגע בצד הקדירה

אופן ו' – הטמנה בבגדים ע"ג כירה שאינה גו"ק

אופן ז' – הטמנה בגדים ע"ג קטומים

אופן ח' – הטמנת קדירה בכלי רחב

מבואר בברייתא (מז:): שאם טמן הקדרה בקופה בתוך גיזי צמר [שהוא דבר שאינו מעלה הבל] אסור להניח הקופה על גבי גפת של זיתים, כיון שהגפת מעלה הבל ומרתיחה הקדרה שבקופה. ומתוך כך דנו הראשונים בכמה אופני הטמנות משולבות אם יש לאסור בהם כדין הטמנה משולבת.

אופן א' – הטמנה בבגדים ע"ג כירה גרופה

כתבו תוס' (מח. ד"ה דזיתים): ויש תימה היאך אנו מטמינים על כירות שלנו שקורין אשטר"א ואע"פ שגורפין אותו הוא מוסיף הבל כמו גפת של זיתים, ואומר ר"י שיש ליתן טעם לקיים המנהג דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי. ורבנו ברוך פי' שיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לתוספת הבל דכירה שלנו לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש ולעולם מתקרב והולך אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו.

והרא"ש כתב עוד טעם להתיר בזה, דלגבי גפת נתן בתחילה את הקדירה בקופה לשם הטמנה אלמא דמקפיד שישאר חומה הלכך חיישי' שיחתה, אבל במקום שבשלו שם הקדרה כל היום תחילת נתינת הקדירה לשם לא הייתה לשם הטמנה הלכך מותר.

אופן ב' – הטמנה בתוך חפירה

עוד כתבו תוס': ועוד יש שעושין חפירה גדולה ועושין בה בנין לבנים סביב מכל צד ומלמטה ומחממין אותה היטב וגורפין אותה ומטמינים בה את הקדירה, ולא דמיא למטמין בדבר

המוסיף הבל, דלא אסרו אלא כמטמין ומדביק סביב הקדירה דומיא דרמץ, אבל תנור או חפירה שיש אויר בין הדפנות לקדירה אין לאסור יותר מהשהאה אע"פ שכל הקדירה בתוך התנור.²

ובציור זה לא שייך טעם ההיתר שכתב הרא"ש לעיל דהכא תחילת נתינת הקדירה לחפירה הוא לשם הטמנה, אבל ב' הסברות של תוס' דלעיל שייך הכא - דא"א להטמין בתוך קרקעית החפירה וגם חומה הולך ודועך.

אופן ג' – הטמנה ע"ג כירה שדפנותיה גבוהים ונותן לוח על גבי הכירה

כתב הטור (סי' רנז ס"ח) דלאביו הרא"ש היתה כירה שדפנותיה גבוהים יותר מפי הקדירה ואויר בין דופני הכירה לקדרה ונותן הקדרה לתוכה ומכסה פי הכירה בלוח או בדבר אחר והיה נותן הבגדים על הכיסוי, והיה אומר שאין זה דרך הטמנה כיון שאין הקדירה נוגעת בשום דבר אלא עומדת על הכירה ואויר בינה לדפנות.

אופן ד' – הטמנה ע"ג כירה שדפנותיה גבוהים ונותן לוח ע"פ הקדירה

וכתב הבית יוסף דמשמע מלשונו שצריך שהלוח יהיה דווקא על פי הכירה, דאם יניח את הלוח על פי הקדירה יהיה אסור להניח בגדים על הלוח דמחזי כהטמנה ולפיכך עשה דפנות הכירה גבוהים מפי הקדירה כדי שהלוח שנותנים עליו את הבגדים לא יגע בפי הקדירה. אך כתב דאפשר דבאמת מותר להניח הלוח ממש ע"פ הקדירה ולכסותה בבגדים מאחר שהלוח שהוא דבר שאינו מעלה הבל מפסיק בין הקדירה לבגדים, ומה שעשה הרא"ש דפנות הכירה גבוהות מפי הקדירה לא מפני שלא תיגע הלוח בפי הקדירה אלא מפני שיתיישב הלוח יותר יפה.

אבל הב"ח כתב: הדבר פשוט דעיקר ההיתר לפי שיש אויר בינה ולדפנות המוסיפין הבל, אבל לא לפי שהדפנות היו גבוהים והלוח היה מונח על הדפנות ולא נגע בקדירה, דאפי' היה הלוח מונח ע"פ הקדרה לא הוי הטמנה כיון שיש אויר בין הדפנות לקדירה, אלא לפי שאם היה הלוח ע"פ הקדירה היתה הקדירה מתנוודת מכובד הלוח ונופלת על צידה והמאכל מתקלקל, ולכן היו הדפנות גבוהים והלוח מונח על הדפנות כדי שלא יגע הלוח בקדירה. והב"י הסתפק בזה ולפענ"ד אין כאן ספק.

² יש לציין כאן את דברי התרומה (סי' רלא) שכתב להתיר מטעם אחר, וז"ל: 'ומה שנותנין קדרה על המקום שהוא חם מאד בשעה שטומנין אותה [לכאורה זהו האופן הראשון של הרא"ש שמטמינין את הקדרה במקום שבישלו בו כל היום] ופעמים שנותנין אותה בגומא שחממה היטב אין כאן איסור אף על פי שמוסיף הבל דלא אסרו להטמין במוסיף הבל גזרה שמא יטמין ברמץ אלא דבר הדומה לרמץ שמטלטל' (י.ל.).

ונראה לבאר בטעמים של הב"י והב"ח דהדף אינו חלק מההטמנה אלא כל עניינו הוא לתמוך את הבגדים שלא יגעו בקדירה ואפשר לדמותו להא דסי' רנז ס"ב דכתב הש"ע: ומ"מ לשום כלים על התבשיל כדי לשומרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית – שרי, דאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה.

אופן ה – הטמנה בתנור כשדופן התנור נוגע בצד הקדירה

כתב הט"ז (ס"ק ו'): נ"ל דצריך לזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור דאז נראה כהטמנה דהא עיקר ההיתר שיש הפסק אויר בין הקדירה לדופן. וכתב המחצית השקל דדין זה תלוי במח' הב"י והב"ח דלשיטת הב"י שהסתפק אם לאסור כשנוגע הדף בקדירה א"כ גם כשדופן התנור נוגע בקדירה יש לאסור, אבל לשיטת הב"ח שמתיר את נגיעת הדף בקדירה יש להתיר גם נגיעת דופן התנור בקדירה. אך כתב שיתכן שאפי' לדעת הב"ח יש לאסור נגיעת התנור בדופן הקדירה דמה שהתיר בדף הוא משום דאין מוסיף הבל אבל דופן התנור שמוסיף הבל יהיה אסור כשנוגע בדופן הקדירה.

ולפי מש"כ קודם בביאור דברי הב"י והב"ח בהיתר נגיעת הדף בחלקה העליון של הקדירה - שאין מטרתו להטמין אלא רק למנוע מגע בין הבגדים לקדירה, א"כ אינו דומה מגע הדופן למגע הדף.

אופן ו' – הטמנה בבגדים ע"ג כירה שאינה גו"ק

כתב הטור: אבל הטמנה שמטמינים רוב העולם שמניחים הקדירה על הכירה ומכסין אותה ואת סביבותיה בבגדים איני יודע טעם להתיר, דאע"פ שמותר להטמין בכסות, כיון שיש תחת הקדירה אש שמוסיף הבל אסור דאמר ר' זירא קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים אלמא אע"פ שטמן בקופה בהיתר כיון שנתנה ע"ג דבר המוסיף הבל אסור, כ"ש שהוא אסור כשהקדירה נתונה ע"ג האש.

וכתב הב"י דהטור סבר כהרשב"א דרבי זירא אסר אפי' באופן שיש אויר בין הגפת לקופה והקדירה, וכ"כ תוס' וכן סברו רבנו יונה והסמ"ג והסמ"ק והתרומה, אבל לרמב"ן דפליג עליהו וסבר דאם יש אויר בין הגפת לקופה והקדירה אין דינו כהטמנה אלא כשהייה, א"כ יש למנהג העולם על מה לסמוך.

והמנורה הטהורה כתב להצדיק את מנהג העולם ע"פ סברת ר"י כיון שא"א לטמון בדופני

הכירה. וצ"ב, דנהי דבדופני הכירה א"א לטמון מ"מ נרחש שיטמון בגחלים שבתוך הכירה.

אופן ז' – הטמנה בגדים ע"ג קטומים

כתבו התוס' (מח. ד"ה דזיתים): מכאן יש לאסור להניח גחלים תחת הקדירה אפי' יתן עליהם אפר אין להטמין קדירה עליהם שהרי הגחלים מעלין הבל למעלה כמו גפת של זיתים. ונראה שלמדו תוס' את הסוגיא דר' זירא בקופה של גפת כדברי הרמב"ן בפירושו השני שהאיסור הוא ע"ג הגפת והרי דפנות הקופה מפסיקים בין הגפת לקדירה – והיא כקטומה ובכ"ז אסור, וביאר הרשב"א סברא זו שאין קטימה מועילה בהטמנה, אך לדברי הרמב"ן בפירושו הראשון – יש להתיר, משום שאסור רק כאשר הקופה חסרת שוליים ובקדירה יש תרתי לריעותא א. שמונחת ישירות על הגפת, ב. שטמונה מצידה בכגדים. הרי מבואר בדעת הרמב"ן בפירוש זה דקטימה מועילה בהטמנה דאם הקופה תחצוץ בין הקדירה לגפת – יתיר הרמב"ן מדין קטימה, ואין הבדל בין גחלים קטומות באפר לגפת קטומה בקופה.

אופן ח' – הטמנת קדירה בכלי רחב

כתב הב"י בשם רבינו ירוחם שאפי' לדעת הרשב"א שאסר הטמנה ע"ג גפת אפי' בהפסק אויר מ"מ מותר להניח עליה כלי רחב דכיון שאין הכלי נוגע בצידי הקדירה אין זה הטמנה. וכן כתב הר"ן ריש פרק במה טומנין (כב. ד"ה ולפי) דלרבנו יונה והרשב"א שרי להטמין בכלי רחב³. אבל המהר"י אבוהב הבין בדעת רבנו יונה שאוסר אפי' באופן זה שיש הפסק אויר בין הקדירה לכלי שטומן בו.

³ וכ"מ להדיא ברשב"א, וכתב הטעם שלא גזור אלא בדבר הדומה לרמץ (י.ל.).

היתר טוח בטיט – מקורות והגדרה

היתר טוח בטיט – מקורות והגדרה
 הקדמה
 קושיא מסי' שב על המתירין בסי' רעה
 מהי סברת ההיתר בטוח בטיט
 והשיטות בקצרה
 שיטת השו"ע – "לא פלוג"
 ביאור דעת הרמ"א – דרושים שני תנאים
 ארבעת הגזירות בטוח בטיט ודיניהם
 היתר טוח – בטיט בשחייה
 שיטת הלבוש
 ארבע נפק"מ להיתר "טוח בטיט"
 היתר טוח בטיט בהטמנה
 דעת מהרש"ל
 בירור שיטת הט"ז
 שיטת המשנ"ב
 שיטת החזו"א
 פשיטת ספק השונה הלכות
 ארבע נפק"מ בעניין הטמנה בטוח בטיט
 תמיהה על דברי הגרשז"א
 ולסיכום הגדרות והלכות טוח בטיט

הקדמה

ההיתר הופיע בגמ' שבת מח: דשם חששה הגמ' שאדם הניח גיזי צמר ליורה (סיר גדול) שיש בה צבע שמא יגיס (יערבב) את הגיזים כדי שהצבע ייקלט יפה בגיזים וע"ז אמרה הגמ' שאם היורה טוחה, וביאר רש"י [ד"ה וטוחה] מכוסה בכיסוי שלה וטוחה בטיט סביב

דכולי האי לא טרח ומידכר ומשמע שסובר רש"י שכיוון שיש מעצור מסויים שדורש פרק זמן להסירו – והוא הטיט אדהכי והכי מידכר ולא יגיס.

ודין זה נפסק להלכה בסי' רנד ס"א ומוסכם לכו"ע דמהני "טוחה בטיט" ביורה שלא יגיס בה.

ובסי' רנד ס"א הובאה מח' בין השו"ע והרמ"א דהרמ"א התיר בתנור טוח בטיט לשהות כל דבר משום שיסוד סברתו דכמו שמהני טוח בטיט לגבי יורת צבע כך מהני טוח בטיט לעניין היתר וזאת גם ע"פ דברי רש"י שביאר בדף יח: דבשריק פי התנור סביב כיסוי אינו מוכן לחתות.

הרי שהבין הרמ"א שלא רק לגבי "שמא יגיס" מהני טוח בטיט אלא גם לגבי "שמא יחתה" מהני טוח בטיט, וחזר ושנה פרקו גם בסי' רנד ס"ה וכן בסי' רנד ס"ח.

אך השו"ע כאן לגבי תנור לא התיר שהייה בטוח בטיט כדבר מונע חיתוי ועוד נדבר בזה בשיטת הלבוש.

המשך דין זה נמצא לכאורה לדעת הרמ"א שכל מקום שיש טוח בטיט הרי הוא "בולם" בעד האדם מלהכשל באיסור בלא דעת ותשומת לב כגון "שמא יגיס" ו"שמא יחתה" ולכן בסי' רעה כאשר מובאים דיני איסור קריאה לאור הנר "שמא יטה" מן הראוי היה שיעיר הרמ"א ויגיה – ואם היה טוח בטיט – מותר, אך לא כך היה.

אכן הביא הב"ח [בס"ק א] גדולים רבים שנהגו היתר בקריאה לאור הנר שהיה סגור במפתח אך יש להדרש לחילוק בין האיסור המוחלט והמוסכם שאין לקרוא לאור הנר אפילו גבוה עשר קומות, שלכאורה הוא כדין טוח בטיט וסגור במנעול ובכ"ז אסור. וניסה הב"ח לחלק ולבסוף קבע כי קריאה לאור נר הנעול אסורה ואין לדמות גזרות חז"ל זו לזו.

אך פוסקים רבים התירו ודעותיהם הובאו במשנ"ב והוסיף בשעה"צ שהמחצית השקל מתיר גם בקשור בקשר משונה.

קושיא מסי' שב על המתירין בסי' רעה

אך קושיא גדולה ועצומה הולכת וסוערת עליהם והיא הרי בסי' שב אסר השו"ע ואין חולק בדבר להסתכל במראה שעשויה ממתכת ואפי' היא קבועה בכותל והטעם בכ"ז כיוון שמראה ממתכת היא חדה ואפשר לגזוז בה שערות חיישינן שמא יבחין האדם כי שעה

כלשהיא בולטת בצורה שלא כסדר שאר השערות ויחתוך אותה בשבת ע"י מראת המתכת הרי לנו גזירה חדשה – "שמא יגזוז" ובכ"ז אסורה ההסתכלות אע"פ שהמראה קבועה בכותל ובוודאי שעד שיפרק את המראה – אדהכי והכי מידכר.

ונשאלת השאלה מדוע התיר הרמ"א בטוח בטיט ביורה, בתנור, ולפ"ד חלק מהפוסקים – בנר, ובמראה אסר. (ואכן מכח קושיא זו חזר הב"ח ואסר בנר נעול)

מהי סברת ההיתר בטוח בטיט

אך קודם נרחיב בהבנת יסוד ההיתר.

א. שיטת רש"י – טוח בטיט מותר משום שגורם לאדם מעצור זמני ועד שיתעסק, ייזכר ולא יחתה.

ב. שיטת הלבוש – [הובא בפמ"ג מש"ז סי' רנד אות א] לתרתי לא חיישינן ונראה שאין חוששים שאדם ישכח ויעשה שתי פעולות ושונה במעט מפירוש רש"י שנראה שייזכר בינתיים אלא שלא גזרינן בשתי פעולות.

ג. שיטת המשנ"ב – [בהקדמה לסי' רנד] שכתב דלא טרח כולי האי לסתור הכיסוי נראה שמחסום הטרחה מונע מהאדם את החיתוי ואדם אומר מה לי לחתות ברי טורח לפתוח ולכן נמנע מלחתות.

ד. שיטת המחצית השקל – בהקדמה לסי' רנד כתב דשריק בטיט וכהאי גוונא אית ליה היכירא ולא אתי לחיתויי הרי שדעתו דשריק הוא משום היכר, ועצם מציאות הטוח בטיט יזכיר לאדם.

והשיטות בקצרה

א. רש"י – אדהכי והכי מידכר.

ב. לבוש – לתרתי לא חיישינן (פתיחה וגם חיתוי)

ג. משנ"ב – לא יטרח ע"מ לחתות.

ד. מחצית השקל – היכרא.

שיטת השו"ע – "לא פלוג"

ודעת השו"ע לכאורה ברורה מאד שאסר בהכל חוץ מדבר אחד, אסר בסי' רנד – שהייה

בתנור.

וכן אסר בסי' רעה נר שאי אפשר להטותו כלל וז"ל ואפי' הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו שלא חילקו חכמים בדבר, ומטעם זה יש לאסור אפי' הוא בעששית או קבוע בחור בכותל וכן בנר של שעווה.

ומשום כך גם ברורה הוראתו בסי' שב סעי' יג שאסר הסתכלות במראת מתכת חריפה כאזמל גם אם היא קבועה בכותל, וטעמו פשוט – לא חילקו חכמים בגזרתם ואכן יש לשאול מדוע בסי' רנד התיר ביורה טוחה – הרי יש גזירה שמא יגיס, ואפשר לומר כמ"ש תוס' שם [ד"ה ביורה] שאין דרך להגיס כמו לחתות פירוש שאדם לא חפוז להגיס כמו שחפוז ונמהר לחתות בגחלים או להטות הנר או להשיר נימים.

ביאור דעת הרמ"א – דרושים שני תנאים

אכן בדברי הרמ"א נ"ל לבאר שבהכל התיר חוץ מראי מתכת וזאת ע"פ יסוד דברי המשנ"ב בסי' רעה סק"ב שביאר כי כדי להתיר ע"י טוח בטיט לסוגיו השונים צריך שני תנאים, א. שיגרום מגבלה מסוימת המעכבת, ב. שהעיכוב לא יהיה דבר מצוי, ולכן מובן האיסור בראיה במראה – דכיוון שקבועה בכותל אין היכר כלל שעשה כן כדי שלא יבוא בשבת לחתוך נימין המדולדלות אלא תלאה שם כדי שיהיה לו נוח וכד'.

אך ביורה טוחה – צ"ל דעשה כן לצורך שבת וכן בתנור צ"ל שאין טחין את התנור ביום חול אלא מסיקים אותו כדבעי ומחתים כשצריך אך לצורך שמירת החום בשבת – טחין פי התנור.

ולכן הוי טוח בטיט תרתי למעליותא, א. שכולם את החיתוי הישיר, ב. שדבר זה אינו מצוי בימות השבוע.

וכן צ"ל לגבי נר שאמנם אסר בגבוה עשר קומות אע"פ שכדי להטות יקח זמן רב עד שיביא סולם וכד' אך כיון שגם ביום חול אדם לעיתים מניח נר בגובה ואין בכך שינוי – אין להתיר, וכן בעששית וכן בנר שעוה אך אמנם אם תסגור את הנר במנעול – שזה דבר שאינו מצוי ביום חול או לחלופין קשר משונה – הרי הכא תרי תנאי – גם דבר "המעכב" וגם דבר "משונה".

ארבעת הגזירות בטוח בטיט ודיניהם

סי' רנד ס"א יורה טוחה – גזירה שמא יגיס – מהני לכו"ע או משום שאדם אינו להוט להגיס או משום טוח בטיט.

סי' רנד ס"א – תנור טוח בטיט – שריק – גזירה שמא יחתה, רמ"א מתיר – מדין טוח בטיט והוא דבר שאינו מצוי, שו"ע אוסר – דלא פלוג חכמים בגזירותיהם.

סי' רעה ס"א – נר בגובה או סגור בעששית – והרי הוא טוח בטיט – גזירה שמא יטה – לכו"ע אסור, שו"ע – לא חילקו חכמים בגזירותיהם, רמ"א – נכון שזה טוח בטיט אך אינו משונה מיום חול, ואה"נ – בנר סגור במנעול או בקשר משונה יתיר הרמ"א.

סי' שב סעי' יג – מראת מתכת קבועה בכותל – והרי היא כטוחה בטיט – גזירה שמא ישיר נימין המדולדלין – לכו"ע אסור, שו"ע – לא פלוג חכמים, רמ"א – אמנם טוח בטיט אך אינו שינוי מהרגילות בימי החול.

היתר טוח – בטיט בשהייה

והנה מצאנו היתר דתנור טוח בטיט לגבי הנחת בשר חי בצלי בתוך התנור ע"ג האש בע"ש, ונחלקו השו"ע והרמ"א [סי' רנד ס"א] בטעם ההיתר, דהשו"ע כתב דלא חיישינן שיפתח את התנור בשביל לחתות כי אם יפתח את התנור תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד, ולפי הרמ"א טעם ההיתר משום דהטיחה בטיט הוי היכר ויזכיר לו שלא יחתה, וכתב שם המג"א סק"ג דנפק"מ בבשר המונח בתוך קדירה בתנור טוח בטיט דלפי השו"ע דסיבת ההיתר משום שלא יפתח כיון שהרוח יקלקל את הבשר א"כ כשהבשר בתוך קדירה והרוח לא יכול לקלקלו אין את סיבת ההיתר ויהיה אסור להשהותו כך מחשש שיפתח התנור ויחתה, אך לפי הרמ"א דעצם הטיחה היא היכר שיזכיר לו לא לחתות א"כ אפי' כשהבשר בתוך קדירה מועיל ההיכר שלא יבוא לחתות.

ולפי זה בנידון דידן דאיירי בהטמנת קדירה עם מאכל בתוך תנור, רק לפי הרמ"א שייך היתר טוח בטיט דהוי היכר אבל לפי השו"ע לא שייך כאן היתר טוח בטיט כיוון דאיירי בקדירה, וכ"כ המג"א סקי"ט והתו"ש רנז ס"ק כו.

שיטת הלבוש

אבל הלבוש כתב [הו"ד במשב"ז סרנ"ד] שגם לפי הרמב"ם שהוא מקור הדין של השו"ע, יש תמיד היתר דטוח בטיט משום דתרתוי לא עביד כלומר שרק מעשה אדם חוששים שמא ישכח ויעשה אבל ב' דברים לא חוששים שמא ישכח ויעשה ולכן בטוח בטיט לא חוששים שמא ישבור את הטיחה וגם יחתה כי מסתמא לפני המעשה השני שהוא החיתוי יזכר שאסור לחתות.

ותמה עליו הפמ"ג שהרי הרמב"ם כתב בפירוש שטעם ההיתר דטוח בטיט משום דקשיא זיקא לבשר שמקשהו ומצנן התנור, ומשמע דרק כשיש סברא זו מותר וכשאינן סברא זו כגון בקדירה אסור, ולפי הלבוש מותר בכל ענין דתרתוי לא עביד, ותירץ דהלבוש סבר דהרמב"ם מתיר תמיד בתנור טוח בטיט משום דתרתוי לא עביד אלא דהיתר זה שייך רק כשיש קצת גחלים בתנור אבל כשהתנור מלא בגחלים דאז בעצם פתיחת הדלת גורם להבערת הגחלים ע"י הרוח לא שייך היתר זה דאיכא למיחש שיעשה מעשה אחד דהיינו שישבור הטיחה ויפתח התנור ומימלא יובערו הגחלים וע"ז כתב הרמב"ם דאפי' באופן זה יש להתיר בבשר כי בבשר אין לחשוש אפי' למעשה אחד של פתיחת התנור משום שבפתיחת התנור יצטנן התנור ויתקשה הבשר.

ולפי זה בבשר המונח בקדירה בתנור טוח בטיט מותר אפי' להרמב"ם והשו"ע כשיש קצת גחלים משום דתרתוי לא עביד, ובנידון דידן דאיירי נמי כשיש גחלים רק בתחתית התנור שהרי כתב השו"ע דהקדירה לא נוגעת בגחלים וגם לא נוגעת בתנור, א"כ יהיה היתר טוח בטיט גם לפי השו"ע ודלא כהמג"א.

ארבע נפק"מ להיתר "טוח בטיט"

ולדידן מצאנו כמה נפק"מ לגבי שהייה באינו גו"ק בבשיל ולא בשיל לדעת חנניא ובמצוי"ל לדעת חכמים, והם.

א. תנור נעול במסגר ובריח שכתב החזו"א [או"ח סי' לח ס"ק ב] שדינו כטוח בטיט.

ב. תנור שהשהיתי בו אך נעלתי במכסה את כפתוריו או לחילופין השהיתי על כירי גז ובמקום החיתוי שהוא הכפתורים שבהם שולטים בזרימת הגז – הדבקתי דבק חזק, ובנידון זה כתב הגריש"א [מאור השבת ח"ב סי' ס"ק כה] הובא בדרשו סי' רנד שקשה להתיר בזה מהסיבה שבתנור טוח בטיט – אי

אפשר לראות את הגחלים ולכן הקלו אך כאן שגחלת לפניך ורק טחת בטיט את יכולת החיתוי בה ייתכן שיהיה אסור.

ג. הסרת הכפתורים הנ"ל – בין בתנור חשמלי ובין בגז וכאן הנידון יותר חמור לפ"ד הגריש"א משום שכאן ישנו חשש שמעשה זה אינו בגדר טוח בטיט כיוון שבקלות מרובה אדם יכול להרכיבם, והסכים עמו הגרש"ז אויערבך [שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' לד אות כא] אך הגר"ש וואזנר כתב [במכתב ארחת שבת ח"א עמ' תקטז] שנראה שהסרת הכפתורים נחשבת כטוח בטיט ולפי דברינו מקודם מוכח שגם בנידון הקודם שהיא נעילת הכפתורים ודאי יתיר בזה דכ"ש הוא.

ד. פלטה חשמלית שאי אפשר לחתות בה משום דלא קיימות בה אפשרויות הגבהה או הנמכה של עוצמת החום – לכאורה אין לך טוח בטיט גדול מזה, ועוד נדבר בעניין פלטת שבת.

היתר טוח בטיט בהטמנה

יש לדון אם היתר טוח בטיט הוא רק בשהייה או גם בהטמנה דהנה השו"ע איירי באופן שהקדירה אינה נוגעת בגחלים ובתנור דהוי שהיה ולא הטמנה, שאמנם אנו בסימן שכל עניינו הטמנה אך השו"ע כתב וז"ל "וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו ע"י שיתן בתוכה חתיכה חיה והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים ואע"פ שמכסה פי התנור בבגדים כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה לאו הטמנה היא ושרי" עכ"ל.

וע"ז כתב הרמ"א וז"ל "והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכ"ע" עכ"ל.

הרי שהשו"ע דיבר על שהיית בשיל ולא בשיל בתנור ומותרת השהייה בעזרת היתר גרמא היא, וע"ז לכאורה כתב הרמ"א שאע"פ שיש גרמא היא צריך עוד חומרא ולטוח בטיט וכתב ע"ז המג"א שוודאי לא לכך נתכווין הרמ"א משום שאם ישנו גרמא היא – די בכך, אלא הרמ"א דיבר על מקרה שונה ממה שדיבר השו"ע, והעמיד אוקימתא ברמ"א דאיירי בפשטיד"א וכדו', וחולק על השו"ע שהצריך בבשיל ולא בשיל גרמא היא וטוען שלשיטתו בסי' רנד אפשר להתיר שהיה ע"י טוח בטיט, אך וודאי שלא מדובר בהטמנה.

הרי שהבין המג"א שלא התיר הרמ"א הטמנה בטוח בטיט.

אך רע"א הגיה שם ע"ד המג"א שלדעתו חידושו של הרמ"א הוא המשך לדברי השו"ע – ומדובר בתבשיל בשיל ולא בשיל שניסה להתירו ע"י גרמא היא אך עתה מעוניין להטמינו

ולא להשהותו בתנור והרי הטמנה ודאי אסורה ואפי' בקידרא חייתא כמ"ש השו"ע בסעי' שקדם – ס"ז ולכן ודאי לא יועיל היתר גרמא חיא בהטמנה וע"ז כתב הרמ"א והטמנה שעושים במדינות אלו אע"פ שהתבשיל בעייתי מותרת משום היתר טוח בטיט הרי שהבין אחרת מהמג"א והתיר מפורשות באוקימתא ידידיה בדברי הרמ"א הטמנה אסורה ע"י טוח בטיט.

וכן כתב שו"ע הרב והוסיף בציון מקור ההלכה – דרכי משה, ואכן המעיין בד"מ יראה שוודאי לכך נתכוין הרמ"א שכתב בס"ק ז אחר דיני הטמנה מובהקים בב"י את דבריו וז"ל "והטמנה שעושים במקומותינו שמטמינים בתנור וסותמין אותו וטחין אותו בטיט שרי לכו"ע בכל עניין בין גרוף ובין אינו גרוף וסיים שם ד"מ – וכן כתב או"ז.

וגם תו"ש כתב [סי' רנו ס"ק כו] דמהני טוח בטיט לשהייה והוא הדין להטמנה (וצ"ע על שעה"צ בס"ק מה שצינפו לדעת האוסרין)

וכן גילה דעתו מפורשות הרמ"א בשו"ת רמ"א סי' קב דטוח בטיט מהני להטמנה כמו בשהייה.

דעת מהרש"ל

אך המהרש"ל בתשובה סי' ס אסר על הטמנה בטוח בטיט וז"ל "במקצת מקומות שמעתי שמטמינים ומושיבים הקדירות אפי' ע"ג גחלים ואומרים מאחר שהתנור שרוק לית ביה חשש, ראוי למחות בידם ולנדותם על ככה עד שישמעו" עכ"ל, ונימוקו דהרי הטמנה חמורה משהייה בדבר זה וראיה מגפת דלא שייך בו חיתוי ובכ"ז אסורה ההטמנה בו ולכן גם כאן בתנור טוח בטיט אין חשש חיתוי אך בכ"ז ייאסר להטמין בגחלים בתוכו.

בירור שיטת הט"ז

והמאמר מרדכי למד בדברי המג"א שהבאנו לעיל כדברי מהרש"ל, וכך למד מאמר מרדכי בדברי הט"ז בס"ק ו על דברי הרמ"א – נ"ל דצריך ליזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור דאז נראה כהטמנה וכו', ונשאלת השאלה ע"ד הט"ז מדוע הנך חושש להטמנה ומזהיר שלא תיגע הקדירה בדופני התנור הרי התנור דרמ"א טוח בטיט.

וביאר הפמ"ג [מש"ז ו] דאה"נ אפשר ללמוד דהט"ז נוקט כמהרש"ל וכ"כ מאמר מרדכי [ס"ק יג] בפשיטות דבריו.

ולכן אע"פ שטוח בטיט – צריך להזהר שלא תגע הקדירה בדופני התנור.

אך "המנורה הטהורה" מיאן בפירוש זה וטען כי ייתכן שטעות נפל בדפוס והציון (אות ו) של דברי הט"ז במקור היה אמור להיות ע"ד השו"ע שכתב שמדובר בתנור שאינו טוח בטיט והקדירה שבה ישנו בשיל ולא בשיל ובו גרמא חיא מונחת על כסא ברזל בתוך תנור והזהיר הט"ז שיש להקפיד שלא תיגע הקדירה בדופן התנור משום שחיישינן להטמנה במקצת ותזוזת קולמוס זעזעה הארץ.

ועל טענת המהרש"ל דהטמנה חמירא משהייה והוכיח מגפת, דחה הנחלת צבי דבגפת נהי דאין בו חשש חיתוי מ"מ חיישינן שיתיר גם הטמנה בגחלים ואז יש חשש חיתוי אבל הנותן קדירה בתנור טוח בטיט אין לגזור דהא אפי' אם יטמין ברמץ בתנור טוח בטיט לא יבוא לחתות דיש היכר או משום דתרתיו לא עביד, ואין לגזור שמא יטמין ברמץ לבד בלי תנור טוח בטיט דזה ברור לכל אדם שאם התירו לו להטמין בתנור טוח בטיט אין ראייה שהתירו בלי טוח בטיט.

שיטת המשנ"ב

והמשנ"ב [ס"ק מז] הביא דעת האוסרים ודעת המקילים וכתב ע"ז וטוב להחמיר לכתחילה, אך בשעה"צ [אות מו] הביא את רשימת המתירים והם – אליה רבה, ורע"א, והגר"ז וכן איתא באור זרוע להדיא ומוסיף שעה"צ והקרוב אלי שאילו ראו המחמירים את דברי האו"ז לא היו מחמירים.

שיטת החזו"א

והחזו"א [סי' לז ס"ק כ] כתב שאין כלל מדברי האו"ז ראייה להקל בהטמנה ע"י טוח בטיט. **וכתב** ע"ז בשונה הלכות [סע' כב] דלדעת החזו"א דהטמנה במקצת אסורה יש להחמיר בהטמנה אפי' בהנחה ע"ג גחלים ואע"ג דהתנור טוח בטיט.

פשיטת ספק השונה הלכות

ורק מה שסיים שם – וצ"ע אם מחמיר החזו"א ג"כ בנוגע בדופני התנור וכדעת הט"ז נ"ל ברור – שאין ספק שהחזו"א יחמיר בדבר כמו שהארכנו בעניין הטמנה במקצת ובדעת א"ר שם וביארנו שאפילו הרמ"א שמיקל בהטמנה במקצת אינו חולק על השו"ע בזמן שקדירה מונחת בתוך התנור וחובה להניחה על כסא של ברזל אפי' למתירים הטמנה במקצת מפני שחום

התנור גדול ומפני כך לא חלק הרמ"א על השו"ע בדין המובא בס' רנז ס"ח והוב"ד בביה"ל ד"ה "נוגעים".

וביאורו שכן דעת הט"ז ולכן החמיר שלא תגע הקדירה בדופני התנור ובוזה הצלנו את הט"ז מקושיית האחרונים המובאים בביה"ל ד"ה "שרי לכולי עלמא" שהקשו על הט"ז – מדוע אסרת והרי זו הטמנה במקצת ויענה הט"ז – משום שהכא בגו תנורא – מחמירים שלא תהיה הטמנה במקצת ובס' רנג שהיקל הרמ"א – מיירי במדורה גלויה, וכמ"ש הא"ר.

ולפ"ז אין ספק שהחזו"א יחמיר בגו תנורא דאם בהטמנה במקצת אסר – ודאי בהטמנה במקצת בגו תנורא יש להחמיר.

ארבע נפק"מ בעניין הטמנה בטוח בטיט

א. טוח בטיט בבית הגוי - הניח את התבשיל בהטמנה במקום שאינו יכול להכנס ולחתות כמ"ש העטרת זקנים בשם הרוקח "וכל שכן שאנו נותנים בתנור בבית העכו"ם דלא אתי לחיתויי שם דמותר אע"פ שטומנין בתוך גחלים.

ב. טוח בטיט בקראקפאט – בדין סיר לבישול איטי דנחלקו פוסקים אם יש בו איסור הטמנה אך אם הוציא את הכפתור או הדביק עליו דבק – הרי זה טוח בטיט בהטמנה.

ג. טוח בטיט בהטמנה במקצת על פלטה – הנחה על פלטה שבת או על בלעך שכפתורי הגז מחופים באמצעות כיפוף הפח – לפוסקים כשו"ע שהטמנה במקצת אסורה ויש לדון אם עצם ההנחה ע"ג פלטה או פח מתכת שעל גז נידונה כהטמנה במקצת כדין הנחה ע"ג גחלים האסורה ונוכל לצרף את דעת המתירים טוח בטיט בהטמנה וכ"ש לדעת הלבוש שלמד שטוח בטיט מהני אפי' לדעת השו"ע.

ד. היתור טוח בטיט בהטמנה משולבת – בהנחה על פלטה וכיסוי הקדירה בשמיכות בצורה מליאה שלכל הדיעות ייאסר מדין הטמנה בקופה ועל גפת כדברי ר' זירא ונפסק בשו"ע ס"ח שאסור, שאע"פ שהבגדים אינם מוסיפים הבל ומותרת הטמינה בהם – מחמת שישנו מקור חום – הבגדים נידונים כמוסיף הבל מחמת חום שמתווסף בהם.

ואכן כך פסק בשש"כ [פ"א סע' עה] שישנו איסור לכסות את הקדירה המונחת על הפלטה בשמיכות, ובהע' רכט ביאר כי הבגדים עצמם נידונים כגפת וחול ואיסור זה יהיה גם למתירים טוח בטיט.

וחילק בין מה שכתב המשנ"ב בסי' רנז ס"ק מג שאין למחות באלה הנוהגים להעמיד קדירה ע"ג התנור ולכסותה בבגדים משום ששם היקל המשנ"ב בתנור שחומו פוחת והולך כל הזמן אך הכא החום "הולך ועור עד נכון היום".

תמיהה על דברי הגרשז"א

וצ"ב בדברי השש"כ, דהרי המשנ"ב הביא תרי טעמא, א. משום שאי אפשר לטמון בכירה עצמה או בקרקעיתה וזה ע"פ דברי ר"י [תוס' מח: ד"ה דזיתים] שהצדיק בטעם זה המנהג שהיה בזמנו לטמון בבגדים ולהניח בתנור גרוף.

ועוד כתב המשנ"ב וגם מטעם אחר יש לומר (שאינן למחות בנוהגים כן) דלא דמי לגפת דגפת מוסיף הבל מעצמו אבל כירה אין חומה אלא מחמת האש אך כאן בכירה הגרופה הרי היא מתקררת ופוחתת וזאת ע"פ היתרו של רבינו ברוך בתוס' הנ"ל.

הרי שהמשנ"ב הביא את שני הטעמים ומדוע אסר רשז"א בשש"כ בהנחה על פלטה קדירה מכוסה בשמיכות הרי אי אפשר לטמון בפלטה וכדעת ר"י שהובאה בתוס' והמשנ"ב השתמש בו כסניף להתיר, ונראה שהבין בשש"כ שכדי להתיר – נדרשים שני טעמים גם ר"י וגם ר' ברוך כלומר גם שאי אפשר לטמון במקור החום וגם שמקור החום יפחת וילך וזה אינו בפלטה.

ויש לדון בדבריו דשמא כל היתר בפני עצמו הוא טוב וראוי ומנ"ל להצריך שניהם, ועוד מדוע אסר בצירוף טוח בטיט, והבין כי אמנם אין שמא יחתה במקור החום אך הבגדים הפכו להיות האוסרים.

וכי "יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא", אם במקור החום אין בעיה של שמא יחתה איך עבר האיסור אל הבגדים, דבשלמא בטמן על גפת הבגדים הפכו להיות כמוסיפים הבל כמ"ש הפוסקים משום שהגפת עצמה בעייתית ויש לגזור בה אטו הטמנה ברמץ אך הכא דפלטה לית בה מיחוש למה תאסר משום בגדים שעליה.

ואכן בספר "בי"א ח' ו סי' לג התיר הגר"ע יסף בכיסוי הסיר שעל הפלטה בבגדים מסיכות שונות ונימק בטוב טעם וצירף סברת טוח בטיט.

ולסיכום הגדרות והלכות טוח בטיט

- א. נעילת דלת התנור נראה שלד"ה נידונה כטוח בטיט.
- ב. נעילת הכפתורים שבהם שולטים על זרם החשמל או הגז הדבקותם קשירתם או הסרתם, מח' אחרונים, הרב אלישיב ורשז"א – חוככים להחמיר, הרב וואזנר – מתיר בין להסגיר ובין להסיר.
- ג. טוח בטיט מתיר בשהייה לדעת הרמ"א.
- ד. לדעת הלבוש טוח בטיט מתיר בשהייה גם לדעת השו"ע.
- ה. טוח בטיט כהיתר להטמנה – נראה שהמשנ"ב מיקל והחזו"א מחמיר.
- ו. טוח בטיט בהטמנה משולבת – שמיכות עוטפות סיר שע"ג פלטה – יש אוסרים [שש"כ פ"א סי' עה] ויש מתירים [יבי"א ח' ו סי' לג]

ונזכה לטוח ולחתום ליבנו בחותמו של כהן גדול אמן.

הנחת והטמנת קדירה ע"ג קדירה

איתא בגמ' שבת נא: "מניחין מיחם ע"ג מיחם וקדירה ע"ג קדירה וקדירה ע"ג מיחם ומיחם ע"ג קדירה וטח את פיה בטיט בכצק ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים".

ובדף מח. איתא "רבה ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא חזיוה להווא עבדא דאנח כוזא דמיא אפמא דקומקומא נזהיה [גער בן] רבה א"ל ר' זירא מאי שנא ממיחם ע"ג מיחם א"ל התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד".

נחלקו הראשונים מה היה מעשה העבד ומדוע גער בו רבה ומדוע סבר ר' זירא להתיר ומה ענה לו רבה

שיטת תוספות

מתוס' [ד"ה מאי] משמע שהעבד הניח כוזא של מים צוננים על הקומקומא בלי הטמנה כדי להפשיר את המים ורבה גער בו מחמת איסור בישול וסבר ר' זירא שכועס רבה משום חשש שמא ישכח העבד את הכוזא ויעבור על בישול ומשום כך הקשה מברייתא דמניחים מיחם ע"ג מיחם העליון לא בשביל שיחמו אלא כדי שיהיו משומרים הרי שישנה אפשרות שהמים במיחם העליון יורתחו ויחמו מהמיחם התחתון כמו שהזהירה ואסרה הברייתא – לא כדי שיחמו – ובכ"ז התירה הברייתא אלא כדי שיהיו משומרים – כלומר לפי הבנת ר' זירא מותרים בהנחה פרק זמן שיופשרו או בלשון הברייתא שיהיו משומרים ולא חיישינן למישתלי [שמא ישכח].

וענה לו רבה – שאין הפירוש בברייתא כמו שהבין ר' זירא אלא מניחים מיחם ע"ג מיחם לחמם לא כדי שיחמו – פירוש שאם יש כח במיחם התחתון לחם את העליון אסור להניח גם אם תשעה זמן מועט משום דחיישינן למישתלי אלא כדי שיהיו משומרים – והתירה הברייתא להניח מיחם ע"ג מיחם רק אם התחתון לא מספיק חם כדי לחמם את העליון אלא להחזיקו פושר או אפי' יכולה להרתיח אך אם התבשיל אינו בר בישול משום שמדובר במבושל ואין בישול אחר בישול. וכל זה נכלל בתשובת רבה "אוקומי קא מוקים" כלומר – מעמיד מצב קיים – במבושל או – עומד כל הזמן בגבול ההיתר ואינו יכול להגיע למצב של איסור ברתיחה.

סיכום שיטת תוס'

- א. אסור להניח בשבת דבר שיכול להתבשל ע"ג דבר שיכול לבשל אע"ג דכוונתו רק להפשיר דחיישין למישתלי [שמא ישכח].
- ב. תבשיל המבושל כל צרכו מותר להניח ע"ג קדירה כיון שלא שייך בו בישול.
- ג. מותר להניח כל תבשיל ע"ג קדירה שאין בה כח לבשל.
- ד. כל זה בשבת דשייך איסור בישול אבל בערב שבת מותר להניח אפי' דבר שיכול להתבשל ע"ג דבר שיכול לבשל.

שיטת ר' יונה [מובא בר"ן וברשב"א]

לא נחא ליה בפירוש של תוס' משום דכל פירקין איירי לעניין הטמנה ולא לעניין בישול ועוד דברייטא דמניחים מיחם ע"ג מיחם דמייטי עלה בהטמנה היא דאי לא אמאי עריב לה ותני בהדי דיני הטמנה וכדתניא לקמן בשלהי פירקין ליתנייה בסיפא דברייטא ולא לפסוק בדיני הטמנה, כלומר דמבנה הברייטא כך הוא – בתחילה עסקה הברייטא בדיני הטמנה מובהקים וסיומם – ר' יהודה אומר נעורת של פשתן דקה הרי היא כזבל ואח"כ דינא דידן – מניחים מיחם ע"ג מיחם ואז הטמנת צונן ואח"כ דיני שבת שונים – שאינם קשורים להטמנה כדוגמת רסוק שלג וברד, ותמה ר' יונה מדוע שולב דין מיחם ע"ג מיחם בתוך דיני הטמנה ולשיטת תוס' דמייירי בבישול היה מן הראוי ליתנו אחר דיני הטמנה יחד עם רסוק שלג וברד.

ולכן פירש רבינו יונה דאיירי שהקומקומא היה מכוסה מבעו"י בדבר המעמיד הבל והעבד רצה בשבת לגלות את הטמנת הקומקומא ולהניח הכוזה על הקומקומא ולחזור ולכסות את שניהם דכלפי הקומקומא אין איסור דהא מותר להטמין את הצונן ורבה גער בו מפני שהקומקומא חם וע"ז לא התירו להטמין צונן.

מח' המשנ"ב והחזו"א בבמיחם ע"ג מיחם

ובביאור טענת ר' זירא מברייטא דמניחים מיחם ע"ג מיחם נחלקו בזה המשנ"ב והחזו"א

שיטת המשנ"ב

המשנ"ב [סי' שיח' סקנ"א ושעה"צ סקע"ד] כתב שרבינו יונה גרס בברייטא "מטמינים" מיחם ע"ג מיחם וקדירה ע"ג קדירה ולפ"ז הטענה של ר' זירא דמהברייטא מוכח דכיון שמותר לחזור ולכסות את הקדירה התחתונה ואין בזה איסור הטמנה מותר אגב זה להטמין גם

את הקדירה העליונה וגם בזה אין איסור הטמנה ותירץ לו רבה דמה שמבואר בברייתא דהטמנת אגב מותרת היא רק כשמצב ההטמנה של הקדירה העליונה הוא מעמיד הבל אבל הכא שהמים בכוזא צוננים והקומקומא יכול להביאם לחום שהיד סולדת בו הוי אולודי חומא דמחשיבים אותו כמוסיף הבל שבזה לא הותרה הטמנת אגב, ולפ"ז הביאור בברייתא צריך להיות כך – מניחים מיחם ע"ג מיחם – בתוך הטמנת מיחם קיים – מוסיפים מיחם חדש, לא כדי שיחמו – ואסור להוסיף מיחם קר – כי הוא יתחמם וזה אולודי חומא, אלא כדי שיהיו משומרים – אך אם המיחם העליון הוא חם ממילא אין בו הולדת חום ומותר לטמון אותו בשבת לכתחילה וא"ת ישנה הטמנה במוסיף הבל – אין דין המיחם התחתון כמוסיף הבל משום שפוחת והולך, וא"ת ולו יהי כן – הרי בשבת אסורה ההטמנה אפי' במעמיד הבל אומר לך – כאן ההטמנה שונה – "הטמנה בדרך אגב" משום שישנה הטמנה קיימת והמיחם החדש נטמן רק דרך אגב.

ומ"מ כתב הבה"ל בסי' רנז' ס"ו ד"ה אפילו להטמין צונן גמור, דלא הוי כמוסיף הבל ממש דאי הכי אפי' מבעוד יום נמי אסור וברבנו יונה משמע דרק בשבת אסור והא ראייה דמיחם חם מותר לטמנו בשבת ואם היה באמת במוסיף הבל לכל דבר – היינו אוסרים כדין הטמנה במוסיף הבל דאסור אפי' בחם ואפי' מע"ש, אלא הכוונה דמשום שמוליד חום בדבר הקר שווהו רבנן כמוסיף הבל רק לעניין זה דיהיה אסור עכ"פ בשבת.

ומדברי המשנ"ב עולה ד' דינים לעניין הטמנה

א. מותר להניח קדרה חמה בתוך הטמנת קדרה המוטמנת מע"ש דכיון שאת הקדירה התחתונה מותר לגלות ולכסות שוב מותר אגב זה גם להטמין הקדירה העליונה.

ב. בע"ש כ"ש שמותרת הטמנת אגב בדבר חם.

ג. הטמנת צונן באגב בשבת באופן שיכול להגיע לחום שהיס"ב אסור משום אולודי חומא דהוי כמוסיף הבל ואפי' מבושל גמור.

ד. בע"ש מותר להטמין צונן באגב אפי' כשיכול להגיע לחום שהיס"ב דלגבי ע"ש לא החמירו להחשיבו כמוסיף הבל.

שיטת החזו"א

אבל החזו"א [או"ח סי' לו' ס"ק טז'] כתב שהואיל ואיסור הטמנה אינו משום טירחה אלא משום שעובר ומטמין לא מסתבר שמותר להטמין בדרך אגב.

ולכן כתבו לפרש בדרך אחרת את טענת ר' זירא, דר' זירא סבר דהא דגוער רבה בעבד משום שסובר שיש בו איסור בישול ולכן יאסור אפי' כשאינו מכסה את הקדירה העליונה והוכיח לו ר' זירא מברייטא דמניחים מיחם ע"ג מיחם [ולא גרס טומנים] דאין איסור בישול בהנחת קדירה ע"ג קדירה כיון שאינו יכול להביאו לחום שהיס"ב ותירץ לו רבה דבאמת התם דאיירי לעניין בישול מותר להניח קדירה ע"ג קדירה כיוון שהוא רק אוקומי קא מוקים ואינו יכול להביאו לדרגת בישול או משום שאין כח בתחתון לבשל את העליון ולכן מעמיד מצב – שהיה מבושל ונשאר מבושל, ואפי' אינו מבושל – מעמיד חום – ואין בתחתון כח לבשל העליון אלא רק לשמור חומו אבל כאן מה שגערתי על העבד הוא משום שכיסה את הקדירה העליונה בבגדים דיש בו איסור הטמנה ונהי דמותר להטמין את הצונן מ"מ כיון שמוליד בו חום אע"ג שלא יגיע לחום שהיס"ב אסור להטמינו דכיון שיווליד בו חום מחשיבים אותו להטמנת חם שאסורה במעמיד הבל ולא נחשב הטמנת צונן, והטמנת חם אסורה אפי' באגב.

ומדברי החזו"א עולה ה' דינים לעניין הטמנה

- א. הטמנת דבר חם ע"ג קדירה בשבת אסורה ככל הטמנה במעמיד הבל.
- ב. הטמנת צונן ע"ג קדירה בשבת נמי אסורה דכיון דנולד בו חום נחשב כהטמנת חם.
- ג. הטמנה בין דבר חם בין דבר צונן בע"ש מותרת ככל הטמנה במעמיד הבל.
- ד. הנחה ע"ג מיחם אם אין חשש שיגיע ליד סולדת מותר אפי' בשבת ואפי' באינו מבושל.
- ה. הנחה ע"ג מיחם רותח – דבר מבושל קר – מותר.

קושיה על דברי החזו"א

אך חובה עלינו להקשות ע"ד החזו"א בדברי הרשב"א שציטט את ר' יונה מפורשות הוכיח כי הברייטא דטומנים מיחם ע"ג מיחם מדברת בטמינה ולא בהנחה.

ארבעה דינים מחודשים העולים מהבירור

- א. חידוש התוס' שאסור להניח דבר שיכול להתבשל ע"ג דבר שיכול לבשל אע"ג דכוונתו רק להפשיר דחיישי' למשתלי ויהיה מונח עד שיתבשל ור' יונה יחלוק על חידוש זה ויסבור דכל שכוונתו להפשיר שרי.
- ב. חידושו של ר' יונה דהקומקומא נחשב למעמיד הבל ולא למוסיף הבל ומותר להטמין ע"ג דבר קר ודבר חם בע"ש, ונראה דבזה תוס' מודים לרבינו יונה דהא בדף מח,א [ד"ה זיתים] כתבו סברא זו

בשם רבינו ברוך לעניין הטמנה על כירה דלא חשיב מוסיף הבל לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש ולעולם מתקרה והולך.

ג. חידושו של רבינו יונה דאסור להטמין צונן ע"ג קדירה בשבת מדין אולודי חומא, ותוס' יחלקו ע"ז ויסבירו דכל הטמנת צונן מותרת.

ד. חידושו של המשנ"ב בדעת ר' יונה שהטמנת אגב בדבר חם מותרת בשבת ותוס' חולקים ע"ז דאין היתר הטמנת אגב ולחזור"א גם לר' יונה אין היתר זה.

שיטת הטור והשו"ע בארבעת הדינים המיוחדים

והנה לעניין הנידון הראשון כתב השו"ע להדיא [סי' שיח' ס"ו] דאין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כ"כ ע"ג קדירה שהיא חמה כ"כ שהעליון יכול להתחמם עד שתהא היד סולדת בו, מבואר מזה דחיישינן למשתלי כתוס'.

ולגבי הנידון השני פסקו הטור והמחבר בסי' רנח' כרבינו יונה דקדירה התחתונה נחשבת כמעמיד הבל ומותר להטמין ע"ג בע"ש אפי' קדירה קרה, ואין זה סותר למש"כ לעיל דסברו כתוס' דחיישינן למשתלי דהא כבר כתבנו דגם תוס' מודים לסברה זו של רבינו יונה דקדירה לא חשיבא מוסיף הבל דחומה מתמעט והולך.

ולגבי הנידון השלישי שהוא חידושו של רבינו יונה שאסור להטמין צונן בשבת בדבר שיכול אפי' פחות מחום שהיס"ב משום אולודי חומא מבואר בטור סי' רנח' דלא סבר כוותיה דהא כתב הטור וז"ל אבל אין מניחים כלי שיש בו דבר קר על גבי קדרה חמה בשבת שהרי מוליד בו חום בשבת ואם הניחו בערב שבת מותר שאין כטומן בדבר המוסיף הבל ודווקא שהוא בעניין שאינו יכול להתבשל מחום התחתון אז אסור להניחו כשהוא קר שאם לא כן מותר עכ"ל, ולכאורה מבואר מדבריו דאסור להטמין דבר קר רק כשיכול להגיע לדרגת בישול ולא אסר אפי' כשיכול להתחמם קצת מדין אולודי חומא.

ואין לומר דהטור לא איירי כשהקדירה העליונה טמונה ולכן אסר רק משום בישול, **זה אינו מכמה סיבות** – א. דמדכתב הטור שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל משמע דאיירי שהקדירה העליונה טמונה אלא דלא נחשב לטמון במוסיף הבל דאם אינו טמון כלל לא היה הטור צריך לומר דאינו כטמון בדבר המוסיף הבל, ב. מדכתב הטור דין זה בס' רנח' סמוך לדיני הטמנה מוכח דאיירי בדבר הטמון, ג. מדברי הב"י שביאר את דברי הטור דאינו מוסיף הבל

משום דחום הקדירה מתמעט והולך ולא כתב משום דהקדירה העליונה אינה טמונה מוכח דאיירי שהקדירה העליונה טמונה ד. דוודאי איירי שהקדירה העליונה טמונה דהא הטמנה במקצת סבר הטור דהוי הטמנה,

וא"כ ע"כ דאיירי כשהקדירה העליונה טמונה ואפ"ה אסר הטור רק שיש לחוש שיגיע לידי בישול ולא חשש על מעט חום משום אולודי חומא מוכח דלא פסק כרבינו יונה, ועוד יותר – דרצה להדגיש שחולק על ר' יונה – דאע"ג דהקדירה טמונה – כל האיסור רק מצד בישול ולא מצד הטמנה.

אך יש לדחות דאפשר דהטור וכן הב"י מסכימים לדינו של ר' יונה ומה שכתב "ודווקא שהוא בעניין שהוא יכול להתבשל" אין שייכות לדיני בישול והראיה – דלא חילק במצב התבשיל הנטמן – האם הגיע למאב"ד או לא, או התבשל כ"צ, אלא – רק תלה האיסור במצב הקדירה התחתונה – האם יש בה כח לבשל או לא, וכך הקשה מהר"י בן חביב בב"י וצריך לומר דאף אם התבשיל מבושל כ"צ עדיין נאסור להטמינו אם הקדירה התחתונה חמה כ"כ וזה הגדר בדין אולודי חומא – דהרי לכ"ע מותר להטמין צונן (לבר מרש"י) להפיג צינתו וממתי מפסיקה הפגת צינה ומתחילה אולודי חומא, אלא הבין הטור שעד יסד"ב – עדיין בגדר הפגת צינה ומיס"ב ומעלה הרי זה אולודי חומא – ואע"פ שכל כוונתו תיהיה להפגת צינה בלבד אסור לתת צונן ע"ג מקום שיכול להביאו לידי יס"ד וזה היה מעשה העבד שנתן כוזא של מים צוננים הוודאי יש בהם בשול אך הוא רצה רק להפשירם ואסר עליו רבה מדין איסור הטמנה אע"ג שודאי לא נתכוון העבד להשהותם ולבשלם בשבת.

ונ"ל דהיא גופא מה שכתב בשעה"צ רנח' סק"ד "אך יש לדחות"

ודלא כהבנת החזו"א בדבריו (לז' ס"ק יח') דיס"ב משום בישול – וליתא, דמשום הטמנה נגעו בה.

ולגבי הנידון הרביעי שהוא חידוש המשנ"ב בדעת רבנו יונה דיש הטמנת אגב בדבר חם בשבת, הנה בסי' רנז' ס"ו פסק המחבר דאסור להטמין צונן במוסיף הבל ואפי' מע"ש וכתב הבאר הגולה דהמקור לזה ממעשה דאנשי טבריה,

והגר"א כתב דמקורו מדברי רבנו יונה מדאסר הטמנת צונן בשבת בדבר חם מדין אולודי חומא דהוי כמוסיף הבל אלמא דאסור להטמין צונן במוסיף הבל.

יש להקשות על הגר"א מדוע לא כתב שהמקור לדברי השו"ע ממעשה דאנשי טבריה שהוא מבואר בגמ' ומדוע הוצרך למקור מדברי הראשונים, ועוד קשה דהרשב"א בסוגיין הביא את שיטת רבינו יונה ואפ"ה כתב אח"כ דהמקור לאיסור הטמנת צונן במוסיף הבל ממעשה דאנשי טבריה ולא כתב דהמקור מרבנו יונה.

יש לישב דהנה נחלקו הראשונים לעניין הטמנת צונן במוסיף הבל דהרמב"ן והרשב"א ועוד ראשונים אסרו והמאירי כתב להתיר והקשה על עצמו ממעשה דאנשי טבריה ותיירץ דהתם זה מתחמם ביותר הלכך אסור, ולפ"ז מיושב מדוע הגר"א לא כתב שהמקור ממעשה דאנשי טבריה דיש לדחות כהמאירי שרק במוסיף הבל ביותר אסור אך בגפת – יהיה מותר, וכיוון שרצה הגר"א להשמיענו דאפי' בגפת יהיה אסור – הביא המקור במעשה דרבה ור"ז וכמו שביאר ר' יונה, אך עוד קושיא יש להקשות על הגר"א בזה שציין את מקור דין השו"ע בס"ו לגבי הטמנה במוסיף הבל ממעשה דרבה ור"ז – דהרי מהמעשה ההוא אפשר ללמוד רק את איסור ההטמנה במוסיף הבל בשבת עצמה אך מנא תיתי לאיסור מוסיף הבל בע"ש – בשלמא לרשב"א שלמד ממעשה דאנשי טבריה – יש ראייה חזקה אך לגר"א – מנא ליה.

ומחמת דברי הגר"א כתב המשנ"ב בסי' שיח' ס"ק נא' דהשו"ע פסק לגמרי כרבנו יונה ולכן התיר השו"ע להניח קדרה עליונה בתוך הטמנת קדרה תחתונה בשבת מדין הטמנת אגב.

יש להקשות על המשנ"ב דבסי' רנג' ס"ה פסק השו"ע מותר לתת על פי קדרת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן לחממן לפי שאין דרך בישול בכך אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם ודאי אסור, עכ"ל. ולפי המשנ"ב דהשו"ע מתיר הטמנת אגב מדוע אסר להטמין פאנדי"ש אגב הקדירה, והיה מקום לתרץ דהתם איירי בפאנדי"ש קר ולכן אסור משום אולודי חומא אך אין לומר כן דהא המשנ"ב שם [סקפ"ח] כתב דאיירי אפי' בדבר חם, ותיירץ הגרש"ז אוירבאך זצ"ל שלא הותרה הטמנת אגב אלא כשמגלה את הכיסוי וחוזר ומכסה בו שאפשר לתלות שהכיסוי נעשה עבור הקדירה התחתונה שהייתה כבר טמונה ומותר שוב לכסותם ואגב זה מכסה גם הקדרה העליונה אבל בסי' רנז' לא איירי כשגילה את הכיסוי אלא שמניח את התבשיל תחת הבגדים דהוי מעשה הטמנה רק כלפי התבשיל שמכניס עכשיו תחת הבגדים ולא הוי מעשה הטמנה לקדירה התחתונה לכן לא שייך היתר הטמנת אגב.

אך אכתי קשה על המשנ"ב איך הוכיח מהגר"א דהשו"ע סבר כרבנו יונה הרי בסי' רנז' ס' ו' רק הוכיח מרבנו יונה דהטמנת צונן במוסיף הבל אסורה אבל מנ"ל דסבר כרבנו יונה שגם אולודי חומא הוי כמוסיף הבל הרי השו"ע לא הזכיר דין זה ואפי' בב"י לא רמזו, ואפי' אי נימא דהשו"ע סבר כרבנו יונה לאסור בשבת הטמנת צונן מדין אולודי חומא מ"מ אפשר דסבר רק החומרא של רבנו יונה ומנא ליה למשנ"ב דסבר גם בקולא דהטמנת אגב, ולכן קשה מאוד לסמוך על ההיתר של הטמנת אגב בפרט דלפי החזו"א אפי' רבנו יונה לא סבר מהיתר זה, ואע"ג דאותבן ע"ד החזו"א מדברי הרשב"א – עדיין אפשר להחזיק ולומר דאה"נ – טומנים מיחם ע"ג מיחם – במיחם שהיה טמון כבר או בפניהו ממיחם למיחם אך דינה של הטמנת אגב – לא מחויב בסוגיא.

בעניין 'קלקול גומא' (שו"ע סי' רנט ס"ג)

שיטת רש"י ותוס'
שיטת הרמב"ם
קושית רע"א
ראיה מדברי הירושלמי
העברה מטמינה לטמינה לדעת הרמב"ם
סיכום הדינים

שנינו במשנה (מט.): 'ר' אלעזר בן עזריה אומר קופה מטה על צידה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר וחכמים אומרים נוטל ומחזיר', ומדובר בקופה מלאה גיזי צמר ובתוכם טמונה קדירה.

בגמ' בך נ: מבואר דמחלוקתם היא בחשש שמא תתקלקל הגומא, שר' אלעזר בן עזריה חשש שמא תתקלקל ולכן אסר ולא התיר להוציא את הקדרה מההטמנה אלא על ידי הטייה⁴, וחכמים אינם חוששים שמא תתקלקל הגומא ומתירים להוציא את הקדירה בקופה זקופה, אך בין לראב"ע ובין לחכמים – אם נתקלקלה הגומא – אסור להחזיר את הקדירה להטמנה.

וצריך לבאר מהי הבעיות שבנתקלקלה הגומא, ומתוך כך גם נבין למה חשש ראב"ע. ומצינו בזה ב' דרכים בראשונים:

שיטת רש"י ותוס'

שיטת רש"י (ד"ה שאסור להחזיר) ותוס' (ד"ה הכל מודים) דמירי בגיזין שהן מוקצה, לחד תירוצא – משום דלא ייחדן להטמנה, ולרבינא – בשל הפתק שנו. ואם נתקלקלה הגומא, הרי בזמן שינסה להחזיר את הקדירה – יזיז את הגיזין באמצעות הקדירה ונמצא מטלטל מוקצה באמצעות הקדירה.

⁴ מרש"י מדויק שמטה את הקופה ונוטל את "הקדירה". אבל המהרי"ל ועוד ראשונים כתבו שמטה את הקופה ונוטל את התבשיל (א.ח.).

והרא"ש הציע פירוש אחר – דהרי הבעה"ב לא ידחף את הגיזין באמצעות הקדירה משום שיחשוש שמא ישפך המאכל, ולכן יבוא להזיז בידיו את הגיזין ונמצא מטלטל מוקצה בידו.

ולפ"ד התוס' רש"י והרא"ש חששו של ראב"ע הוא שמא יטלטל גיזי הצמר המוקצים בדרך כלשהיא. ונשאלת השאלה – בשלמא חכמים לא חששו לכך משום דהוי גזירה לגזירה, אך מדוע חשש ראב"ע – הרי מדובר באיסור מוקצה שהוא דרבנן ואין גזורים גזירה לגזירה. וביאר הריטב"א דכיון שישנה עצה פשוטה לעשות באופן המותר - דהיינו שיטה על הצד – החמיר בכך ראב"ע.

אך הרש"ש ביאר פירוש נפלא בחששו דראב"ע, דלא חשש משום שמא יטלטל מוקצה, אלא חשש שמא תתקלקל הגומא ולא יוכל להחזיר להטמנה מפני הגיזין שנפלו, ונמצא מבטל מצות עונג שבת דלא יהיה לו אוכל חם לשבת.

ומדי דברי בו – נזכיר גם את שיטת רבינו יונה (הוב"ד ברשב"א) שטען כי לא יתכן לבאר שראב"ע אסר את נטילת הקופה מתוך חשש שמא תתקלקל (ויתכן כי הוקשה לו דאין לגזור משום חשש טלטול מוקצה או ביטול עונג שבת), והביא ראיה מהגמ' מדלא אמרי' "חוששין שמא תתקלקל" אלא – "חוששין שמא נתקלקלה", ולכן פירש פירוש חדש – שראב"ע התיר להוציא את הקדירה מהקופה כדרכו, אלא שאם הטה את הקופה והוציא את הקדירה – מותר להחזירה ללא בדיקה אם התקלקלה הגומא, אך אם לא הטה אלא הוציא מהקופה כאשר היתה זקופה יש חשש לקריסת הגומא ולא יחזיר עד שיבדוק האם הגומא קיימת. הרי לשיטתו אין כלל גזירה אלא רק דין לבדוק במצב מסוים קודם ההחזרה, והוסיף הרשב"א דכך מצא שפירש בה"ג.

שיטת הרמב"ם

אולם הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ד מ"ה) רוח אחרת עמו וז"ל 'והכל מודים כי כשישתנה סדר מושב הדברים שטומנין בהם שאסור להחזיר החמין לאותו מושב, ועל דרך הדמיון אומר – כי מי שהטמין קדירה בתבן וכשהסיר הקדירה נהרס המקום ונתרפה התבן אסור לו להושיב הקדירה לאותו התבן – כי מקומו נפסד ונרפה ותצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום בתבן כשמחזיר אותה ונמצא כמי שטומן בשבת ואין מחלוקת בזה, אבל המחלוקת – כי ראב"ע רואה כי הוא חייב להשמר ולהזהר בשעת נטילת הקדירה מן הקופה שטמן בה כדי שלא יפסיד

מקום הקדירה ויחזיר אותה אחר הריסת המקום ולפיכך יאמר – שישנה מקום הקופה ויטה אותה כדי שלא יפסד מקום הקדירה כשיוציאה, ואז יגלה אותה ויוציאה עכ"ל.

הרי שהרמב"ם חלק על רש"י ותוס' בטעם האיסור של חזרה אחר קלקול גומא – דרש"י ותוס' ורא"ש – סברו דהוא מטעם מוקצה, ורמב"ם סבר דהוא מטעם שבטלה הטמנה ראשונה בקלקול הגומא ועתה מתחילה הטמנה חדשה – ואסור להטמין לכתחילה בשבת. והחמיר חומרא עצומה שגם אם הגיזים אינן מוקצות בכ"ז אם נתקלקלה הגומא – אסור לטמון, ועוד חלק על רבינו יונה בביאור האיסור דראב"ע – דלר' יונה – האיסור הוא להחזיר אחר נטילה ללא הטיה – בלא בדיקה אם נתקלקלה הגומא, ואין שום בעיה בנטילה וא"צ להשמר ולהזהר בנטילה מן הקופה – לעומת הרמב"ם שאסר לפי דברי ראב"ע להוציא בחוסר זהירות ובחיפזון.

וצריך להבין מדוע פירש הרמב"ם בשונה מכולם⁵

ויתכן לבאר, שהוקשה לרמב"ם מדוע יהיה איסור בהדיפת הגיזין ע"י הקדירה בשיטת רש"י ותוס' – הרי זה טלטול מן הצד וכמו שהתיר הט"ז בסי' שח ס"ק יח' להזיז מוקצה בעזרת סכין. ואכן התוס' (ד"ה הכל) הרגישו בקושיא זו ותירצו דהכא זה יותר חמור משום שצריך לטלטלן לכאן ולכאן, וביאר בשו"ע הרב (סי' רנט) דאילו היה רק דוחק את הקדירה – היה כאן טלטול מן הצד שמותר, אך מכיון שהוא נצרך לדחוף את הגיזין באמצעות הקדירה וזה אסור (וכאן ישנה מח' בין הט"ז לשו"ע הרב בהגדרת טלטול מן הצד). ולכן בשלמא לט"ז – ברור מדוע התרחק הרמב"ם מטעם זה, אך לפי שו"ע הרב נראה כי הרמב"ם אוקים מתניתין גם כאשר דוחק את הקדירה ואפשר לדייק זאת מלשונו – 'ותצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום בתבן'.

ובשיטת הרא"ש – כל דבריו חידוש הן, ואין תימה אם הרמב"ם לא הלך בשיטתו.

ובביאור ר' יונה – אע"פ שביאורו נתמך ע"י גירסת הש"ס וכפירושו פירש בה"ג – גירסת הרי"ף שונה מגרסתינו וגרים "חוששין שמא תתקלקל הגומא" ולכן ברור שהרמב"ם יעדיף את גרסת הרי"ף.

והב"י ביאר בשיטת הטור כדברי רש"י והביא שכך למד ר' ירוחם. ואח"כ הביא את דברי

⁵ יתכן לבאר, שהרמב"ם מאן בפירושו של רש"י משום הקושיא דלעיל דלא מצינו שגזרו באיסור מוקצה גזירה לגזירה, משא"כ בדין הטמנה, שמצינו שגזרו בו גזירה לגזירה (י.ל.).

הרמב"ם בפירוש המשנה, וביאר שמפני טעמו זה של הרמב"ם – דהוי הטמנה חדשה במקרה של קלקול הגומא – לא היה צורך להביאו ביד החזקה משום דפסקינן כחכמים ודלא כראב"ע, וזה פשיטא שאם נתקלקלה הגומא יהיה אסור כיון שזה הטמנה חדשה.

ובשו"ע (סי' רנט' ס"ג) הביא בסתמא דעת רש"י שאסור בנתקלקלה רק בגיזי מוקצה, ואעפ"כ הביא את חומרת הרמב"ם בשם י"א.

קושית רע"א

והקשו האחרונים, ובראשם: רע"א (ונשאר בצ"ע על השו"ע, ובהגהותיו על המשנה כתב דצע"ג), נחלת צבי ועוד, דהא למדנו בשו"ע בסי' רנז' ס"ד דאם רצה ליטול את הכיסוי כולו ולתת אחר במקומו – יכול – דהוי מטמינה לטמינה, ומדוע השו"ע בסי' רנט' ס"ג הביא את שיטת הרמב"ם, והרי היא סותרת להיתר החלפת הכיסוי.

ועל מה שכתב הב"י דהרמב"ם השמיט דין זה משום דפשיטא ליה דחה בנחלת צבי שאינו כן, שהרי הרמב"ם עצמו (פ"ד ה"ד) כתב דמותר להחליף הכיסוי בשבת – והרי היא היא ומאי שנא מנתקלקלה הגומא. אלא דהרמב"ם בחבורו חזר בו והיקל.

ובספר תפארת ירושלים (מובא בסוף משניות "זכר חנוך") רצה לבאר בדעת הרמב"ם וז"ל – ויש לחלק דלא שרי מהטמנה להטמנה אלא היכא שסילק את הטמנה ראשונה ברצונו ע"ד להטמינו בהטמנה אחרינא דניחא ליה אז כיון שהקדירה הזאת כבר הותרה להטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל הותרה לכל דבר שברצון המטמין כיון דעודנה לא נתבטלה הטמנה ראשונה דגם בשעה שנוטל כיסוי זה – דעתו להטמין באחרת, אבל היכא שנפלו לכיסוי הצדדים ונתבטלה הראשונה לגמרי שלא מדעתו אסור להטמינה, עכ"ל.

הרי שהבין שישנו חילוק בין גילוי ההטמנה מרצון לגילוי בלא רצונו, ומה שפסק הרמב"ם דמותר להחליף הכיסוי – מדובר ברצון הבעלים, ומה שאסור בנתקלקלה הגומא – משום שפעולה זו קרתה בניגוד לרצונו⁶.

אך יש להקשות על תירוצו מדברי הרמב"ם עצמו שכתב שורה אחת לפני – חמין שטמנן מע"ש ונתגלו בשבת – מותר לכסותן שהרי אינו מוסיף. הרי שגם אם נתגלה מעצמו התיר

⁶ ומצינו כעין סברא זו בדין היסח הדעת בטלית (סימן ח סעיף טו), שאם פשט הטלית על דעת להחזירה לא הוי היסח הדעת, אך אם נפלה מעליו שלא ברצונו הוי היסח הדעת וצריך לחזור ולברך (י.ל.).

הרמב"ם, וצ"ע.

ויישוב נפלא נמצא בדברי הרש"ש בדף נ: שהביא קושית רע"א וכתב ע"ז – וז"ל 'ואנכי תמה על קושיתו דע"כ לא שרינן להחליף אלא הכיסוי לבד כמבואר ברמב"ם פ"ד הל"ד וכ"מ מכה"פ וכן וכו' אבל הדברים שטמונה הקדירה בהם ודאי אסור להחליפם לכ"ע, עכ"ל. הרי שאוקים ההיתר דהרמב"ם והשו"ע בסימן רנז ס"ד בהחלפת והחזרת הכיסוי בלבד ולא בהחלפת ההטמנה. ובביאור דבריו הוסיף אאמו"ר שליט"א דכיון דאיסורו שמא יטמין ברמץ – עיקר החשש הוא דווקא במה שמטמין בתוכו משום שהוא דומיא דרמץ, אך בכיסוי – אין בדוגמתו ברמץ ולכן הקילו בו יותר.

ראיה מדברי הירושלמי

ונראה להביא ראיה לחילוקו של הרש"ש מירושלמי פ"ד ה"ג.

דהנה, בירושלמי איתא שתי מימרות, הראשונה: 'נטלו מבעו"י – מחזירו מבעו"י, נטלו משחשיכה – מחזירו משחשיכה', ואח"כ מסתפק הירושלמי: 'נטלו מבעו"י וקדש עליו היום' – כלומר, מה הדין באדם שהוציא את הקדירה מטמינתה בע"ש ובא להשיבה לטמינה בשבת – ועונה ר' בא בשם ר' יהודה – תוכל ללמוד דין זה מדין אחר – 'אם נתקלקלה הגומא אסורה', שהרי שאלתך האם מותר לטמון לכתחילה – ותלמד דין זה מדין נתקלקלה הגומא שהוא דין טמינה לכתחילה, וכמו שבנתקלקלה הגומא אסור כך גם בנטלו מבעו"י וקדש עליו היום – יש לאסור.

וכך ביאר הגר"א את הירושלמי, ובזה הראה איזה הדרך ישכון אור ומה מקור שיטת רבינו משה בן מימון.

ואח"כ מביא הירושלמי בעיא לכאורה זהה: 'נתגלה מבעו"י – מכסהו מבעו"י, נתגלה משחשיכה – מכסהו משחשיכה', ומסתפק הירושלמי: 'נתגלה מבעו"י וקדש עליו היום' – כלומר מה דינו אם נתגלה מבעו"י ובא להחזירו משחשיכה. וצריך להבין – מה שואל הירושלמי – הרי כבר פשטנו לעיל שאם נטלו מבעו"י וקדש עליו היום – אסור משום שזוהי הטמנה חדשה, ולכאורה הוא הדין בנתגלה מבעו"י. אלא מוכח שאע"פ שפשטנו דין הטמנה לאיסור – בעי הירושלמי בדין כיסוי – משום שהוא יותר קל. ולכאורה צ"ל דכולו טמון כבר

ורק את הכיסוי העליון חסר לו. ופושט הירושלמי – תני – אין טומנין חמין משחשיכה (כמו שלמדנו בבעיא הקודמת) אבל מוסיפין עליהם כסות וכלים.

נמצינו למדים מהירושלמי דיש הבדל ברור בין טמינה לבין כיסוי – מכח שתי השאלות.

ואח"כ אם נשווה את מסקנת הירושלמי בבעיא הראשונה למסקנתו בבעיא השניה, חזינן דאם הוציאו מההטמנה בע"ש ורוצה להשיבו בשבת – אסור אע"פ שלא נתקלקלה הגומא, אך אם ירצה להוסיף כיסוי לקדירה טמונה – מותר, וזהו שאמרו – אבל מוסיפין עליהם כסות וכלים.

ואלו דינים העולים מתוך הבירור :

א. הוציאו מטמינה בע"ש ורוצה להשיבו לטמינה בשבת – אסור, דהוי טמינה חדשה.

ב. הוציאו מטמינה בשבת ולא נתקלקלה הגומא – יחזירו.

ג. הוציאו מטמינה בשבת ונתקלקלה הגומא – לא יחזיר דהוי כטמינה חדשה.

ד. היה טמון מע"ש ועתה בשבת מעונין להוסיף כיסוי – מותר.

ובזה בא אל נכון חומרת הרמב"ם בנתקלקלה הגומא ודינו בעניין החזרת החלפת והוספת כיסוי.

העברה מטמינה לטמינה לדעת הרמב"ם

ואחר שביררנו בס"ד דהרמב"ם ע"פ הירושלמי אוסר מדין "הטמנה חדשה" בשני אופנים : הראשון – טמן בע"ש והוציאו מהטמנה וקדש עליו היום ומעוניין להחזירו. והשני – הוציא קדירה מהטמנה בשבת ונתקלקלה הגומא. נותר עלינו לברר מה דינו של מקרה שלישי והוא הוציאו מהטמנה ומעוניין להחזיר להטמנה קיימת אחרת – האם דינו כהטמנה חדשה או כחזרה להטמנה המותרת.

ולכאורה אם נדמה דבר זה ל"חזרה בכירה" – נמצא כי הרמב"ם (פ"ג הי"א) כתב – 'ומותר להחזיר מכירה לכירה, אפי' מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה', ולכאורה גם כאן נתיר – דמאי שנא.

ועוד אפשר לדייק מדברי הרמב"ם שכתב (שם) – 'אבל לא מכירה לטמינה ולא מטמינה

לכירה', ולכא' אסר רק בפעולה חדשה ושונה כמו מכירה לטמינה או הפוך, אך מטמינה לטמינה קיימת – יהיה מותר.

אלא שאם נעניין בירושלמי [שהוא מקור דינו של הרמב"ם כמו שיתבאר] נראה שאין זה פשוט כ"כ.

דהירושלמי כתב בתחלה את הדין של נטלו מבעו"י וקדש עליו היום – ר' בא בשם רב יהודה – אם נתקלקלה הגומא אסור, וכמו שביארנו לעיל. ואז שואל הירושלמי – מכירה לכירה מה יהיה הדין – ופשט להיתר, ואח"כ הוסיף דאפי' מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה מותר, אך מכירה לטמינה ומטמינה לכירה – אסור. ועתה שואל הירושלמי – מטמינה לטמינה – צריכא, כלומר – בעיא. ולא איפשטא.

הרי שלשון הרמב"ם מועתקת מהירושלמי, והירושלמי עצמו אחר שכתב דינים של מכירה לטמינה – לא פשט להיתר אלא נשאר בבעיא. ומסתבר שלכן הרמב"ם שציטט את הירושלמי התעלם מדין טמינה לטמינה, ייתכן שמשום ספק הירושלמי – נטה לאסור⁷, וייתכן שהתיר.

סיכום הדינים

ולסיכום – הירושלמי בנידון דידן – דין הטמנה חדשה חידש כי ישנם ו' חילוקי דינים, וזה סדרם לפי רמת החומרא מהחמור לקל.

- א. נתקלקלה הגומא בשבת – אסור.
- ב. נטלו מבעו"י ולא נתקלקלה הגומא ומעוניין להשיבו – אסור.
- ג. נטלו מכירה ומעוניין להכניסו לטמינה – אסור.
- ד. נטלו מטמינה ומעוניין להטמינו בהטמנה אחרת קיימת – נשאר בשאלה, ולפמש"נ יתכן שיפסוק הרמב"ם שאסור.
- ה. נטל בערב שבת כיסוי מטמינה קיימת ומעוניין להחזירו בשבת – מותר.
- ו. נטל קדירה מתוך הטמנה – ולא נתקלקלה הגומא – מותר להשיבה.

ועתה יש להביין – מאי שנא מכירה לכירה דשרי, ומטמינה לטמינה דאסור.

⁷ אף שהוא ספיקא דרבנן, כבר כתב הב"י (סימן רנו סעיף ג) לגבי גפת של שומשמן, שמחמירים בספיקא דהטמנה מפני שקרוב לבוא לידי איסור תורה. וכעין זה כתב בספר קובץ על יד, שלכן נקט הרמב"ם להחמיר בדין נתגלה מבעו"י (פ"ד ה"ד), אף שבירושלמי הוא בעיא דלא איפשטא (י.ל.).

וביאר אאמו"ר שליט"א דמכירה לכירה – עסקינן בחזרה ושם ישנו התנאי דגו"ק בכירה החדשה ואין לחוש שמא יבוא לטמון ברמץ, אך כאן בטמינה לטמינה – הרי הוא טומן ממש ויש לחוש שמא יבוא לטמון ברמץ.

ועוד אפשר לבאר דהתם מכירה לכירה ישנם תנאי חזרה, ולכן הקשר בין הכירה הראשונה לשניה לא נקטע משום שלא היתה הנחה ע"ג קרקע, ואינו נראה כפעולת הנחה חדשה, אך בטמינה לטמינה - כיון שאין דין תנאי חזרה בהטמנה כמש"כ המאירי דמותר בחזרה להטמנה אע"פ שהניח ע"ג קרקע⁸, נמצא קולו חומרו – דמשום שהקלנו שמותר להניח ע"ג קרקע – ההטמנה נחשבת כהטמנה חדשה.

⁸ בדין זה נחלקו האחרונים: בא"ר (רנט סעיף ג) בשם לחם משנה (פירוש על המשניות לר"מ ליפשיץ), שמה שהותר ליטול הכיסוי ולהחזירו דווקא כשלא הניח הקדרה על גבי קרקע וכדין חזרה לכירה דסי' רנג' סעיף ב. ומשמע שאף בחזרה דהטמנה הצריכו לתנאי החזרה. אמנם בספר מנורה הטהורה (סי' רנט סק"ח) כתב דמסתימת הפוסקים לא משמע שהצריכו כן, והטעם, דדין הטמנה בדבר שאינו מוסיף קל יותר מחזרה לכירה. ובתהל"ד (רנט סק"ב) כתב שאף שלא הוזכר בפוסקים, מכל מקום אין להקל באופן שנתקלקלה הגומא בלא תנאי החזרה [שאף שהעיקר כדעה ראשונה שהובאה במחבר (רנט סעיף ג) - שיטת רש"י ותוס' מכל מקום אין להקל בלא תנאי החזרה. וכתב עוד, שבעיקר הדין צ"ע אם אפשר להקל נגד דעת הלח"מ והא"ר (י.ל.)].

בעניין אמירה לגוי בפסיק רישא

סתירה בדברי המרדכי
 מח' הרמב"ם והמרדכי בדין נענוע הגחלים
 שיטת תרומת הדשן
 שיטת הגר"א
 שיטת הט"ז
 שיטת המג"א
 שאלה ע"ד המשנ"ב – וחידוש בדעת המג"א
 דין פתיחת וסתימת התנור
 חילוק בין פס"ר דלא ניחא ליה לבין גרם בישול
 חמשה דרגות בדין אמירה לגוי בפס"ר
 אמירה לגוי בטלטול נר שמן
 המשנ"ב מתיר פס"ר דלא ניחא ליה בכל מצב

סתירה בדברי המרדכי

הב"י בסימן רנג מצטט את דבר המרדכי בפרק כירה (סי' רצט), וז"ל המרדכי 'מותר להשהות הקדירה ע"ג גחלים ממש וכו' ונראה שמותר לומר לנכרי להסיר אותה מע"ג הגחלים שהרי אינו מנענען ולא מטלטלן ואפי' טלטול מן הצד לא הוי וגם הישראל עצמו אפשר שמותר להסירה הואיל ואינו מנענע הגחלים ואינו מתכוין עליהן ואינו מזיזם ממקומם' עכ"ל.
ונראה מדברי המרדכי האלו שאין כלל פס"ר דמבעיר או מכבה בנטילת קדירה מע"ג גחלים, ולכן מותר אף ע"י ישראל.

אך בסי' רנט מצטט הב"י את דברי המרדכי בפרק במה טומנין (סי' שכג) וז"ל המרדכי 'כתב ראבי"ה אבל היכא דאיכא גחלים לוחשות סביב הקדירה אין לישראל ליטול ולסלק הקדירה מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות כדאיתא בכריתות' עכ"ל.

הרי מדברי המרדכי כאן נראה הפוך ממה שכתב בסי' רצט, שכאן אסר לישראל ליטול את

הקדירה מפני שמחתה, ושם התייר.

וממשיך הב"י ומצטט את הגהות מרדכי (נדפס שם בסמוך) וז"ל: "וראוי לזהר שלא לומר לנכרי לסלק דשבות דאית ביה מעשה הוא וכו', עכ"ל.

מבואר מדברי הגהמ"ר דלא רק דפסיק רישא הוא כדכתב המרדכי, אלא אפי' לומר לגוי לסלק אסור.

ובד"מ בסי' רנג (אות ב) הביא כמה דעות: בשם הגה"מ כתב שיאמר לגוי להסירה, ובשם האגור כתב לאסור אפילו ע"י גוי, ומנגד כתב בשם הב"י (בסימן שיא) שמותר אפילו ע"י ישראל.

ולכאורה נראה כי שתי מחלוקות עקרוניות יש כאן:

א. האם נטילת הקדירה מע"ג הגחלים נידונה כחיתוי, ובזה נראה סתירה במרדכי, שבסי' רצט כתב דאינו נידון כחיתוי, ואילו בסי' שכג הביא את דעת ראבי"ה דסובר שנידון כחיתוי.

ב. באם אכן פעולת נטילת הקדירה מע"ג גחלים גורמת לחיתוי ונדונה כפסיק רישא – ישנה מחלוקת מה יהיה דין אמירה לגוי – ובזה נראה שהאגור והגהמ"ר – שאסרו פס"ר בגוי, והגהות מימוני – התייר.

ובהגדרה של המחלוקת השניה – הסכים המג"א (רנג ס"ק יח) שכך הוא [שזוהי מח' הגמ"ר והגה"מ], ולא הכריע.

אך במחלוקת הראשונה – המג"א ביאר באופן שאין הדברים סותרים – שהמרדכי בסי' רצט שהתיר נטילת קדירה מע"ג גחלים – דיבר כאשר הקדירה מונחת על הגחלים ולא חשש כי ינענע אותן. ואילו המרדכי בסי' שכג – שאסר נטילת הקדירה דיבר במקרה שהגחלים סובבים את הקדירה ומשום כך חשש לחיתוי מפני שכאשר יטול את הקדירה יפלו הגחלים.⁹

מח' הרמב"ם והמרדכי בדין נענוע הגחלים

אך יש להדגיש כי מח' סמויה נוספת ישנה כאן בין המרדכי לבין הרמב"ם, דהמרדכי בסי' רצט כתב וז"ל 'וגם הישראל עצמו אפשר שמותר להסירה הואיל ואינו מנענע הגחלים' עכ"ל,

⁹ ואכן כך הדברים מפורשים באור זרוע (הלכות שבת סימן ח), שהוא מקור דברי המרדכי בפרק כירה.

הרי שהמרדכי התיר דווקא באופן שלא ינענע הגחלים, אך אם ינענען – אסור כדין חיתוי.

אך הב"י בסוף סי' שיא ד"ה והרמב"ם כתב וז"ל 'שמאחר שאינה טמונה אינו חותה הגחלים בנטילת החררה אלא שמנענען' עכ"ל, הרי שסובר הב"י שנענוע אין דינו כחיתוי לשיטת הרמב"ם. ובזו נתבררה מח' נוספת – בין הרמב"ם למרדכי, דלרמב"ם – נענוע אינו נחשב כחיתוי ומותר, ולמרדכי – נענוע נחשב כחיתוי ואסור.

ובזו נבוא אל דברי הרמ"א שכתב בסי' רנג סעיף א (בסוף הסעיף) וז"ל 'ואם לא נתקן מן האש ונמצאו על גבי האש בשבת יש להסירו משם ע"י אינו יהודי ואי ליכא אינו יהודי מותר לישראל להסירו משם ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים' עכ"ל, הרי שחשש הרמ"א לשיטת המרדכי, ואע"ג דמשמע מדברי המג"א דהרמ"א מתיר כהרמב"ם, ביאר השו"ע הרב (סי' רנג סי"א) דלכתחילה יזהר שלא ינענע – אע"ג דשרי אפי' בכה"ג.

ולסיכום:

א. בדין נענוע גחלים בנטילת הקדירה – הרמב"ם שרי והמרדכי אסר, והרמ"א שציטט לשון המרדכי – דיבר לענין לכתחילה (ע"פ שו"ע הרב).

ב. בדין נטילה מע"ג גחלים ללא נענוע – לכ"ע שרי.

ג. בדין נטילת קדירה טמונה בגחלים ומפיל ומחתה – לכ"ע אסור.

ד. אמירה לגוי ליטול קדירה טמונה ופס"ר שיחתה – להאגור והגה"מ – אסור, להגהות מימוני – שרי. ולא הכריעו בזה בב"י ובד"מ¹⁰, וגם לא המג"א.

אמנם המשנ"ב בסי' רנג סקנ"א הביא את שתי הדעות וכתב: 'ומכל מקום נראה דלצורך שבת יש לסמוך על דעת המקילים ע"י אינו יהודי' עכ"ל, הרי שהכריע כהגהות מימוני, וטעמו מבואר בשעה"צ ס"ק מג וז"ל: 'דבאמת הלא הוא רק פס"ר דלא ניחא ליה ואיסורו רק מדרבנן לכולי עלמא וכדמוכח בביאור הגר"א, אח"כ מצאתי שכן כתב המג"א בסוף סי' רנט ע"ש' עכ"ל.

¹⁰ לכאורה הרמ"א התיר להדיא פסיק רישא ע"י גוי, שהרי כתב שם: 'ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת יש להסירו משם ע"י א"י, ואם ליכא א"י, מותר לישראל להסירו משם, ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים' – משמע שבגוי א"צ להיזהר להסירו בנחת, אף שהוי פסיק רישא שינענע הגחלים. וכ"מ בביאור הגר"א שם.

ולכאורה נראה דטעמו של שעה"צ דאע"פ דהוי מלאכה דאורייתא בחיתוי – בכ"ז נתיר את האמירה לגוי מכיון דהוי שבות דשבות במקום מצווה דשרי [וכמ"ש בס"י שז ס"ה], שהרי אמירה לגוי – הוי שבות, ופסיק רישא דלא אכפת ליה - הוי שבות, ובמקום מצווה – שיהיה לו מאכל חם לשבת והוא מכלל עונג שבת התיירו לו.

ולסיכום – מתברר שמותר לצורך עונג שבת לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא בפס"ר דלא ניחא ליה.

שיטת תרומת הדשן

אולם, הרמ"א בסעיף ה' כותב וז"ל 'לכן נוהגים שהאינם יהודים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהם ומושיבים אותם אצל תנור בית החורף או עליו – ומבערת השפחה אח"כ התנור ההוא ועי"ז הקדירות חוזרות ונרתחות, אבל ע"י ישראל אסור בכי היא גוונא' עכ"ל, ומקורו מדברי תה"ד סי' ס"ו, ושם בדבריו מפורש כי מיירי בתבשיל שהתקרר לגמרי בבוקר יום השבת והשפחה מוציאתו מן התנור ומניחה על גביו, ואז – כאשר התנור ריק היא ממלאת אותו בעצים ומבעירה אותו כדי לחמם את הבית – שזה בפ"ע דבר שמותר לומר לה לעשות – משום שהכל חולים הם אצל הצינה ואמירה הותרה בכה"ג, ואף שבזמן הדלקת התנור התבשיל מתחמם אגב האש, ואמירה לגוי בחימום התבשיל אסורה - בכ"ז התיר התה"ד לומר לשפחה להניח את הקדירה ע"ג התנור קודם הבערת התנור משום דהוי פסיק רישא. ומבואר בדבריו שהתיר אפילו בתבשיל לח דפסקינן ביה דאית ביה בישול אחר בישול.

וביאר הגר"א טעמו דפס"ר איסור קל וגם אמירה לגוי איסור קל ולכן הוא מתיר.

וזה תימא - דהיאך התיר התה"ד בפסיק רישא דניחא ליה, דבשלמא בס"א – התרנו נטילת הקדירה מהגחלים ע"י גוי משום דהוי פס"ר דלא ניחא ליה, אך כאן הרי ניחא ליה וניחא ליה, דודאי חפץ הגוי בחימום התבשיל והוא אסור מדאורייתא, וכך הקשה רבינו הגר"א על דברי תרומת הדשן.

שיטת הגר"א

ולכן ביאר הגר"א כי הרמ"א התיר רק במקרה של תבשיל שעדיין מעט חם שאין בו משום בישול ויש בזה רק איסור של 'הנחה לכתחילה' שהוא מדרבנן, וזה מותר בפס"ר דניחא ליה ע"י גוי (מטעם שבות דשבות במקום מצווה).

נמצא שלדעת הגר"א בשני אופנים מותרת אמירה לגוי בפס"ר:

(א) במלאכה דאורייתא בפס"ר דלא ניחא ליה (ביאורה"ג בסעיף א).

(ב) במלאכה דרבנן אפי' בפס"ר דניחא ליה (ביאורה"ג בסעיף ה).

שיטת הט"ז

הט"ז בסי' רנג ס"ק יח כתב ג"כ כדברים האלה דהתה"ד הקל אפי' בנתקרה לגמרי והרמ"א החמיר והתיר רק בלא נתקרה לגמרי, אך בכ"ז חלק על התה"ד וגם על רבינו הרמ"א, וכתב דאע"ג דלא נתקרה עדיין יהיה אסור לומר לשפחה לעשות כן, משום שהוא איסור דרבנן בחזרה ע"ג תנור שאינו גרוף וקטום.

ונראה מדבריו דאסור אף משום איסור דרבנן דנתינה לכתחילה בפס"ר דניחא ליה – ומחמיר יותר מהתה"ד מהרמ"א ומהגר"א.

וטענתו מתוך דברי הבי"י שהביא בסי' רנג (לקראת סיומו) את דברי תשובת הרשב"א – 'מי שבשיל תבשילו מע"ש כל צרכו ולמחר בשבת אמר לגוי להדליק אש ולחמם תבשילו נראה לי דאסור מההיא דנר וכו' דכל שנעשה בו או בשבילו מלאכה דאורייתא אסור ואע"פ שעשאה גוי מעצמו שלא מדעת ישראל וכו' וכ"ש כשעשה גוי מלאכה דאורייתא במצוות ישראל וכו' וכמדומה שאפי' אחר שנצטנן אסור לו לאותה שבת דקנסינן ליה כל שהזיד ואמר לגוי לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו' עכ"ל. הרי דס"ל לב"י שכל שאסור ע"י ישראל אסור אף ע"י גוי, וטען הט"ז מדוע נחלק כאן.

וכן ראיתי שכתב מהרש"ל ביש"ש (ביצה פ"ב סי' לג), שאחר שציטט את דברי הרא"ש שאסור לכבד את הבית בשבת הסיק המהרש"ל וז"ל 'משמע להדיא דאסור לומר לכותי לעשותו אלא שבעו"ה רגילין להדיא להקל בזה' עכ"ל. ונראה שנוקט מהרש"ל דהכיבוד הוא פס"ר דניחא ואוסר.

ויש לשאול ע"ד הט"ז – מדוע באמת כ"כ החמיר, הרי קים לן כשיש שבות דשבות במקום מצווה שרי, והרי כאן באמירה לגוי בפס"ר אפי' דניחא ליה, אם התבשיל עדיין חם ודאי רק איסור דרבנן אית ביה.

אך אם נעיין בדברי הט"ז, נבין כי סברתו לאיסור היא משום שמצא שני חסרונות במקרה

המסוים של תה"ד, ואלו הן: האחד - בכך שהשפחה והבעה"ב שניהם רצונם וכוונתם לחמם את הקדירה באותה מידה שישנו רצון לחמם את הבית, והשני – שלא רק זאת שהיתה כוונת בישול או חימום, אלא השפחה עשתה מעשה בידים, והנחת הקדירה ע"ג התנור מעידה בצורה ברורה על כוונתה.

ומצבים אלו שונים בתכלית ממקרה רגיל דפס"ר דניחא ליה שאין כוונה ומטרה ליהנות מהפעולה הצדדית של חימום הקדירה אלא שהבעלים שמח בפעולה, ונפק"מ בקדירת חרס הקבועה בתנור שיש בה מים ע"מ שלא תישבר וכשהשפחה מדליקה את התנור המים נרתחים ובודאי שהבעלים שמח בכך שיש תוספת מים חמים בבית אך לא הייתה שום כוונה בכך.

מעשה, לשיטת הט"ז יש למנות ארבע מדרגות באמירה לגוי:

1. כוונת חימום עם מעשה בפס"ר דניחא ליה – אסור.
2. כוונת חימום בלי מעשה בפס"ר דניחא ליה – אסור.
3. פס"ר דניחא ליה ללא מעשה – מותר.
4. פס"ר דלא ניחא ליה – וודאי שמותר.

שיטת המג"א

אך המג"א בסי' רנג ס"ק מ [ואחריו החרה החזיק המשנ"ב בס"ק צט] פסק כדברי התה"ד דהתיר אפי' בנצטנן לגמרי וכך למד גם בדברי הרמ"א – והרי לנו דהיקל בפס"ר דניחא ליה אפי' באיסור דאורייתא דבישול, וטעמו – וז"ל 'מכל מקום באמירה לגוי לא קפדינן כולי האי' עכ"ל, וביאר מחצה"ש דכיון שאין ישראל עושה מעשה – הקילו, וכן כתב בספר תו"ש.

ועוד אפשר לבאר כי באיסור אמירה יש איסור "לומר" בפה, אך במצב של פס"ר לא הוי אמירה מפורשת לפעולה זו, ולכן לא נאסר מדין אמירה לגוי.

וכתב בשעה"צ ס"ק קד דאע"ג דהגר"א והט"ז חולקים ואוסרים בנצטנן התבשיל, והט"ז אוסר אפי' בשלא נצטנן - בכ"ז פסק כהמג"א, כיון שגם הלבוש, עולת תמיד, אליה רבה, תוספת שבת, כולם מסכימים לדעתו של המג"א.

שאלה ע"ד המשנ"ב – וחידוש בדעת המג"א

ואחר שביררנו כל זאת ומצאנו ראינו כי דין נטילת הקדירה מע"ג גחלים שהובא בס"א קל יותר מדין נתינת השפחה הקדירה שהובא בס"ה, יש לשאול על דברי המשנ"ב, דבס"ק נא הביא מח' אם יש להתיר פס"ר דלא נחא ליה בגוי (הגמ"ר והאגור כנגד הגהמ"י) והכריע להתיר משום דהוי איסור דרבנן.

ובנידון דידן דמעשה השפחה (סע' ה) – דהוא איסור דאורייתא בפס"ר דניחא ליה – הכריע להתיר, ואפי' לא ציין במשנ"ב שיש בדבר זה מח' אלא רק כתב זאת בשעה"צ.

ואפשר לבאר ע"פ דברי המג"א עצמו בס' רנד (ס"ק יד) לגבי דין פירות הנאכלים חיים, שהזהיר השו"ע בסעיף ד' שיזהר שלא להחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה, ושלא להוסיף עליו עד שיצולו מפני שממהר לגמור בישולם בשבת, וכתב ע"ז המג"א וז"ל 'וכ"ש שאסור להניחם בשבת סמוך לתנור אפי' קודם שהוסק ועי' ס"ס רנג' עכ"ל.

וחידוש הפמ"ג בא"א אות יד דכונת המג"א דפשיטא שע"י ישראל אסור אלא אף ע"י השפחה אסור, ומאי שנא מדהתם – משום שבתבשיל אפי' לח ישנם פוסקים דס"ל דאין בישול אחר בישול בלח ולכן הקילו באמירה לשפחה, אך בפירות דהוי פס"ר דניחא ליה באיסור בישול לכ"ע – אסור.

וה"נ כאן לגבי דינו של המשנ"ב, דבס"ק נא לגבי נטילת הקדירה מע"ג הגחלים - אכן מדובר בפס"ר דלא נחא ליה אבל באיסור שהוא ודאי דאורייתא, ואילו בסעיף ה' בדינו של תרה"ד – אמנם הוי פס"ר דניחא ליה אך ישנם פוס' דס"ל דלא הוי בישול דאורייתא אלא מדרבנן.

ומעתה נתחדש גדר לדברי המג"א, דפס"ר דניחא ליה בדאורייתא – אסור באמירה לגוי, ורק היקל בפס"ר דניחא ליה כשיש מח' הפוסקים אם האיסור הוא דאורייתא או דרבנן.

דין פתיחת וסתימת התנור

ועתה נבוא לבאר מקרה נוסף באמירה לגוי בפס"ר, והוא במש"כ השו"ע בס' רנט סעיף ז, וז"ל: 'תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין, ולחזור ולסותמו – ואם יש בו גחלים לוחשות מותר ע"י אינו יהודי' עכ"ל.

ומקורו מדברי האגור שהעתיק דברי מהרי"ל – 'ולחזור ולסותמו אם יש בו גחלים לוחשות שמא הוי פס"ר, אבל ע"י גוי – מנהג פשוט להיתר', כן כתב בשמו בב"י.

מבואר שיש פס"ר בסתימת פי התנור, ובזה אייר דברי השו"ע לאסור בישראל ולהתיר בגוי, אך לא נתבאר בשו"ע מה הדין בפתיחת התנור. והמג"א בס"ק יא כתב וז"ל 'ומשמע בתה"ד דה"ה לפתחו אסור אם ידוע שיש בו גחלים לוחשות דהרוח מבעיר הגחלים'. והראוני דדבר זה רמז בתה"ד דכתב שאם סוגרים את התנור ומשאירים פתח קטן – אסור, ומבאר התה"ד וז"ל 'כי בעניין זה דומה למפוח יותר משאם היה הרוח מנשב להדיא' עכ"ל, הרי כתב שאם הרוח מנשב להדיא – הרי הוא מבעיר.

ולסיכום – בין בפתיחת התנור ובין בסתימתו – אם יש גחלים לוחשות אסור ע"י ישראל ומותר ע"י גוי [והמ"ב בס"ק כא כתב דיותר יש חשש איסור בפתיחת התנור מסתימתו]. ובזה צ"ל שגם הגר"א יסכים לדין זה [שכאן לא ניחא ליה בהבערת הגחלים]. והט"ז – יש להסתפק בדעתו ואולי כמו שאסר פס"ר דניחא ליה בדרכן כך יאסור פס"ר דלא ניחא ליה בדאורייתא וצ"ע.

ומה גדרם של גחלים לוחשות דין זה מצאנו בגמ' בברכות (נג, ב) לגבי ברכת מאורי האש: 'ת"ר גחלים לוחשות מברכין עליהן – עוממות אין מברכין עליהן, ה"ד לוחשות א"ר חסדא – כל שאילו מכניס לתוכן קיסם – ודולקת מאליה', וכן פסק בשו"ע סי' רחצ סע' ט.

חילוק בין פס"ר דלא ניחא ליה לבין גרם בישול

ונזכיר חילוק פשוט שיש בין דין סתימת או פתיחת התנור ע"י גוי, לדין המוזכר ברמ"א סי' רנט סס"ז וז"ל 'אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כ"צ, אסור לסתום התנור דגורם בישול וכו' ואפי' ע"י גוי אסור'.

ולכא' מדוע המחבר התיר את פתיחת וסגירת התנור שהרי זה פס"ר ע"י גוי, והרמ"א אסר פס"ר ע"י גוי, והשיב בשעה"צ ס"ק כו דאינו דומה – דהתם דשרינן – הוי פס"ר דלא ניחא ליה, והכא הוי פס"ר דניחא ליה.

אך עתה – אעיקרא דדינא פירכא, מדוע בסי' רנג ס"ה במעשה השפחה – התרנו בפס"ר דניחא ליה ואע"ג דהוי בישול ממש, ואילו כאן ברמ"א בסי' רנט סס"ז במעשה דגרם בישול – אסרנא בפס"ר דניחא ליה.

ולפי מה שנתבאר בדעת המג"א כפי שבארו הפמ"ג, אפשר לבאר כך – דהכא בסימן רנט הוי

בישול גמור, והתם מדובר בתבשיל לח שהצטנן והרי דינו שנוי במח' האם יש בו בישול או לא.

אך לפי זה יוצא שאנו מבארים כך בדעת הרמ"א וזו חומרא גדולה שלא הוזכרה כלל בדבריו דאסר בפס"ר דניחא ליה באיסור דאורייתא ע"י אמירה לגוי.

ונ"ל לחלק דאינו דומה כלל, דהתם בסי' רנג סס"ה כל כוונת השפחה הייתה לחמם הבית ואגב הבערת התנור מתחממת הקדירה בפס"ר, ובאמת שאם כוונתו להחם הקדירה בודאי שאסור וכמ"ש המשנ"ב בסי' רנג ס"ק צט לגבי ענגלישע-קיכען, אבל כאן בסי' רנט לגבי גורם לבישול שאסור, זאת מכיון שאין כאן סוגיית פס"ר אלא מתכוון לבישול.

חמשה דרגות בדין אמירה לגוי בפס"ר

ואלו דינים העולים מסוגית "אמירה לגוי" בסדר יורד מהחמור אל הקל.

1. פס"ר דניחא ליה בדאורייתא – לכאור' דעת הרמ"א להיתר ע"פ דברי הפוסקים (אך יש לפקפק בשיטת המג"א), והגר"א והט"ז חולקים ואוסרים.

2. פס"ר דניחא ליה במח' הפוסקים – כגון בישול בלח – בזו ודאי שדעת המג"א להיתר, והגר"א והט"ז עדיין אוסרים.

3. פס"ר דניחא ליה בדרבנן – בזו הסכמת רוב הפוס' וגם הגר"א להיתר, לבד מן הט"ז שעדיין אוסר.

4. פס"ר דלא ניחא ליה בדאורייתא – בזו ישנה מח' ראשונים האגור והגמ"ר – אוסרים, והגמ"י - מתיר, והכריע המשנ"ב כדעת המתירים.

5. פס"ר דלא ניחא ליה בדרבנן – בזו לא מצאנו אוסר.

אמירה לגוי בטלטול נר שמן

ועתה נבוא לדון במקרה המופיע בסי' רעו סע' ג שכתב הרמ"א שמותר לאדם לומר לגוי ללוותו במקום חשוך ולטלטל נר שהיה דולק מבעו", משום שרק איסור טלטול מוקצה ישנו כאן [דמוכח בגמ' (מו, ב) דאין פס"ר דמכבה או מבעיר בטלטול נר אפי' ע"י ישראל], ולכן מבאר המג"א כיון שגם ישראל יכול לטלטל את הנר בשינוי לכן מותרת אמירה לגוי, ושרי אפי' בנר שמן, משום שאין בטלטולו פס"ר דמכבה או מבעיר.

וכתב המשנ"ב ע"ז בס"ק ל' וז"ל 'אך בנר שמן נכון להחמיר שלא יאמר לגוי שילך עמו במרוצה כי אי אפשר שלא יתקרב ע"י זה השמן להפתילה או יתרחק, ויש בזה משום מכבה ומבעיר אם היה הישראל בעצמו עושה את זה' עכ"ל.

ולכא' יש לשאול מאי שנא מכל פס"ר דשרינן, והרי כאן אמנם הוי פס"ר בדאורייתא, אך מדובר בדלא ניחא ליה והמשנ"ב עצמו בסי' רנג' הכריע להיתר וכנ"ל. וכן הקשה הגרח"ק בספר 'שונה הלכות' סי' רעז' ס"ה ונשאר בצע"ק.

ואפשר לכאורה לחלק דשם בסי' רנג ס"ק נא – הכריע להיתר כדעת המתירים משום כבוד שבת ועונג שבת, אך כאן בסי' רעז ייתכן שהחמיר גם כשלא ניחא ליה כי ליכא כבוד שבת.

ומצאתי בספר 'מלכים אומניך' להגר"י זילברשטיין [פ"י הע' כד] שחילק וז"ל 'כי פסיק רישא שייך דווקא במניה תבשיל ע"ג התנור ואח"כ מסיקו דהסקת התנור הוא פעולה לעצמה וחימום התבשיל הוא פעולה לעצמו ושני הדברים באו לפונדק אחד יחד – בזה אמרינן דהאמירה לגוי היתה רק בנוגע לחימום הבית ומה שבמקרה מונחת הקדירה ע"ג התנור הרי זו פעולה נפרדת הנגזרת בעקבות חימום התנור ובזה ליכא אמירה לגוי, אולם כשאומרים לגוי שיטול נר דולק וילך עמו - עצם טלטול הנר פירושו הוא הנעת השמן ונדנדודו והרחקת השמן לפתילה זהו גופו של כיבוי וקירובו לפתילה זהו עצמותו של הבערה נמצא שאין זה פס"ר כי אם ציווי על הכיבוי וההעברה' עכ"ל.

ונראה מדבריו שהבין כי האיסור באמירה לגוי לרוץ עם נר שמן הוא מדין אמירה לגוי בדאורייתא.

ולכאורה יש לדחות, דבשעה"צ (ס"ק לה) ביאר טעם איסורו, והוא כיון שכל היתר האמירה לגוי לעשות פעולת טלטול הנר מותרת היא משום שהישראל עצמו יכול לעשותה [ע"י שינוי], וזאת מסברא פשוטה הרי דבר שאני יכול לעשותו בשינוי מדוע יאסר עלי לומר לגוי לעשותו בדרכו שלו, ועוד אמר המג"א דאף לדעות הסוברות שיש בטלטול נר שמן איסור משום פס"ר – הדבר יהיה מותר באמירה לגוי כמו שלמדנו בסי' רנג, ובהגהות רע"א חלק על המג"א וטען כי אין להתיר מדין פס"ר בגוי משום שיסוד סברת היתר אמירה לגוי לטלטל מוקצה הוא רק משום שאני יכול בעצמי לעשות זאת בשינוי ולכן מותר לומר לגוי לטלטל

בדרכו שלו, וכל זה בנר שעווה, אך לומר לגוי לטלטל נר שיש בו משום פס"ר דכבוי והבערה שאין לי דרך ליטלו – אסור.

ופסק המשנ"ב כהמג"א שאין בטלטול נינוח בנר שמן משום פס"ר דמכבה ומבעיר ולכן מותר לומר לגוי לטלטל נר דולק ואפי' נר שמן, אך משום שחשש לסברת הרע"א שטען טענה חזקה שלא הותר אמירה לגוי לטלטל נר דולק במצב שהוא פס"ר, ובוודאי שלכ"ע ריצה עם נר שמן בחיפזון הרי היא בגדר פס"ר ויאסר לישראל ואפי' אם יחזיק את הנר בשינוי, ולכן מסכם שעה"צ – לומר לגוי לרוץ עם נר שמן – איסור גמור הוא ולא משום שפס"ר בגוי אסור.

המשנ"ב מתיר פס"ר דלא ניחא ליה בכל מצב

ומהחילוק הראשון שכתבתי דהיכן שהתיר המשנ"ב פס"ר דלא ניחא ליה – שזה רק משום עונג שבת, לכאורה יש בדבר חומרא גדולה שרק בדבר שהוא צורך שבת משמעותי מאוד יש להתיר "שבות דשבות לצורך שבת", כמ"ש המשנ"ב בסי' שכה בס"ק ס-סב שהגדיר רק יין לקידוש ותבשיל חם לשבת כדבר שהוא 'צורך שבת' אך לא שיכר או פירות. ויש לדחות מהא דכתב בסי' רעז ס"ג לגבי נר שמן המונח על טבלא שהתיר הרמ"א לנער ע"י גוי את הטבלא והנר נופל, וכתב במשנ"ב ס"ק טו דאפי' בנר שמן מותר, וז"ל 'דבמקום שאין מתכוין שרי ע"י אינו יהודי אפי' הוא פס"ר' עכ"ל, ולא חילק בין צורך ועונג שבת. וכן בסי' שלו על דברי הרמ"א שהתיר לכבד הבית ע"י גוי כתב המשנ"ב (בס"ק י) דבאמירה לגוי לא קפדינן כולי האי אע"ג דיש בדבר משום אשווי גומות בפס"ר, ומוכח מדבריו שהתיר משום שיש איסור קל של אמירה לגוי בפס"ר, ולא מדין שבות דשבות במקום מצווה.

ועתה נביא דוגמאות נוספות המובאות בפוסקים:

1. מותר לומר לגוי לפתוח ברז מים חמים לשתייה משום שעצם פתיחת המים – אין בה איסור, ומה שנכנסים מים קרים לדוד ומתבשלים – הרי זה פס"ר. ולא מיבעיא לצורך תינוק, אלא אפי' רק כדי לשתות (מלכים אומניך בשם חלקת יעקב).
2. התקלקל הכיור ונוטלים ידיים לתוך חבית, אם נתמלאה החבית מותר לומר לגוי לשפכה בגינה אע"פ שמשקה את העצים.

3. תנור הפועל ע"י טרמוסטט או חיישנים ובתוכו תבשיל, ואם יפתח להוציא את התבשיל – יכבה התנור או ידלק – מותר לומר לגוי להוציא את המאכל מהתנור, משום דהוי פס"ר דלא ניחא ליה.
4. נמלים מרובות בפתח הבית ומעוניין להכנס, יכול לומר לגוי לטאטא אותן – אע"פ שפס"ר הוא שחלקן ימותו.
5. לגבי פתיחת מקרר אם שכח לנתק מע"ש את הנורה - נחלקו הפוסקים אם מותר לומר לגוי לפתוח את המקרר או לא, והאג"מ (או"ח סי' סח ה' ב' (וגם בשש"כ (פל"א הע' א') מצדדים להתיר, אך בהמשך דבריו שוב טען כי ייתכן ואין דין זה נידון כפס"ר אלא כמתכוין, כיון שדרך המקרר שנדלקת המנורה בפתיחת הדלת או בסגירה. ואף דלעניין פתיחת הדלת אפשר לומר כי אינו יודע אם תדלק המנורה או לא, אך בסגירה ודאי שתכבה ומתכוין בסגירתו, ועי"ש שמחלק בין סי' רנג ס"א וס"ה למקרה דמקרר. ולפי סברא זו אין להתיר מכח פס"ר דלא ניחא ליה [כגון ביום שא"צ כלל לאור הנורה] משום שנידון כמתכוין. אך עדיין צ"ב בסברא זו משום דזה הוי ממש פס"ר, וכ"כ בארחות שבת בשם הגאון הגדול ר' שמואל אויערבאך שליט"א פרק כג הע' קלו.

פלטת שבת וכיסוי פח ('בלעך')

הגדרת חמשת הנושאים הנידונים

שיטת הבית מאיר והאג"ט

שיטת מהר"ם שיק

שיטת החזו"א

שיטת המג"א

סתירה בין דין 'קדירה ריקנית' לקדירה מלאה

סיכום דיני שהייה ע"ג בלעך לשיטות הפוסקים

חומרת הגאון מבריסק

מדוע אין לאסור בפלטה ובלעך מחמת חומם הרב וכדין תנור

סברות האחרונים להתיר שהייה בפלטה ובבלעך

נתינה לכתחילה – 'מיחזי כמבשל'

דברי המג"א בדיון מעזיבה

קושיית רע"א

יישוב 'מחצית השקל'

שיטת המשנ"ב

שילוב שני ההיתרים בדברי המג"א

הגרשז"א מצדד להתיר בפלטה לכתחילה

ניסיון דחיה מדברי הגר"א להתיר נתינה לכתחילה על הפלטה

סיכום העולה לדינא

היתר משולב – קדירה ריקנית וגו"ק

'וכלן נסקרין בסקירה אחת'

הגדרת חמשת הנושאים הנידונים

בבואינו לדון בדין פלטת שבת וכיסוי פח, יש להקדים חמשה נושאים שיש לבררם:

א. בדין שהיה מע"ש ע"ג מקור חום, לפי הדעה השניה שהובאה בשו"ע וכמותה פסק הרמ"א יש להקפיד על מקור חום גרוף או קטום רק במצב של תבשיל בשיל ולא בשיל, ולפי דברי השו"ע בסתמא – צריך גו"ק גם לעוד שני מצבים – נתבשל כמאב"ד ועד כ"צ וגם בנתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, והטעם בכ"ז הוא שמא יחתה בגחלים.

ב. בדין חזרת תבשיל שהותר לשהותו מע"ש ונטלתי אותו מהכירה בהקפדה על כל תנאי החזרה – חובה להקפיד כי ההחזרה תבצע על מקור חום גו"ק, והטעמים בכ"ז הם א) מיחזי כמבשל, ב) דחיישנן שמא תתקרר קדירתו ויחתה בחזרתו (שעה"צ אות לו בשם ספר הישר).

ג. בדין 'נתינה לכתחילה' דהיינו דבר שלא היה מע"ש על מקור חום כלשהו ועתה בשבת אנו מעונינים להניחו על מקור חום כלשהו – כאן לא מספיק גו"ק אלא נדרש שינוי משמעותי ע"מ שלא יהיה 'מיחזי כמבשל' (וכ"כ הר"ן בדף טו. והרז"ה בדף טז:).

ד. בדין הטמנה במוסיף הבל, דהרי מקור חום נידון כמוסיף הבל ואסור לטמון בו אפי' מע"ש, ולשיטת השו"ע – אפי' הטמנה במקצת אסורה, וצריך לדון בעניין הנחה על מקור חום כלשהו לגבי איסור הטמנה במקצת.

ה. בדין הנחת קדירה מכוסה בבגדים מכל עבר על הפלטה מע"ש – יש לדון לפ"ד השו"ע בסי' רנז ס"ח שאסר טמינה בבגדים והנחה על מקור חום ואפילו על כסא של ברזל משום שהבגדים הופכים להיות כמוסיפים הבל ולכן כל ההטמנה הזו נאסרת ואפי' מע"ש כדין הטמנה במוסיף הבל, ולפי"ז לכאורה יש לאסור את ההנחה ע"ג פלטה מדין הטמנה.

ובשיעור זה נדון רק בשלשת הנושאים הראשונים והם – שהיה, חזרה ונתינה לכתחילה, ע"ג פלטה וטס מתכת, ועוד חזון למועד.

ותחלה נפרוש את השמלה לפני זקני העיר.

שיטת הבית מאיר והאג"ט

הביה"ל הראשון בסי' רנג (ד"ה ליתן) הביא כי רש"י והטור נוקטים שאין להשהות ע"ג כיסוי הכירה שאינה גו"ק אך מכוסה בכיסוי המיוחד לה. ותמהו רבותינו האחרונים, מה בין

דין כיסוי הכירה לדין 'קדירה ריקנית', שהרי למדנו השו"ע בס"ג בשם הגהמ"ר שקדירה ריקנית המונחת על כירה שאינה גו"ק – מועילה לעשותה קטומה, ומותר מעתה להחזיר עליה תבשילים.

ותירצו האגלי טל (במלאכת אופה ס"ק נד) והבית מאיר כי חילוק גדול ביניהם בכוונת המניח, דכיסוי שע"ג חללה לא ניתן לשם קטימה לעומת הקדירה שכל עניינה לקטום.

שיטת מהר"ם שיק

אך למהר"ם שיק חילוק אחר עמו (או"ח קיז בד"ה ולכאורה), דאין הבדל בכוונת הנותן אלא טכנית בכושר הכיסוי של המכסה – דמכסה הכירה אינו מכסה כל פי הכירה ואילו הקדירה הריקנית מכסה וסותמת את פי הכירה, ואע"פ שלא נעשה כל שינוי בגחלים – לא קפדינן בהכי אלא כיון שמקום הנחת התבשיל הוא קטום ואינו חש בנוכחות הגחלים – מותר.

ובין למר ובין למר – בלעך הנתון על הגז ומכסה היטב – מהני להיות כקטימה מעלייתא, דלאגלי טל והבית מאיר – הרי עשה מעשה בפועל כדי לקטום, ולמהר"ם שיק – הרי כל הלהבות מחופות.

שיטת החזו"א

אמנם החזו"א (סי' לז ס"ק ט) הבין את היתרו של הגמ"ר שהובא בשו"ע בסעי' ג דאינו משום דין קטימה דא"כ לדבריו יקשה מאי שנא מכיסוי הכירה ולא מהני כקטימה, ולכן ביאר שדין קדירה ריקנית מיידי בקדירה הפוכה, ואז ע"י שישנו מרחק אויר בין הכירה לקדירת התבשיל – אין דרך בישול בכך ולכן מותר בחזרה כדין סמיכת חזרה לכירה¹¹.

ולפי דברי החזו"א – לא מועיל להניח טס מתכת על להבות הגז משום שנידון ככיסוי הקדירה שלא מהני.

שיטת המג"א

ועוד דעה רביעית יש ביישוב החילוק שבין איסור נתינה על כיסוי הכירה לבין היתר קדירה ריקנית, והיא ע"פ דברי המג"א שהתיר (בס"ק לא) חזרה ע"ג מעזיבת התנור, וצ"ב מאי

¹¹ והחזו"א לשיטתו (שם) שסמיכה בתחילה אסורה, ולכן לא התיר השו"ע שם אלא בדרך חזרה (י.ל.).

שנא מכיסוי שע"ג כירה, וביאר החזו"א (סי' לז ס"ק כא) דהנחת הקדירה ע"ג תנור שאין דרך לבשל עליו וחומר מועט ומשתמשים בו רק לשמירת החום - הנחה על גביו מעליא מכיסוי הקדירה שהחום עובר דרכו [דהוא מיועד לכך] והדרך לבשל עליו.

ולפ"ז יבואר ההיתר בקדירה דעצם ההנחה נחשבת כגו"ק, כיוון שאין רואים את האש ואין דרך לבשל כך, וכמו שיבואר עוד יותר בסמוך.

ומעתה, יש ללמוד לענין הנחת בלעך [שמכסה את כל האש], שדינו תלוי בשיטות דלעיל:

א. לדעת הב"מ והאג"ט - שתלו את היתר קדירה ריקנית בהאי דעביד מעשה קטימה – ודאי יש להתיר בבלעך כקדירה ריקנית.

ב. לדעת מהר"ם שיק – יש להתיר, דהא אפי' בכיסוי של הכירה שמכסה הכל התיר.

ג. לדעת מג"א – ודאי שנתיר, דהא אפי' אם לא עשה מעשה התיר במעזיבת בתנור והורה שדינו כגו"ק, וכ"ש הכא.

ד. לדעת החזו"א – ברור שיאסור בבלעך וכתב כן מפורשות בסי' לז אות יא.

ולענין פלטה לפי דברי הגדולים הנ"ל, לכאורה נראה שיהא הדין כך:

א. האג"ט והב"מ - אפשר שיאסרו משום שלא עשה מעשה בפועל לקטום את אש הגופי חימום [אך אפשר שהא גופא ש'ציוותי' על האומן להכין כלי כזה נידון כהנחה בפועל].

ב. מהר"ם שיק והמג"א - ישתוו להתיר, דלפי שיטתם כל היכא דאין רואים את הגחלים ואע"ג שלא עשיתי מעשה בפועל – מותר.

ג. החזו"א – נראה שיאסור, ואכן למדו הפוסקים מדבריו שיאסור בפלטה חשמלית אע"ג דאין נראים גופי החימום אלא מוסתרים ע"י כיסוי הפח ממה שכתב בסי' לח ס"ק ב וז"ל 'דחום החשמל חשיב כאינה גרופה'.

סתירה בין דין 'קדירה ריקנית' לקדירה מלאה'

אולם, כשם שראינו קודם בהקבלה בין דין כיסוי הכירה לקדירה ריקנית – כדי לדון דין אמת בפלטה ובלעך יש לדקדק בדין קדירה ריקנית.

ונקדים ונאמר כי בסי' רנג סעי' ה התיר השו"ע להניח בשבת 'פאנדיש' ע"ג קדירה מלאה,

ובסי' שיח סעי' ח פירש דבריו שמותר אפי' אם הקדירה ע"ג האש.

והקשו כולי עלמא – מאי שנא הכא דשרי אפי' להניח לכתחילה בשבת לבין הדין בסי' רנג סעי' ג ששם התיר השו"ע רק חזרה ולא התיר הנחה לכתחילה ע"ג קדירה ריקנית.

וארבעה ביאורים נאמרו בחילוק בין סעי' ג לסעי' ה.

א. שיטת החזו"א שבסעי' ג ההגדרה של קדירה ריקנית היא כסמיכה לקדירה שהותרה רק בחזרה, אך בסעי' ה מדובר בהנחה על קדירה מלאה, ומשום שהקדירה 'בולעת' את חום הכירה כל מה שאניח עליה נידון כהנחה על קדירה מלאה וללא כל קשר לכירה.

ולדבריו, אין שום צד היתר להורות מדין זה לגבי בלעך או פלטה,

ב. שיטת הדגול מרבבה שהחילוק הוא בטיב התבשיל שאני מניח ע"ג הקדירה – בסעי' ג' מיירי בסתם תבשיל, ובסעי' ה' מדובר בפאנדיש שדינו יותר קל משאר תבשילין ואכמ"ל, ואין שום הבדל בין קדירה מלאה לקדירה ריקנית ושתייהם נידונים כגו"ק.

ולדבריו, בבלעך ובפלטה שקוטמים את האש – יש מקום להתיר וכדין הקדירות ריקנית ומלאה.

ג. שיטת הפרי מגדים (וסמך ידיו עליה הביה"ל בסי' רנג ד"ה ויזהר) – תורף דבריו שאכן ישנו חילוק מהותי בין קדירה ריקנית לקדירה מלאה, ובקדירה מלאה התרנו לתת על גבה לכתחילה בשבת משום שאין דרך כלל לבשל עליה כך ודומה למניח כנגד המדורה שמותר אע"ג שהחום רב שם כמשנ"ת בסי' שיח סעי' טו, אך לעומת זו בסעי' ג בדין קדירה ריקנית התיר השו"ע רק להחזיר בכל תנאי חזרה ולא התיר נתינה לכתחילה משום שהקדירה הריקנית אינה יוצרת 'שינוי' מדרך הבישול הרגילה אלא רק נידונת כ'קוטמת' את התנור.

ולדבריו, בבלעך ופלטה גם הם יודו לדגמ"ר שדינו רק ככירה קטומה ואמנם השהיה תותר על גביהם אך נתינה לכתחילה אסור בשבת ע"ג פלטה ובלעך. וכך חילק גם התוספת שבת.

ד. שיטת המחצית השקל (בדברי המג"א סי' שיח ס"ק כו) – תמצית דבריו היא דהחילוק הוא שבסעי' ג מדובר בתבשיל לח רותח שהחמיר בו השו"ע ולכן אסר את ההנחה לכתחילה ורק התיר חזרה בתנאיה, אך בסעי' ה מדובר על תבשיל יבש ולכן התיר הנחה לכתחילה. ולפי דבריו

אין שום הבדל בין קדירה ריקנית למלאה וכל שאסור בזה אסור בזה, ומה שמותר בזו – הותר בזו ולקולא, דהיינו שכל מה שהותר ע"ג קדירה מלאה מותר בהנחה לכתחילה ע"ג קדירה ריקנית. ויותר היקל המג"א מהשו"ע דהשו"ע אסר בהנחה לכתחילה של תבשיל לח רותח והמג"א התיר.

ולדבריו, על קדירה ריקנית מותרת הנחה לכתחילה בשבת, וממילא בפלטת שבת או בלעך ראוי להתיר להניח לכתחילה אפי' בשבת.

[ויעוד] חילוק דומה יש בדברי השו"ע הרב סי' רנג קו"א אות י, רק שהוא נטה מדברי המחצית ואסר הנחה בתחילה ע"ג קדירה ריקנית, ונימוקו שע"ג קדירה ריקנית גרע שהרי דינה ככירה עצמה משום שקדירה ריקנית היא מקום הראוי לבישול ולכן הותרה רק חזרה, ובזה גם ביאר מדוע התיר המג"א הנחה בתחילה ע"ג מעזיבה]

סיכום דיני שהייה ע"ג בלעך לשיטות הפוסקים

א. לשיטת החזו"א – יש לאסור שהייה ע"ג בלעך ופלטה, וכן בספר 'אורחות רבינו' ח"א עמ' קב הובא שדעתו שפלטה אסורה.

ב. לשיטת דגמ"ר פמ"ג תו"ש ביה"ל ומהר"ם שיק וכן לדברי שו"ע הרב בשיטת המג"א – שהנחת בלעך ופלטה נחשבת כגו"ק.

ג. המג"א ע"פ מחצית השקל – התיר בבלעך ופלטה אפי' בהנחה לכתחילה משום שאיכא שינוי כדוגמת קדירה ריקנית.

וסברות רבות ומחודשות נאמרו בפוסקים האחרונים אלו בכה ואלו בכה להתיר ולאסור.

חומרת הגאון מבריסק

וקודם אציין דבר פלא שהובא בספר 'ציץ אליעזר' (ח"ז סי' ז אות ג) בשם הקדמת ספר באר יצחק על קדשים שכתב וז"ל: 'מה שנכשלים להעמיד תבשילים או מים חמים על מכונת גז לצורך סעודת הערב וכן מה שמעמידים מיחם של קפה על מנורת נפט שאלתי ע"ז להגאון מבריסק זצ"ל והשיב לי שהוא איסור גמור והראה לי דברי הירושלמי בשבת פ"ג ה"ג על המשנה דאנטיכי שגזרו חז"ל בעניין זה' עכת"ד.

וצריך להבין מה לו כי נזעק דהרי מפורש בדברי השואל דמיירי במצור"ל דשרי ע"ג האש

ואפי' ע"ג תנור, אלא שרצה לחדש איסור ע"פ הירושלמי בשהייה ע"ג דבר חם מאד כגון להבת גז, ונקדים לבאר דברי הירושלמי, דמבואר במשנה (פ"ג מ"ג) לגבי 'אנטיכי' והוא כלי שיש לו דפנות כפולות ובד"כ מניחים גחלים בריוח שבין הדפנות, דאע"ג דגרופה – אין שותין הימנה, וביאר הירושלמי את האיסור – ר' חנינה ר' יוסי ר' אחא אבא בשם ר' יוחנן – מפני שהיא מתחממת מכתליה עכ"ל, ונראה שהבין הגאון מבריסק שה"ה יש לאסור הנחת סיר ואפי' מצור"ל ע"ג מקור חום כמו גז או פלטה שהרי הוא רותח יותר מאנטיכי, ולכן נקט שהנחה שהוא איסור גמור.

עוד הביא שם, שהגרי"ח זוננפלד שאל להגאון ר' יעקב שאול אלישר מפני מה שתק על אותם שנהגו כן, והשיב לו, שאין לו כח למחות, ומוטב שיהיו שוגגין וכו'.

דחיית היבי"א עפ"י הריטב"א

אך ראיתי בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' לב) דדחה סברא זו מהריטב"א (שבת מא.) שפירש את הירושלמי דאנטיכי בגוונא דמוליאיר שקדם לו במשנה, וכך כתוב במשנה 'מוליאיר הגרופ' – שותים הימנו בשבת', ומוליאיר הוא כלי דומה לאנטיכי אך פחות חם ממנה, וע"ז שואל הירושלמי ע"פ ביאור הריטב"א שתי שאלות: א) מדוע לא עוזר קטימה במוליאיר, ומישב הירושלמי דכיון דהכלי קיבול דגחלים מנוקב הרוח נכנסת ומלבה, ולכן גם אם תקטום – הקטימה בטלה. ב) ולו יהי כדבריו אך מדוע בכלל צריך גריפה ולא מהניא קטימה הרי המוליאיר מיועד למים חמים והרי הם מצור"ל, ומישב הירושלמי שאכן סיבה צדדית יש לאיסור זה והיא מחמת אופן ייצור המוליאיר, שכיון שעשוי פרקים ודבק מחבר בין פרק לפרק ברגע שישנו חום גבוה הדיבוק מתקלקל וחלקי המוליאיר נפרדים איש מעל רעהו וכדי למנוע זאת אנשים נוהגים להוסיף מים קרים, ולגזירה זאת כיוונו חכמים באסרם.

ומסיים הירושלמי שגם באנטיכי גרופה יש לחוש חששא זו, וזה טעמא דמתניתין דאסרה שהייה באנטיכי גרופה – מתוך שעשויה פירקין פירקין – יש לחוש שמא יתירא שמא 'חמותי יראתי אור' ויוסיף מים ויעבור על איסור מבשל.

הרי שבכלי שאין חשש להתיבשות דבקו וקלקולו - אין לאסור מדין שהייה אפי' הוא חם מאד.

מדוע אין לאסור בפלטה ובלעך מחמת חומם הרב וכדין תנור

ועתה אחרי כל זאת נשאל שאלת תם, הרי משנה מפורשת היא - תנור שהסיקהו בקש ובגבבא לא יתן לא לתוכו ולא מעל גביו – וכלל גדול בדינו – דלא מהניא גריפה וקטימה בתנור, ולו יהי כדברי כל הגדולים הנ"ל שהתירו קדירה הפוכה בכירה – עדיין לכאורה צריך לאסור בבלעך מפאת חומו הרב, שוודאי עוצמתו גבוהה מתנור גרוף.

ואף אם תאמר קטמתי – הרי קטימה אינה מועילה בתנור. **אך תשובתך** בצידך מדברי הפמ"ג (רנג א"א ס"ק ח) שהקשה בשלמא גריפה לא מהניא בתנור כמ"ש הרמב"ם שא"א שלא ישאר ניצוץ אחד וכו' אך מדוע אסרו חכמים תנור קטום, דהרי טעמא דקטום הוא משום היכרא והא הוי ליה היכרא, ותירץ הפמ"ג שבד"כ קטימה היא פעולה שאינה רגילה משום שמטרתה היא להוריד את עוצמת החום ולכן מהניא כהיכרא בכירה כיון שעשיתי פעולה 'משונה', אך בתנור מפאת שחומו רב הדרך והרגילות היא גם ביום-יום לקטום אותו ע"מ שהתבשילין שבו לא ישרפו מגובה הלהבה.

וע"פ זה תירץ האג"מ קושיא דידן, דהבלעך ממעט את החום ואינו פעולה רגילה שנהוגה בימות החול, ואע"ג דהחום רב מאוד הרי עשיתי פעולה 'משונה'. אכן לפי"ז ביארו האחרונים דקטימת גז בטס מתכת שהרגילות לבשל עליו ביום יום לא יועיל להיות 'כקוטם'.

סברות האחרונים להתיר שהייה בפלטה ובבלעך

ואחר שדחינו ג' דימויים לדברים האסורים בשהייה ולא מהניא בהו קטימה והם, מוליאר, אנטיכי ותנור, נבוא לאסוף 'כהדין לקוטי דבתר סבי דאזלי אתיגרא אזיל ומלקט מאשר ישולו לנו', סברות האחרונים להתיר בנידון דידן:

א. סברת הגרי"ח בספר 'ידי חיים' – שכתב וז"ל: 'שכל שהוא דבר חדש שלא היה בימי חז"ל אפי' יש טעם לאסור שבוודאי אם היה זה בזמן חז"ל היו אוסרים אותו משום גזירה שמא יבוא לידי איסור תורה, מ"מ אנו אין לנו כח לגזור מעצמנו לאסור את המותר משום גזירה אע"פ שאנו מדמים מילתא למילתא וכו', כי כל דבר שלא גזרו עליו חז"ל בפירוש ואפי' אם הוא דומה ממש לדבר שגזרו עליו אין אנו יכולים לגזור עליו ולאסורו, ותמך בסברתו בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' נ). הרי לנו מדבריו שאין לגזור על גז וגופי חימום שלא היו בזמן חז"ל.

ב. סברא שניה ישנה בדברי האגרות משה (או"ח סי' צג), שכל שאסרו חז"ל הוא פעולת חיתוי

שאדם יפעל בגחלים הקיימות לפנינו ויטרח להבעירם, אך חז"ל לא אסרו לעשות פעולות של הדלקה בקש שמא יביא קש 'חדש', ולכן בגז או בזרם חשמל דהחשש שמא יחתה היא בהגדלת הלהבה ע"י תוספת גז או זרם חשמל דומה יותר לתוספת קש חדש¹². אך ראיתי במשנ"ב 'דרשו' דהביאו דעת הגרש"ז אויערבך והגר"ש אלישיב והסכים עמם הגר"נ קרליץ, דכיוון שפעולת תוספת הגז או החשמל כ"כ קלה ותדירה יותר דומה היא לחיתוי מאשר הבאת עצים חדשים.

ג. סברת הרב צבי פסח פראנק בשו"ת 'הר צבי' (סי' קלו) – דאם אין אפשרות להגביה את כח החום החשמלי יש להתיר ולא נדון את גוף החימום הלוהט כגחלת, וזאת ע"פ דברי רע"א בסי' שיח (ע"ד מג"א ס"ק י) שמצדד שמותר להשהות ע"ג תולדות האור בשיל ולא בשיל דלא גרע מכירה גרופה דמותר כיוון דלא שייך שמא יחתה. ואפשר להוסיף שגם כך היא סברתו של הבית מאיר שטען שכמו בקידרא חייאתא שרי לשהותה ע"ג האש כיוון שיש היסח הדעת עאכ"כ שהכא בתולדות האור דאין במה לחתות – אין מה לאסור.

וסברא דומה כתב בשש"כ פ"א הע' פג דבפלטה שא"א להגביה את מידת החום - נידון כקש וגבבא.

ד. טענה חדשה הובאה בספר 'גידולי ציון' של הרה"ג ר' יוסף גרשון הורביץ וראיתיה לזכור בספר יבי"א – דכל מאי דאסרו חכמים שמא יחתה הוא בדבר שהוא כעין גחלים שמטבעם נוטים לדעוך אט אט ולכן האדם מחתה כדי לשמור חומן, אך בגז או בחשמל שחומם קבוע ולא מעלה ומוריד החיתוי בהם – אין לנו לאסור משום חשש שמא יעשה פעולת הגבחה ותוספת לאש והחום הקיים. ונ"ל דהיא גופא סברת הבה"ל בסי' רנג ס"א (ד"ה אפילו) שכתב שם שבזמן שהקש בוער בלאו הכי אין לחוש לחתוי דלמה ליה לחתות כל זמן שבווער.

ה. ובשש"כ ראיתי (דיני בישול פרק א הע' פג) סברות מחודשות, וז"ל שבזה שמעמיד מע"ש על קדירה כזו הרי נחשבת כקטומה עכ"ל, ונ"ל דהוקשה לו בשלמא בלעך – הרי עשיתי

¹² בדברי האגר"מ נראה שיש כאן חילוק מהותי בין מעשה חיתוי שהוא ע"י נשיפה בפה לבין מעשה נתינת קש שהוא מעשה בידים, דמעשה בפה קל יותר בדעת בני"א ואינו ניכר להם כפעולה האסורה, משא"כ מעשה בידים. ובוזה לכאורה אין מקום לדחיית הגדולים שהובאו בסמוך, שהרי אין הדבר תלוי בקלות הפעולה אלא באם היא נעשית בפה או בידים. וצריך לומר שנחלקו על עצם הטעם. ומכל מקום, גם האגר"מ לא סמך על טעם זה להתיר לחלוטין, אלא כתבו כסניף שלא למחות ביד אותם שמניחים כיסוי על האש ולא על כפתורי הגז, ובאמת עדיף טפי לכסות גם הכפתורים (י.ל.).

פעולת קטימה, אך בפלטה – לא עשיתי מעשה המוכיח כי קטמתי [וכמו שנתבאר בתחילה בסברת הב"מ והאג"ט, וכך הרי הקשה האג"ט על המג"א שהגדיר מעזיבה כגו"ק]. ולכן הוצרך הגרשז"א לבאר כי עצם המעשה שהצבתי מע"ש את הפלטה נחשב כגו"ק.

ו. עוד סברא שמובאת בשש"כ (שם) וז"ל דלא שייך שמא יחתה כיוון שאין הפלטה מיועדת לבישול עכ"ל. ונראה ג"כ שבא להזכיר החילוק שזכרנו בסברות האחרונים בהבדל בין כיסוי הכירה לקדירה ריקנית וביניהם לקדירה מלאה, שמבין כולם נראה דכאשר זו דרך הבישול קשה להגדיר ד"ז כגו"ק.

ז. ובשש"כ (שם) בשם הגרשז"א – וכתב ועיין בסי' ערה ס"א בביה"ל ד"ה לאור הנר דאע"פ שאיסור יש לקרוא לאור הנר אך התיר אם באופן שאין החשש שמא ירבה אורה וישנו היכר כגון נייר שכותב עליו שבת קודש ושסור להטות, רואים שזהו צד להיתר ולכן גם כאן בזה שהפלטה מיועדת לשמור על חום התבשיל בשבת וזה סיבת רכישתה ואין רגילות לבשל עליה – אין לך היכר גדול מזה. וסברא זו כתבה בספר 'ישיביל עבדי' דמשום היכרא אפשר להתיר, ולכן גם כאן 'ביודעה ומכירה קא אמינא' ושמה מעיד עליה כי 'פלטת שבת' היא ולא יבוא לחתות.

ח. ובשש"כ (שם) בשם הגרשז"א – דאפשר לדמות את הפלטה למעזיבת התנור שהתיר המג"א שאינה באה אלא לשמור את החום, ומכאן סברא זו צידד להקל אפי' בהנחה לכתחילה ע"ג פלטת שבת.

ט. ועוד נראה לענ"ד, דהרי מצאנו ראינו היתר דטוח בטיט במקומות רבים, כגון בסי' רנב, סי' רנד, סי' ערה, והעולה מכל המקומות הנ"ל שלדעת הרמ"א [ולשיטת הלבוש גם לדעת השו"ע] – כל זמן שהגחלים או האיסור כדוגמת יורת הצבע או הנר להטיה נמצאים תחת מסגר ובריח אין חשש חיתוי, וא"כ גם כאן בפלטה – אין לך בית האסורים גדול מזה, ואין שום אפשרות חיתוי דהגופי חימום סתומים לצורך שבת [וגם אם הוי פתוחים וגלויים אין אפשרות חיתוי של הגבעה ושליטה בהם].

נתינה לכתחילה – מיחזי כמבשל'

ועתה נבוא לדון מצד איסור 'נתינה לכתחילה', ותחילה נדגיש כי איסור חזרה ונתינה לכתחילה הם אגודים אחד בשני, משום שאם אדם עבר על 'תנאי חזרה' הרי ששהייתו הראשונה בטלה ומבוטלת ועתה הרי הוא כמניח לכתחילה דבר שלא היה מונח כלל על הכירה

מע"ש¹³, וטעם הגבלות תנאי חזרה הוא כדי למנוע מיחזי כמבשל, דהיינו שאם אדם יוציא תבשיל יבש מן המקור בשבת ויניחנו ע"ג כירה ואפילו גו"ק, חששו חכמים שאע"פ שאין בזה איסור מבשל כיון שהתבשיל כבר מבושל - ילמד הרואה להתיר בישול ממש. ומעתה צריך להבין, דהרי אחד מתנאי חזרה הוא שתהיה הכירה גו"ק ובזה אנו פותרים את בעיית 'מיחזי כמבשל' בחזרה, אך וודאי שגו"ק אינו מועיל לצורך הנחה לכתחילה, ומדוע גו"ק מועיל בחזרה ואינו מועיל בנתינה לכתחילה.

אלא צריך לבאר כי 'מיחזי כמבשל' הוא מושג דק, וראו חכמים שאם ישנם את תנאי חזרה השונים המובאים בסי' רנג ס"ב בנוסף למה שהצריכו גו"ק והנחה ע"ג כירה ולא בתוכה - הרי זה פותר בעיית 'מיחזי', אך בהנחה לכתחילה צריך הרחקה יותר משמעותית כדוגמת נתינה על קדירה מליאה. וננסה להגדיר זאת כך – כמו שלא כל כיסוי אש הופך להיות 'קטימה' כך לא כל כיסוי כירה ייהפך להיות 'שינוי מדרך בישול'.

וצריך להבין היכן עובר הגבול הדק שבין קטימה רגילה לבין דבר שמתיר נתינה לכתחילה.

דברי המג"א בדין מעזיבה

והנה, בסי' רנג ס"ג כתב השו"ע שקדירה ריקנית מועילה לקטום את הכירה לענין היתר חזרה, וכתב ע"ז המג"א (בס"ק לא): וא"כ י"ל שעל גבי תנורים שלנו [שפתחיהם מן הצד ומלמעלה אין פתח אלא רק מעזיבה שאפשר להניח עליה סירים] שרי ליתן אפי' האש בתוך התנור כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש [ובין הקדירות]. וציטט המג"א את דברי מהרי"ל שהתיר להחזיר על המעזיבה רק אם הוסיף היכר כגון לבינה או דף עץ ועליו מניח את הקדירה, והוסיף ע"ז מג"א שכך דעת התשב"ץ דלא מספיק הפסק מעזיבה אלא צריך עוד היכר, והוכיח שדעת הרמ"א בסע' ה כן היא, והובאו דבריו במשנ"ב ס"ק פ' א.

ולסיכום – המג"א הבין מדברי השו"ע דכמו שקדירה ריקנית מהניא להיות כגו"ק כך גם מעזיבה מהניא.

אך כתב שהמהרי"ל, התשב"ץ והרמ"א בסע' ה חולקים על זה, ולדבריהם אין להתיר אלא בתוספת היכר כגון דף.

¹³ וכבר הוכיח ידידינו הרב גלעד לוי הי"ו, שאין מקור לדין 'נתינה בתחילה' בגמרא אלא מדין חזרה - מהא דאסרינן חזרה באם הניחה על גבי קרקע, שטעמו משום שבטלה שהייה קמייאת והרי היא נתינה בתחילה. ודפח"ח (י.ל.).

ומה דעתו של המג"א להלכה - כאן בסי' רנג לא גילה דעתו, אך בסי' רנט ב'דיני שהייה והטמנה בקיצור' כתב המג"א וז"ל 'ועל התנור נהגו היתר וכו' ואם נתן לבינה או ד"א על התנור ואח"כ נותן הקדירה עליה שרי אפי' הוסק, וכו' ודבר שאין בו רוטב אפי' קר כחם דמי' עכ"ל.

וצריך להבין על מה דיבר המג"א - האם לענין חזרה ודבריו עולים בקנה אחד עם דברי מהרי"ל ודעימיה שהתירו בחזרה בתוספת שינויים, או כדברי השו"ע שהתיר לדברי המג"א בחזרה ישירות ע"ג מעזיבה וכאן בסי' רנט חידש המג"א שבהנחה לכתחילה מותר ע"ג מעזיבה בתוספת שינוי כגון לבינה.

קושיית רע"א

אך לפני שנתייחס לדעות האחרונים נבאר כי המג"א בסי' רנג ס"ק לו החמיר חומרא גדולה בדיני חזרה, שאף שהתבטל הוא יבש ועומד בכל תנאי חזרה - אם הצטנן בעודו בידו - אסור להחזירו ע"ג הכירה משום דהוי כנתינה חדשה.

והקשה רע"א (סי' רנט בגליון ד"ה אפי' קר כחם דמי) על דברי המג"א - כיצד הנך מתיר חזרה של דבר יבש קר וע"ג מעזיבה בתוספת לבינה, הרי בסי' רנג ס"ק לו אתה אסרת. ונשאר בצ"ע.

ומוכח מדברי רע"א שהבין שהמג"א התיר רק בחזרה, ודבריו כדברי מהרי"ל שבנתינה ע"ג מעזיבה בתוספת לבינה יוצרת רק מצב של גו"ק ולא מצדיקה נתינה לכתחילה.

יישוב 'מחצית השקל'

והמחצית השקל גם הוא הבין כדברי רע"א דמיירי בחזרה, ותירץ שאמנם בסי' רנג החמיר המג"א ביבש שנצטנן זה משום דשם מדובר בחזרה לתוך התנור שהקל הרמ"א ע"פ התירו של הר"ן בשם הירושלמי, אך כאן מדובר בחזרה "רגילה" דהיינו לבינה ע"ג מעזיבה, ובזה התיר המג"א יבש שנצטנן, ומדברי המחצית השקל בסי' רנט יבואר עוד עניין מוקשה בשיטת המג"א - דהרי המג"א בסי' רנג ס"ק לה החמיר חומרה גדולה שדבר יבש שנצטנן אסור בחזרה, ומבאר המחצית השקל כאן שלא התכוון המג"א לאסור חזרה בכל מקום ואתר וכמו שהבין הביאור הלכה [ד"ה ובלבד שלא נצטנן] אלא אך ורק שם בגוונא דמיירי התם שהקל הרמ"א והתיר חזרה לתוך התנור וסמך על כמה היתרים, וע"ז כתב המג"א שאסור להחזיר יבש

שנצטן (דהרי מדבר הרמ"א על פאנדי"ש ופאנדי"ש הוא דבר יבש) וע"ז כתב הרמ"א בסי' רנג דיש תנאי שלא הצטן לגמרי, וביאר כאן המחצית שחומרת המג"א היא רק בקולת הרמ"א אך בחזרה "רגילה" לא יחמיר מג"א (וזה הציל את המג"א מקושיית הביאור הלכה והתחילה לדוד) הרי שלמדנו מדברי המחצית השקל כי הבין שהמג"א אוסר נתינה לכתחילה ע"ג מעזיבה ולבינה והתיר רק בחזרה.

שיטת המשנ"ב

אך למשנ"ב בסי' רנג ס"ק סא דרך אחרת בהבנת המג"א, וכתב שמשמע מדברי המג"א בסי' רנט שנתנה ע"ג מעזיבה בתוספת דבר המפסיק מותר אפי' ליתן לכתחילה, והוסיף ביאור בשעה"צ (אות עה) שמשמעות השינוי הוא שאינו חפץ בחום ולכן הניח לבינה.

ונראה מדברי המשנ"ב שהבין כי לא יתכן שבסי' רנט מיירי בדיני חזרה - משום שלא היה מתיר המג"א חזרת יבש שנצטן וכמו שהקשה רע"א, אך היא גופא קמ"ל דע"י נתינת הלבנה מותר להניח לכתחילה או להחזיר דברים שאסור להחזירם ללא שינוי כדוגמת יבש שנצטן.

יוצא מהבנת המשנ"ב בדברי המג"א שהמעזיבה מחשיבה תנור לגו"ק ו'השינוי' בתוספת הלבנה – מתיר בנתינה לכתחילה.

שילוב שני ההיתרים בדברי המג"א

ואאריך מיתרי אהלי ואענה גם אני חלקי.

דאם נעיינ בשיטת המג"א לאור הבנת המשנ"ב בדבריו, ולאור הבנת המחצית בדין קדירה ריקנית שביאר את דברי המג"א שהתיר נתינה לכתחילה, הרי לנו יסוד העובר כחוט השני בדברי המג"א – כל שינוי מדרך הבישול מתיר בנתינה לכתחילה משום שאינו 'נראה כמבשל', ולכן התיר בנתינת קדירה ריקנית הנחה לכתחילה וכן בתוספת לבינה ע"ג מעזיבה.

[אמנם המשנ"ב אינו מסכים עם יסוד זה בדין קדירה ריקנית, ואף המחצית מסכים עמי ל'מחצית' דבקדירה ריקנית יודה לדברי, אך בלבנה ע"ג מעזיבה – אסר המחצית הנחה לכתחילה].

ולפ"ז יוצא שהנחה לכתחילה על פלטה תהיה מותרת משום שאין דרך בישול עליה והרי זה שינוי מדרך הבישול המצויה בעולם, ואף שישנם גוברין יהודאין הנוהגים לבשל עליה

במיוחד דברים קלי הבישול כגון דגים – בכל עם ועם ובכל מדינה ומדינה לא תמצא פלטה כדוגמתה אלא רק בבתי ישראל שקנאוה לצורך שבת, ואגב שנמצאת הפלטה בביתם משתמשים בה גם לצרכי בישול, אך ודאי שאין דרך העולם בכך.

הגרשז"א מצדד להיתר בפלטה לכתחילה

ואכן בשש"כ (פ"א הע' פג) כתב וז"ל 'ועוד אמר הגרשז"ז זצ"ל דאפשר דפלטה חשמלית מיוחדת לשבת דומה להא דמעזיבה סי' רנג ס"ק פא שאינה באה אלא לשמור על החום ויהיה מותר אפי' לכתחילה להניח עליה קדירה בשבת (אם אין חשש של בישול) ומה שמחמיר שם בשם המהרי"ל הוא רק כדי שלא יבואו לחתות ובפלטה הרי אין שום חשש של חיתוי ומ"מ טוב להחמיר מליתן לכתחילה, אך אם הניחה ע"ג קרקע שפיר שרי להחזיר' עכ"ד.

ניסיון דחיה מדברי הגר"א להיתר נתינה לכתחילה על הפלטה

אך בהיתר זה יש לפקפק מתוך דברי הגר"א, ונקדים ונאמר כי הטעם המקובל בדינו באיסור נתינה לכתחילה הוא ע"פ דברי הר"ן והרז"ה והלך בעקבותיהם המשנ"ב שהוא משום 'מיחזי כמבשל', לכן לפ"ז יש לומר דבפלטה שאין הדרך לבשל על גביה – אין בה 'מיחזי כמבשל'. אך הגר"א בסי' רנג סעי' ה דרך אחרת עמו, ומבאר מדוע נגד המדורה מותרת נתינה לכתחילה וע"ג כירה אפי' גרופה אסורה נתינה לכתחילה, וביאר הגר"א דהאיסור ע"ג כירה בנתינה לכתחילה הוא משום 'מיחזי כמבשל', אבל כאשר מבאר הגר"א את ההיתר של כ"ר או נגד המדורה – אינו אומר דרך משום דאינו מיחזי כמבשל אלא מוסיף טעם חדש להיתר – מפני שנראה שמפיג צינה.

ועתה נבוכים אנו בארץ – דאם באנו לדון אחר טעמו לאיסור – מיחזי כמבשל – פלטה מותרת כי וודאי שאין דרך לבשל בה, אך אם נתייחס לטעמו של הגר"א בביאורו את ההיתר – שהוא כמפיג צינה – לכאורה פלטה תיאסר משום שהרי אינה רק 'מפיג-צינה' אלא הרבה יותר.

ובמצב כזה אולי יבוא השלישי ויכריע ביניהם דהוסיף הגר"א בטעם ההיתר הגדרה נוספת – 'אבל בכ"ר או כנגד המדורה שאין דרכן של בני אדם ברוב הפעמים לבשל כן אין נראה כמבשל'.

הרי שתלה את 'מיחזי כמבשל' בדבר **שדרך בניא לבשל** ולא עוד אלא **ברוב הפעמים** – ופלטה לא שייכת להגדרה זו.

סיכום דעת הגר"א – הגר"א הביא ארבע הגדרות הלכתיות בדין 'נתינה לכתחילה',

א. יש איסור 'במחזי כמבשל'.

ב. יש היתר כאשר 'אינו נראה כמבשל'.

ג. יש היתר כאשר נחשב 'כמפיג צינה'.

ד. הגדר של 'מיחזי כמבשל' הוא דרך בניא ברוב הפעמים.

ולכן נראה דאף לדעת הגר"א יתאפשר להתיר נתינה לכתחילה על פלטה.

סיכום העולה לדינא

היוצא שלפי דעת המחצ"ה בשיטת המג"א מותרת נתינה לכתחילה ע"ג קדירה ריקנית, וכן צריך להתיר לשיטתו בפלטה.

וגם לכל הגדולים הנ"ל שחלקו על הבנתו של המחצ"ה שהם הדגמ"ר סמ"ג תו"ש ביה"ל ושו"ע הרב בדעת המג"א שהם דנו קדירה ריקנית כגו"ק בלבד, לשיטתם פלטה דינה כגו"ק בלבד ומותרת רק החזרה עליה (וכן פסק ביחוד ח"ב מה).

ונצרך את הבנת המשנ"ב בדברי המג"א שע"ג מעזיבה בתוספת שינוי והיכר מותרת נתינה לכתחילה, ולשיטתו בפלטה עם הפסק לבינה יש להתיר לתת לכתחילה.

היתר משולב – קדירה ריקנית וגו"ק

יצא שאם נשלב את השינוי שבקדירה ריקנית ע"ג גו"ק – ונניח סיר ריק¹⁴ ע"ג פלטה שהיא כגו"ק אפשר להקל מכמה טעמים:

א. דהמג"א לפ"ד המחצית השקל מתיר ישירות על הפלטה.

ב. המשנ"ב לפ"ד המג"א מתיר אפי' עם שינוי קל כגון לבינה.

¹⁴ ולכאורה הוא הדין לכל דבר שיש בו היכר שאינו חפץ בחום הרבה [כגון תבנית אלומגיום וכיוצ"ב], שזהו הטעם שהצריכו נתינת דף להיכרא כמבואר בשעה"צ אות עה. ויש לדון במה שיש נוהגין להניח על גבי סכינים, שלכאורה אין בזה היכר לענין שאינו חפץ בחום (י.ל.).

ג. אפי' מי שלומד שקדירה ריקנית רק יוצרת גו"ק – נראה שיסכים כאן שיש כבר פלטה ועליה סיר שאינו דרך בישול כלל.

וכן פסק בשש"כ פ"א הע' מד [ועי' בהע' קכו].

'וכולן נסקרין בסקירה אחת'

א. יש שידונו את הפלטה כאינה גו"ק ויצריכו קטימה מעלייתא ע"י נייר כסף עבה, ורבים המתירים ומחשיבים את הבלעך ופלטה כגו"ק ואינם דורשים דבר נוסף.

ב. ויש שיחמירו מהם ויאסרו אפי' בתוספת קטימה משום שאע"פ שייתכן שהם דנים את הפלטה כגו"ק, בכ"ז אוסרים כיוון שהם מחשיבים אותה כמוליאר ואנטיכי.

ג. ויש שיאמרו שאכן הפלטה דינה כגו"ק, אך בכ"ז נאסור להניח עליה ישירות מדין הטמנה במקצת, אא"כ תגביה הקדירה ותניחנה על כסא של ברזל. וגם בזאת רבים המתירים.

ד. ועוד ראיתי, שהתירו הנחה ע"ג הפלטה אך הזהירו שלא לעטוף את הקדירה בשמיכות מכל צד כדי שלא תהיה הטמנה במוסיף הבל, אך גם בזו מצאנו מתירים והרבו בטעמים¹⁵.

ה. וישנם שאסרו הנחה לכתחילה על פלטה משום 'מיחזי כמבשל', ואפי' אם לא עמד בתנאי חזרה אסרוה עליו ומצאנו ראינו דיש סמך להקל.

ו. ועוד חידוש משולב כפתור ופרח בהנחה לכתחילה ע"ג קדירה שע"ג הפלטה שיתכן להתיר בזה לכו"ע.

¹⁵ ראה ביביע אומר (ח"ו או"ח לג) שכתב להתיר הטמנה בבגדים על גבי פלטה חשמלית, שהרי יש הפסק בין מקור החום שהם חוטי החשמל לבין הקדרה, ולשיטת הרמב"ן לא אסר ר' זירא הטמנה בקופה על גבי גפת באופן שיש הפסק אויר בין הקדרה לבין הגחלים. ואף שהמחבר לא פסק כמותו, היה מנהג קדום טרם זמנו של הב"י להקל בדבר, עי"ש (י.ל.).

**שיעורים
בענייני
חנוכה**

נר חנוכה איש וביתו

דרך הרמב"ם במהדרין מן המהדרין
 שיטת התוס'
 ישוב שיטת הרמב"ם ע"פ הגר"א
 טעמי הרמב"ם ותוס' ע"פ ביאור הגר"א
 דעת השו"ע
 דעת הרמ"א
 ששת השינויים בין מנהג אשכנז לרמב"ם
 ונראה לי ליישב – את הט"ז וביאור שיטת הרמ"א כהרמב"ם

בגמ' שבת כא: נאמר ת"ר מצוות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין לדעת ב"ה יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך – פירוש דעיקר המצווה הוא בהדלקת נר אחד לכל המשפחה שדרה בבית ולא משנה כמה בני בית או איזה יום של חנוכה מדובר – תמיד אחד.

אך המהדרין – מדליקין נר לכל אחד מבני הבית כל יום וז"א דביום ראשון של חנוכה כשלצורך העניין יש עשרה אנשים בבית – נדליק עשרה נרות וביום השני של חנוכה גם נדליק רק עשרה נרות הרי שההידור משתנה לפי כמות תושבי הבית ולא לפי סדר ועילוי הימים, וצריך לומר שההידור הוא בכך שאנו מורים כי כל אנשי בית זה מפרסמים את הנס.

וממשיכה הגמ' – והמהדרין מן המהדרין – יום ראשון מדליקין נר אחד אך ביום השני שנים עד שביום שמיני – נדליק שמונה וזהו הידור שאנו מורים שיש עילוי במספר וריבוי הימים.

דרך הרמב"ם במהדרין מן המהדרין

וכאן בשיטת המהדרין מן המהדרין למד הרמב"ם כפשוטה של סוגיא שזהו המשך של "המהדרין" שהוזכר בתחילה דהיינו, א. מצוות חנוכה – אם רציתי לצאת יד"ח – אדליק נר אחד כל יום מימי החנוכה לכל המשפחה. ב. והמהדרין – אך אם אחפוץ להדר במצוות

אדליק בכל יום מימי החנוכה נרות כמספר בני ביתו. ג. והמהדרין מן המהדרין – אם ארצה להגדיל עשות – אוסיף כל יום מימי החנוכה לכל אחד מבני ביתי נר, והתוצאה תהיה כמ"ש הרמב"ם בלשוננו הזכה בפ' ד ה"ב וז"ל "כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים וליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות "והרכיב" הרמב"ם את מהדרין מן המהדרין על הידור המהדרין.

ולסיכום דעת הרמב"ם – שלוש דרגות בסדר עולה

- א. מצוות חנוכה – נר אחד כל יום – מתייחס לבית.
- ב. מהדרין – נר אחד בכל יום לכל אחד מבני הבית – מתייחס לבני הבית.
- ג. מהדרין מן המהדרין – נר נוסף לכל אחד כל יום – מתייחס גם למספר בני המשפחה וגם למספר ימי חנוכה.

טעמי תקנת מהדרין מן המהדרין

ונתנה הגמ' תרי טעמי לשבח – מדוע ב"ה קבעו במהדרין מן המהדרין כי יש להוסיף בכל יום נר נוסף – אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ה – כנגד ימים היוצאים, וחד אמר טעמא דב"ה – דמעלין בקודש ואין מורידין, פירוש – הטעם הראשון מתייחס לספירת הימים ולכן ביום הראשון אנו מדליקין אחד – משום שהיום יצא יום אחד מחנוכה, ולמחר – שנים יצאו כולל היום שאנו עומדים בו. אך הטעם השני מתייחס לכלל בכל התורה כולה שמעלין בקודש – ואין מורידין – דהיינו כל דבר שבקדושה תמיד עלינו לעלות אותו ולהשביחו וח"ו שלא להורידו מגדלותו.

והיינו סוברים שתרי טעמי אלו הם רק למשוך את לבנו לאהבתו ויראתו, אך תוס' ד"ה "והמהדרין" חידשו שגם משמעות הלכתית ישנה בהני תרי טעמי וחלוקים הם.

שיטת התוס'

וכתבו התוס' – נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכן יש בני אדם בבית.

ומבארים תוס' – שאם תלמד כפשוטה של סוגיא וכמו שלמד הרמב"ם, לא יהיה שום היכר דהרי בבית הרמב"ם הדליקו ביום שני – עשרים נרות ומאן יימר לי דישנו קשר בין

ריבוי הנרות לבין היכר הימים ויתכן שאתמול הצבתי עשרה נרות כי כך היו בני בית בבית אך עתה ביום שני התרבו הספסלים ונוספו בני בית ובטל טעמא דגמרא – היכר הימים.

ולכן פירשו שאכן שלש דרגות ישנן, א. מצוות חנוכה – הרוצה לצאת יד"ח ידליק נר אחד לכל המשפחה בכל יום ואין היכר למנין בני הבית ולא למנין הימים, ב. והמהדרין – נר לכל אחד מבני הבית ואין היכר למנין הימים אך הדגשתי את מנין בני הבית המפרסמים את הנס, ג. מהדרין מן המהדרין – הם בוחרים לוותר על היכר במניין בני הבית המפרסמים את הנס ומדגישים את היכר ימי החנוכה היוצאים.

מעניין לציין כי לשיטת תוס' לו היו לי עשרה בני בית בהידור המהדרין הייתי מדליק בסך הכל בכל חג החנוכה שמונים נרות ואקרא "מהדרין" אך אם ארצה להתעטר בתואר "מהדרין מן המהדרין" אדליק בסך הכל בכל ימי החנוכה שלושים וששה נרות ולא יותר.

ולסיכום דעת התוס' – שלושה דרגות בסדר עולה

- א. מצוות חנוכה – ואין היכר למספר בני הבית ולא למניין הימים.
 - ב. מהדרין – וישנו היכר למספר בני הבית אך לא למניין הימים.
 - ג. מהדרין מן המהדרין – ישנו היכר למספר בימים היוצאין וייתרתי על היכר בני הבית.
- וזאת בשונה משיטת הרמב"ם שלא "ויתרתי" על שום הידור כדי להיות מהדר מן המהדר.

ישוב שיטת הרמב"ם ע"פ הגר"א

ואחר שלמדנו שמה שגרם לתוס' לרחוק משיטת הרמב"ם המבוארת והנוחה בסוגיא היא קושייתם – דהרי לפי שיטת הרמב"ם בטל טעם הש"ס – היכר הימים, ואכן קושיא חזקה, ומה יענה הרמב"ם.

וביאור הגר"א בסי' תרעא ס"ב דישנן תרי טעמא בגמרא, ואכן האחד שהוא היכרא אינו מתאים לשיטת הרמב"ם אך הטעם השני – כצפיחית בדבש והוא – מעלין בקודש – ולא מורידין וזה בדיוק מה שעושה הרמב"ם – מרבה באור ונרות ואין צורך כלל להיכרא,

אבל עדיין יש לשאול על הרמב"ם מדוע בחר בטעם השני דמעלין בקודש והעדיף אותו על פני טעמא דהיכר הימים.

הוכחת הגר"א דהרי"ף פסק כטעם "מעלין בקודש"

וע"ז עונה הגר"א, ועפ"ז מוכיח שגם הרי"ף סובר כשיטת הרמב"ם בדין מהדרין מן המהדרין. והיאך, הרי הרי"ף לא גילה דעתו ורק העתיק את הסוגיא, משום שהגמ' אחר שהביאה את דברי עולא שציטט את שני הטעמים מביאה את דברי ר' יוחנן שהביא מעשה בשני זקנים שהיו בצידן אחד נהג כמנהג ב"ש ואחד נהג כמנהג ב"ה בהדלקת הנרות והזקן שנהג כדברי ב"ה נתן טעם לדבריו – מדוע הוסיף ועלה, דמעלין בקודש ולא מורידין. והוכיח הגר"א שר' יוחנן פסק את ההלכה מהו הטעם המבורר מבין שניהם, והרי"ף שהעתיק את דברי ר' יוחנן בהכרח פסק טעמא דמעלין בקודש ולא חייש לחששא דתוס'.

ועתה ששני עמודי הוראה נקטו כך – מה נענה אבתייהו.

ולסיכום – ישנם שלש דרגות לרמב"ם ולתוס'

- א. מצוות חנוכה – נר איש וביתו, ושניהם מודים בהגדרה.
- ב. המהדרין – נר לכל אחד ואחד, וגם לא יחלקו תוס' והרמב"ם.
- ג. המהדרין מן המהדרין – בזו מח' בין הרמב"ם לתוס', לרמב"ם – "מהדרין מן המהדרין" הוא המשך ישיר ל"מהדרין", לתוס' – "מהדרין מן המהדרין" הוא במקום מהדרין.

חילוק בכמות ובהיכר הימים הנרות

ולדוגמא אדם שבביתו עשר נפשות, לרמב"ם – ידליק ביום ראשון עשרה נרות וביום שני עשרים עד שביום שמיני שמונים, לתוס' – ידליק ביום הראשון אחד וביום השני שניים עד שביום שמיני שמונה.

וכן בבית התוס' – נבחין במנין הימים, ובבית הרמב"ם – לא נכיר כמה ימים מימי החנוכה יצאו.

טעמי הרמב"ם ותוס' ע"פ ביאור הגר"א

וביאר הגר"א שהרמב"ם ורבו הרי"ף תפסו לעיקר את הטעם השני שהובא בגמ' – מעלין בקודש ולא מורידין ולכן מרבים הם באור ושללכות משום שהבינו כי כך נפסק בגמ' לעומת התוס' שאחזו בטעם הראשון של היכר הימים היוצאים ועשאוהו טעם כעיקר, ואסרו להרבות בנרות שיבטלו את היכר הימים.

דעת השו"ע

ואחר שביררנו כל זאת נעלה לשולחן גבוה וניחזי – כי השו"ע בסי' תרעא ס"ב פסק כדברי התוס' בדין מהדרין מן המהדרין וז"ל "כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר" עכ"ל.

וקצת תימה שאחר שחשף זרוע קדשו הגר"א והראה דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת – מדוע פסק השו"ע כך. והתשובה כבר נמצאת בדברי הרמב"ם שכתב כי המנהג פשוט בכל עירנו בספרד לנהוג כפסק התוס', ולכן אין תימה שהשו"ע השאיר את המנהג על כנו.

דעת הרמ"א

אך בדברי רבינו הרמ"א יש לדקדק אחר דבריו הקדושים ולהבין את סברתו שכתב וז"ל "ויש אומרים שכל אחד מבני הבית ידליק וציין המציין – רמב"ם, וכתב ע"ז הט"ז בס"ק א – וז"ל "בכאן יש חידוש במנהג שהספרדים נוהגים כתוס' (שהיו חכמים אשכנזים) והאשכנזים כהרמב"ם וזה לא מצינו בשאר מקומות" עכ"ל.

ששת השינויים בין מנהג אשכנז לרמב"ם

אך יש לעיין בדברי הט"ז כי לכאורה רואים אנו שיש ששה שינויים בין סברת הרמב"ם למנהג אשכנז שהביא הרמ"א.

א. "מי מדליק" שבדברי הרמב"ם רואים שסובר שרק בעה"ב מדליק את כל נרות ההידור בהמהדרין מן המהדרין, ולא כמו שכתב הרמ"א שכל אחד ואחד מדליק לעצמו.

ויש לציין כי דברי הרמב"ם מדוייקים מדברי הבריייתא שאמרה והמהדרין – נר לכל אחד ואחד, ולא אמרה נר כל אחד ואחד שהיה משמע שכל אחד ואחד מדליק.

ב. "מי מברך" שלפי דברי הרמב"ם בעה"ב הוא גם מברך ולפי מנהג אשכנז כל אחד ואחד מברך ומדליק לעצמו.

ג. "הדלקת נשים" שלדעת הרמב"ם – שמדליקים נר נוסף כנגד כל אחד מבני הבית – מדליקים גם כנגד נשים וז"ל "והמהדר את המצווה מדליק נרות כמניין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים ובין נשים.

אך לדעת המנהג שהביא הרמ"א כתב המשנ"ב בסי' תרעה ס"ק ט שהביא חלק מדברי העולת שמואל שאכן נשים אינן מדליקות כלל – נשואות מדין אשתו כגופו ונעורות מטעם דהויין "טפילות לאנשים" ואכמ"ל.

הרי שלדעת הרמב"ם מדליקין בעבור נשים ולפי המנהג הנ"ל אין מדליקין על נשים כלל.

ד. "**הדלקת קטנים**" דהשלטי גיבורים דך ט: בדפי הרי"ף שהביא לשון ריא"ז וז"ל "מצות נר חנוכה איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד בין אנשים ובין נשים אבל על הקטנים שאינם מחוייבים נראה שאינו **מדליק**, הראת לדעת שאף שפסק כי בעה"ב מדליק והרי זה כשיטת הרמב"ם ומדליקים על הנשים, אין מדליקין עבור הקטנים, אך בדברי הרמ"א בסי' תרעה ס"ג כתב וז"ל "ולדין דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק גם כן.

והרי זה שינוי נוסף דלהרמב"ם אין מדליקין על הקטנים ולהרמ"א מדליקין.

ה. "**בבית או ברה"ר**" הברל זה הוא **מאוד משמעותי** ואפשר לומר אף **הבולט ביותר**, היכן מיקום ההדלקה. דהרמב"ם פ"ד ה"ז כתב וז"ל "נר חנוכה מצווה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, כדינא דגמרא והרמ"א לעומת זאת הניחו במקום הכי רחוק ממקומו של הרמב"ם וחזר על זה מס' פעמים שאנו מניחים בפנים ממש דהיינו לא בחוץ ולא בחצר ואפי' לא כמנהג הראשונים שהיו נותנים על פתח ביתם והיה עוד היכר לבני רה"ר, אלא מנהג הרמ"א היה להדליק בתוך הבית הפנימי ולסגור את הדלת ולולא שום היכר לבני רה"ר.

ו. "**זמן ההדלקה**" הברל זה בעצם נובע מההבדל הקודם והוא המשך ישיר שלו, דלשיטת הרמב"ם שמדליק בחוץ – כתב – פ"ד ה"ה – שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק.

הרי שלהרמב"ם זמן ההדלקה מוגבל לפרק זמן דחצי שעה, אך הרמ"א כתב בסי' תרעב סעי' ויש אומרים שבזמן הזה שמדליקין בפנים אינו צריך ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק.

ולפי דברי הרמ"א זמן ההדלקה הוא כל הלילה.

ואחר שביירנו את דברינו היטב עולה **הקושיא החזקה** כיצד יתכן לדמות את מנהג הרמ"א לשיטת הרמב"ם, הרי חוץ מריבוי הנרות לכאורה אינם דומים כלל.

ונראה לי ליישב – את הט"ז וביאור שיטת הרמ"א כהרמב"ם

אך נ"ל לבאר דהיא גופא קמ"ל ובהבדל החמישי והבולט מכולם שם נמצא הביאור, דהרמ"א אכן סובר כהרמב"ם, אך מכורח הנסיבות הדליקו במקומו בתוך הבית פנימה ואין יותר היכר לרה"ר והגדיר זאת הרמ"א – שההיכר לבני הבית, ומצב זה גרם שינוי דבשלמא היה הרמ"א מדליק על פתח ביתו – היה משווה מדותיו לרמב"ם ואוסר על כל אחד ואחד להדליק וכ"ש לברך משום שההיכר הוא לבני רה"ר ומשום כך הבית עומד כיחידה אחת ובראשו בעה"ב בפרסום הנס לבני רה"ר ולכן מן הדין שבע"ה – ידליק ויהדר "להקדיש" לכל אחד נר בהדלקתו.

אך חל איסור גמור על אחד מדיירי הבית להדליק בברכה משום שכבר יצאו בהדלקת בעה"ב ואין להם שום חיוב הדלקה יותר, ונ"ב דאפי' אם יתכוונו בפירוש לא לצאת וגם המדליק יתכוון שלא להוציאם ייתכן שיאסר עליהם להדליק בברכה, משום שבזמן שההדלקה לבני רה"ר – חיוב ההדלקה חל על הבית ולא על הגברא.

אך בנסיבות הקיימות שההדלקה עברה לתוך הבית ואין לרמ"א שום יחס עם בני רה"ר – ההדלקה היא למען בני הבית עצמן וחיובא רמיא עליהו להדליק ולברך, ואמנם אם ירצו להפטור בהדלקת בעה"ב אכן נראה שיוכלו להפטר אך המצב הזה מאפשר להם להתנער מהדלקת בעה"ב ולהדליק לעצמם בברכה וחיובא רמי אקרקפתא דגברי.

הדלקה בחוץ – חיובא אחפצא, הדלקה בפנים – חיובא אגברי
ונמצא שזהו מצב מחודש, דאם ההדלקה בחוץ – החיוב על הבית ואין לנו רשות להתנער מהן ולהדליק בברכה אחר הדלקת בעה"ב.

אך אם מדליקים בפנים החיובא אגברי וכאן נתיר להפטר בברכת והדלקת בעה"ב אך הרוצה להדר ולברך ולהדליק לעצמו – רשאי.

ובזה נבין גם את החילוק שלהרמב"ם שהצריך להדר להדלקת נשים – משום שהן היו באותו הנס והן מכלל בני הבית, אך לדעת הרמ"א – כיוון שהן "טפילות" אין עניין לחייבן בהדלקה נפרדת כיוון שהן יוצאות ע"י הדלקת בעה"ב.

וכן בדין קטנים צריך לבאר דהרמב"ם מעוניין לייצג את הנס וליחד כלי דולק לסמל שיש כאן אדם המפרסם את הנס – ואיך יעשה שקר בנפשו דקטן לאו בר פרסום ודעת הוא, אך

לדעת הרמ"א – ישנו חיוב אגברי לקיים בעצמם מצוות נר חנוכה וגם קטן צריך להיות שותף בחינוך למצווה.

ולסיכום – נראה שהרמ"א סובר לחלוטין כהרמב"ם ואם היה מדליק בחוץ היה מדליק כהרמב"ם אך מכח הנסיבות שהזיקוהו להדליק בפנים גדר החיובים השתנו. ולכן :

- א. בחוץ – בעה"ב מדליק ומברך לכולם, בפנים – כל אחד ואחד מדליק ומברך לעצמו.
- ב. בחוץ – בעה"ב מדליק לצורך הידור נשים, בפנים – נשים אין מדליקות.
- ג. בחוץ – אין בעה"ב מהדר בנרות לצורך קטנים ואפי' הגיעו לחנוך, בפנים – קטנים שהגיעו לחינוך מדליקים.
- ד. בחוץ – הרמב"ם הדליק משום שלא היתה "שעת סכנה", בפנים – הרמ"א הדליק מכורח הנסיבות ואכמ"ל.

אך עדיין לא העלנו ארוכה להבנה שלימה בדברי הרמ"א דהרי הרמ"א כתב בסי' תרעא ס"ב – ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין, והרי אם סברתך כסברת הרמב"ם אין עליך לחשוש לכך שלא יהיה מינכר היכר הימים משום שטעם אחר לך – מעלין בקודש.

ואם דברי הרמ"א כסברת הרמב"ם מדוע חשש לשיטת התוס'.

ועוד נוסף כי אין כוונתנו להקשות מדוע החמרת אלא אם אנו לומדים את הגמ' כרמב"ם אין מקום כלל לסברת התוס' ואין כלל מציאות של היכר לימים היוצאים לפי שיטת הרמב"ם דאית ליה היכרא בתושבי הבית או ריבוי הארה גדולה ד"שמונים נרות".

ואם נעיין בדרכי משה היטב נווכח כי לא טעינו – ומדגיש כי כדי לצאת ידי דעת התוס' יש להפריד ולהרחיק את ההדלקות אחת מחבירתה.

אמנם אפשר לומר דאמנם הרמ"א סובר כהרמב"ם וכמ"ש בדרכי משה אך "מהיות טוב אל תיקרי רע" ואם יש לך אפשרות להרוויח את הידור התוס' אע"ג דלא סבירא ליה – מדוע שלא נקפיד על כך.

אך בסעי' ז הדגיש כי אע"פ שאנו מדליקין בפנים "ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם (אבל מבפנים) ואין לשנות אא"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין"

נראה מדבריו כי ההקפדה על חומרת התוס' איננה רק "המלצה" כאשר מתאפשר אלא גם כאשר ישנה התנגשות של מנהג עם שיטת התוס' יש לבטל את המנהג לטובת שיטת תוס' שחששו להיכרא דנרות ויש לציין כי בהדלקה בבית עדיין יש לומר שמתקיימת בכ"ז היכרא כיוון שבני הבית יודעים מי הדליק וכמה ורבכ"ז החמיר.

נבאר שהרמ"א סובר כהתוס' בכל דרכיו

הרי שיטת התוס' אינה מקרית בדרכו של הרמ"א ולכן נ"ל לומר כי הרמ"א כלל אינו פוסק כהרמב"ם אלא כל דבריו כדברי התוס', ואה"נ דאם ידליק הרמ"א בחוץ – ידליק רק בעה"ב כשיטת התוס' ואפי' אם ירכו בני הבית – לא ידליקו יותר דחיישנן להיכירא אך חידש הרמ"א בדעת תוס' גדר שלא היה עד עתה והוא כי ארבע דרגות יש בשיטתם

- א. מצוות חנוכה – נר איש וביתו.
 - ב. המהדרין – נר לכל אחד ואחד.
 - ג. המהדרין מן המהדרין – מוסיף והולך וגם אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר – מפני היכירא דימים היוצאים.
 - ד. והמהדרין מן המהדרין מן המהדרין – כל אחד ואחד מבני הבית מוסיף והולך וזה לא ייתכן במציאות דתוס' של הדלקה בחוץ אלא רק במציאות של הדלקה בבית שאינו מוגבל למקום מצומצם.
- ובוודאי שכאשר ההדלקה מיועדת לפרסומי ניסא לבני הבית והם עצמם צריכים לבודד את נרותיהם אחד מהשני – ההדלקה בברכה חוזרת אל בני הבית.

אך בין אם נלמד דהרמ"א כהרמב"ם ובין כהתוס' יצא שכאשר ההדלקה מתבצעת ברחובה של עיר ייאסר על בני הבית לפרוש מברכת המדליק ולהתכווין שלא לצאת ע"מ שיתחייבו בהדלקה בברכה ואין ברכה שאינה צריכה אלא ברכה לבטלה.

הבדל בין הביאור הנ"ל לביאור הבית הלוי ורע"א

ונסיים כי יסוד מחדש זה שונה במהותו מיסודו של בית הלוי שהבין בשיטת הרמ"א כי מברכים על "הידור מצווה", דלדידן אין הברכה כלל על הידור מצווה אלא על חיוב דחל אגברי.

וכן שונה מיסודו של הגרע"א [שו"ת תנינא ח"ב סי' יג] שהבין כי מנהג ברכת המדליקים משום שאינם מתכוונים לצאת בברכת בעה"ב ולכאורה מדבריו גם בהדלקה בחוץ – אפשר להפטר אך לפמש"כ – הרי תלוי הדבר במיקום ההדלקה – דאם היא בחוץ – יש איסור לברך ולא מהני כוונה שלא לצאת, דבעה"ב פטר את כל בני הבית – דהדלקה חובת ביתא, אך בבית – הרי חל חיובא אגברי ואינם צריכים "כוונה" שלא לצאת.

ונכון וראוי שיברכו ודומה הדבר לדין המובא בשו"ע סי' ח ס"ה אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת כולם מברכים ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמן וכן כאן אמנם אפשר ליפטר בהדלקת בעה"ב אך נראה שמותר להיפרד ולהדליק כל אחד בפני עצמו.

סיכום ההבדלים בין הדלקת חוץ להדלקת פנים

הדלקת חוץ – חיובא אחפצא

להרמב"ם – בעה"ב מדליק כנגד כל בני הבית ומוסיף והולך ואינו צריך ליצור "היכר" בין הנרות אלא מרבה באור מלילה ללילה, ובעה"ב מברך ואין בני הבית מדליקין ולא מברכין.

להתוס' – בעה"ב מברך ומדליק מוסיף והולך נר אחד בכל יום ללא קשר לבני הבית – ואין בני הבית מדליקין ולא מברכין.

אשכנזי שרוצה לשנות ממנהגו ולהדליק בחוץ בין אם יפסוק כרמב"ם ובין כתוס' – יאסר על בני הבית להדליק בברכה משום שנפטר חיוב הבית בהדלקת בעה"ב, ואם כהרמב"ם – תאסר רק הברכה אך לכאורה יוכלו להרבות בנרות כאשר יחפצו, ואם כהתוס' – תאסר על בני הבית גם ההדלקה וגם הברכה.

וביררנו שנראה שדעת הרמ"א כהתוס'.

הדלקת פנים – חיובא אגברי

- א. בין הרמב"ם ובין התוס' יודו כי שרי לכל בני הבית להדליק בברכה ואם ירצו דכיוון שההדלקה אינה "מתיחסת" אל "הבית" אלא אל "בני הבית" ממילא החיוב עבר אליהם.
- ב. אך אם ירצו יוכלו להפטר גם בהדלקת בעה"ב אם יתכוונו לצאת בה.
- ג. אך החילוק בין התוס' לרמב"ם יהיה דלהרמב"ם אוכל להציב את כל הנרות על שולחן אחד מבלי ליצור "היכר" ביניהם, ולהתוס' כל אחד ואחד יידרש להציב נרותיו במקום מסוים ולא – לא יתירו לו להדליק.
- ד. בין לרמב"ם ובין לתוס' – יש לחנך קטנים.
- ה. בין לרמב"ם ובין לתוס' – נשים נפטרות בהדלקת בעה"ב.
- ו. בין לרמב"ם ובין לתוס' – יתאפשר להדליק כל הלילה.

ולסיום – אחדו חידה לחכמי הלב

- ש. מתי לשיטת התוס' לא נחוש להיכירא בין בפנים בין בחוץ.
- ת. בהידור המהדרין – שבין לדברי תוס' בין לדברי הרמב"ם מדליקין לפי מס' בני הבית ואין צורך להפריד הנרות.

סדר ההדלקה – הידור לעומת הידור

סדר ההדלקה – הידור לעומת הידור

שיטת מה"ריק

שיטת רבינו יונה

ביאור ראשון בהבנת מנהג אוסטרייך

ביאור נוסף בהבנת מנהג אוסטרייך

שיטת הגר"א

שיטת הגר"ח מבריסק

תנאי ברכת ראיה - שעשה ניסים

שיטת המקובלים

מח' רע"א והסמ"ג בברכת שעשה ניסים ושהחיינו

בגמרא שבת כא: נפסק כב"ה "שמהדרין מן המהדרין" מוסיף ועולה דהיינו יום ראשון מדליק נר אחד וביום השני שניים וכן הלאה עד שביום שמיני מדליק שמונה נרות – והביאה הגמ' שני טעמים למשמעות ההידור דמוסיף, א. כנגד "ימים היוצאים", ב. לסמל כי "מעלין בקודש", ונקטו תוס' והשו"ע שבא אחריהם טעם דבעינן היכרא בכל יומא.

"ואראה והנה שבע שיכלים עולות בקנה אחד מלאות וטובות"

שבע שיטות בסדר ההדלקה

לגבי סדר ההדלקה – מהיכן מתחילים ועל מי מברכים לא דיברה הגמ' אך רבותינו הראשונים גילו דעתם בזה ונביא בזה שבע שיטות שביירנו מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים.

שיטת מה"ריק

שכולנו מכירים היא שיטת מהר"י קולון¹ והובאה בב"י – ומהרי"ק סובר שתנאי מקדים ומחייב הוא "לפנות לימין" וזאת ע"פ הגמ' ביומא טו: וכך פסק המרדכי בשם רבינו

¹ מאחרוני הראשונים נולד בצרפת ונדד לאיטליה, היה רבו של ר' עובדיה מברטנורא.

מאיר ופירוש פניה לימין בפשיטות הוא שאנו מתחילים בשמאל ואז כל צעדינו ומגמת פנינו לימין, ומכיוון שחובה עלינו "לפנות ימין" אם תתחיל את ההדלקה בצד – שמאל שומה עליך להמשיך למחרת ולברך על הנר השמאלי שבו התחלת אתמול ואח"כ להדליקו ולהמשיך אל הנר החדש שנמצא מימין לו ואין לך רשות להתחיל לברך ביום השני על הנר החדש – משום שאחר שתדליק אותו תאלץ לפנות לשמאל ואין זה ראוי, ואם תבחר באפשרות שניה – למחרת לברך ולהדליק על הנר השמאלי שהדלקת אתמול ואח"כ לפנות לימין אל נר – החידוש גם זה חסרון משום שכל ברכותיך יהיו בכל חג החנוכה על נר אחד – הנר השמאלי שבו התחלת.

לכן, מציע מהרי"ק כי ביום הראשון תתחיל מהנר הימני הסמוך ביותר לטפח הסמוך לפתח, וביום שני – תברך ותדליק את הנר החדש החדש שהצבת משמאל וכן הלאה עד שביום שמיני תדליק את הנר החדש השמיני והשמאלי הרחוק ביותר מהפתח ותפנה לימין, וריות גדול בדבר כי הנך מברך בכל יום על הנר "החדש" הנוסף שהוא מורה על הנס.

ונמצא מדברי מהרי"ק שדורש שתי מעלות :

א. שכל פניותיך יהיו לימין ופירוש התחל בשמאל כדי שתגיע בסוף לימין.

ב. שכל ברכותיך יהיו על הנר "החדש" והנוסף.

וכך פסק בשו"ע וכך מנהג רובא דעלמא.

שיטת רבינו יונה

ומביא הב"י את דברי ר' דוד אבודרהם בשם רבינו יונה ובדבריו מופיעה מעלה נוספת שנדרש להקפיד עליה והיא – "נר שהתחיל בו" ולשיטתו אינך יכול "לדלג" כמ"ש מהרי"ק משום שהנך נדרש להמשיך לברך על אותו נר שהדלקת אתמול,

אך בוודאי שגם רבינו יונה מסכים עם שיטת מהרי"ק שישנה מעלה בנר "החידוש" ומסתמא אינו חולק על מעלת פניות לימין, ולכן מציע ר' יונה פתרון יצירתי ומקורי והוא לברך בלילה ראשונה שלש ברכות על הנר, ואח"כ ביום השני – **תחלק את הברכות** דהיינו תברך "להדליק נר חנוכה" על הנר שהדלקת אתמול ותדליקו ואת ברכת "שעשה ניסים" תברך קודם הדלקת הנר השני נר החידוש.

וכן בליל שמיני יברך "להדליק" על "נר ההתחלה" ויברך על הנר השמיני – "נר החידוש" ברכת "שעשה ניסים" והכל בא על מקומו בשלום אך לא נתפרש להדיא סדר ההדלקה

בדין "פניות לימין", אך המשכיל יבין מדעתו כי כמה אפשרויות ישנן ואכמ"ל.

הראת לדעת מדברי ר' יונה :

א. **"נר ההתחלה"** דהיינו הנר הראשון שהדלקתי ביום ראשון עליו תמיד אברך ברכת "להדליק" ואדליקו ראשון.

ב. **"נר החידוש"** – דהיינו לברך בכל יום ברכת "שעשה ניסים" על נר הנוסף שבו ניכר הנס.

ג. **"פניות לימין"** אם תתחיל את ההדלקה ביום ראשון בנר הימני – בכל ימות החנוכה יהיו פניותיך לימין.

ד. **"פירוד בברכות"** רבינו יונה לצורך המעלות מוכרח לוותר על רצף הברכות והפריד את ברכת "שעשה ניסים" מאחותה ברכת "להדליק".

הפרדת הברכות - למעשה הבעיה של פירוד בברכות זה מה שמכנה מרן הב"י "קצת דוחק" ויתכן שמשום כך לא הובאה שיטה זו בפוסקים האחרונים ואין מי שנוהג כך, והרמ"א כתב מפורשות בסי' תרעו ס"ב ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק, והמאירי כג: כתב ע"ד ר' יונה "ואיני רואה דבריו".

ביאור ראשון בהבנת מנהג אוסטרייך

שיטה נוספת מביא הב"י בשם התה"ד סי' קו והיא "מנהג אוסטרייך" והוא כי היו מדליקין בכל ימי החנוכה מימין לשמאל וביום הראשון מברכין ומדליקין בכל ימי החנוכה מימין לשמאל דהיינו שביום הראשון מברכין ומדליקין את הנר הימני וכן ביום שמיני מברכים ומדליקים בנר הימני שבו הדליקו כל הימים ופנו לשמאל עד שהדליקו את הנר השמיני החדש.

ובביאור מנהגם הביא התה"ד שני הסברים ואחד הוא כי עניינם היה להדליק בטפח הסמוך לפתח הסמוך בכל מחיר ולכן פשוט שביום הראשון הימני שהוא הסמוך לפתח בו ראוי לברך ולהדליק וכן במהלך ימי החנוכה נברך עליו את כל הברכות משום שהוא עיקרי ומהודר מכולם כמ"ש בגמ' מצווה להניחו בטפח הסמוך לפתח.

ואף שלצורך זאת נצטרך לוותר על הידור "הנר החדש" ואפי' על "פניות לימין".

ובביאור זה של מנהג אוסטרייך ראינו :

א. "טפח הסמוך לפתח" שהנר הסמוך לפתח הוא הנר שעליו נסדיר את הברכות והוא החשוב ביותר ולצרכו "נוותר" על שאר הידורים.

ב. "נר שהתחיל בו" אכן גם במנהג אוסטרייך אפשר להמשיך ולהקפיד על הידור זה.

ג. "כל הברכות על נר אחד" – אכן אפשר וצריך להקפיד על הידור זה.

ד. "נר החידוש" יש לוותר על הידור זה לטובת רעהו הטוב ממנו והוא – "נר הסמוך לטפח דפתח".

ה. "פניות לימין" יש לשקול במאזנים הידור זה מתי יש להקפיד עליו ומתי לא, דהיינו אם יש בפתח מזוזה ואז ההדלקה תהיה בשמאל הפתח והנר הסמוך לפתח הוא הימני – יש לוותר על הידור זה לטובת "נר הסמוך לפתח".

ו. "נר הסמוך לפתח" אך אם אין בפתח מזוזה וההדלקה תתבצע בצד ימין הרי "הנר הסמוך לפתח" הוא השמאלי ועתה יש יכולת להדר גם בהידור זה ואין לזנוח.

וכדעה זו פסקו כמה מגדולי ישראל והם הב"ח (תרעו ס"ק ב) והביאו המג"א, ומהרש"ל שו"ת סי' פה וכן הגר"א סבירא ליה הכי אף ששיטתו שונה כמ"ש, וכן ציטט המג"א את מטה – משה שביאר בדברי רש"ל והובאה דעה זו בחי"א ובמשנ"ב.

ואגב, דברי מהרש"ל הובאו במס' גרסאות במג"א, ט"ז ויד אפרים, ולפי ביאורו של היד אפרים, ראה המהרש"ל שאם תניח את הנרות בצד הפתח לא תוכל להרוויח את הידור המהרי"ק "דנר החידוש" ולכן הציע להניח את כל הנרות בתוך חלל הפתח ואז – כולם "סמוכים" ותוכל להדר גם במהרי"ק.

ביאור נוסף בהבנת מנהג אוסטרייך

כמו שהובא בתה"ד וביאר שם - שהתחילו תמיד מהנר הימני והלכו מימין לשמאל והוא כי סברתם דזהו הביאור הנכון בדברי הגמ' – כל פניות שאתה פונה יהיו לימין – שעד עתה הבנו שצריך להתחיל בשמאל כדי שכיוון ההתקדמות יפנה תמיד לימין ועתה נתבאר שהביאור בזה שנתחיל בימין ואע"פ שכיוון ההתקדמות יהיה לשמאל – לא חיישינן בהכי אלא שנתחיל "ברגל ימין" וכדוגמת הכתב העברי שכותבין מימין והולכין לשמאל, וחובה להקפיד על מעלה זו יותר מכל מעלה אחרת ואכן במקום שיש מזוזה – הא והא איתא – דאניח את הנרות בצד שמאל של הפתח ואדליק בנר הימני שהוא גם הסמוך לפתח וגם אפנה לימין לפי שיטתם אך

אוותר על "הידור בחידוש", או שאבחר לוותר על סמוך לפתח ואדליק ביום ראשון בנר השמאלי הרחוק ביותר מן הפתח וביום שני אדליק את הנר החדש שהצבתי מימין לו ואלך מימין לשמאל עד שביום שמיני אדליק את הנר הסמוך ביותר לפתח שהוא החדש ואלך מימין לשמאל.

והרי תמצית דעתם

- א. "פניות לימין" פירושו להתחיל מימין ולצעוד לכיוון שמאל.
 - ב. "פניות לימין" הידור זה הוא ההידור "החזק" ביותר והוא דוחה כל הידור אחר המתנגש בו.
 - ג. "נר החידוש" אין שום צורך לוותר עליו אא"כ תבחר לבכר את אחיו "נר הסמוך לפתח", אך במנהגם אין התייחסות לכך.
 - ד. "נר הסמוך לפתח" ישנה אפשרות להדר כך רק אם ההדלקה מתבצעת בפתח שיש בו מזוזה ואז כמ"ש בס"ק הקודם – צריך להחליט איזה הידור מעדיפים או את "הסמוך לפתח" או את "נר החידוש",
 - ה. "נר שהתחיל בו" ישנה תמיד אפשרות להדר בהידור זה בין בפתח שיש מזוזה ובין בפתח שאין מזוזה אך תמיד יהיה "על חשבון" הידור ד"נר חידוש".
 - ו. כל הברכות על נר אחד – ראוי ונכון שלא להפרידם.
- ופסקו** הלבוש והט"ז ס"ק ו בדרך זו וכתב ע"ז הביה"ל ד"ה כדי להפנות לימין – ואף שבח"א לא נזכרה שיטה זו, מכל מקום אין לדחות גם כן שיטת הט"ז אחרי שהפמ"ג והדרך החיים העתיקהו להלכה.

שיטת הגר"א

מובאת בסי' תרעו ד"ה "ויברך", ושם כתב הגר"א על דברי השו"ע שפסק את שיטת מהרי"ק – ואין לו טעם וריח, שזה אינו רק למהדרים מן המהדרים ויניח עיקר המצווה ויברך על הרשות וגם משום פניות לימין יבטל עיקר המצווה טפח סמוך לפתח.

ואומר הגר"א כי ישנן שתי מעלות גדולות, א. ברכה והדלקה על "נר העיקר" שהוא הנר שהודלק ראשון ביום הראשון, ב. ברכה והדלקה על "נר הסמוך לפתח" ושני הידורים אלו אינם סותרים זה לזה,

ונראה כי שיטת הגר"א היא שיטה משולבת בין דברי מהרש"ל כמנהג אוסטרייך דההידור החשוב ביותר הוא ה"נר הסמוך לפתח"

ובין דברי רבינו יונה שהחשיב יותר מכל את "נר העיקר" – שבו הדלקתי בראשונה.

חידוש בהדלקת חלון – מהרש"ל כמהרי"ק והגר"א יאסור

ונפק"מ בין דעת הגר"א לדעת מהרש"ל תהיה במדליק בחלון או בבית הכנסת דשם אין "פתח", שלפי מהרש"ל תוכל להדליק כראות עיניך אך לפ"ד הגר"א עליך עדיין להצמד ולהדליק ראשונה בנר שאיתו הדלקת היום כדברי ר' יונה.

וראיתי להביא ראיה לדברי שהרי המהרש"ל הביא עיצה כיצד לנהוג בחנוכה ע"מ להדר בכל ההידורים דהרי דרישתו להניח נ"ח בטפח הסמוך היא על חשבון הידורים אחרים והציע להניח את הנר חנוכה בחלל הפתח ואז כל הנרות הם "בפתח" ואין כאן "נר הסמוך לטפח" יותר מחבירו, וע"ז כתב הגר"א שדבריו אינם נראים, ותימה דדברי מהרש"ל מסתדרים וכל הנרות נמצאים בפתח והרי שאין דבריו נראים משום שמחמיר הגר"א מהמהרש"ל וסובר שאף במצב כזה של הדלקה בחלל הפתח או בחלון או בבית הכנסת – יש להקפיד על הדלקת "נר העיקר" כסברת ר' יונה.

ומסכם הגר"א הלכה למעשה : אלא העיקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח בין מדליק בימין הפתח או בשמאל ויברך כל הלילות עליו ובזה מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצווה.

ואגב, אכתוב כאן דברי הערוה"ש סי' תרעו ס"ק יא דהקשה ע"ד הגר"א וטען דאם היה מדליק אחד ללא ברכה ואז היה מברך ומדליק את השני – שפיר היתה השאלה כיצד בירכת על הנוסף ולא על העיקר – שהוא הראשון שהדלקת, אך לשיטת השו"ע הרי תמיד אנו מברכים על הראשונה, והיא העיקרית והשאר הם נוספים.

וכעין קושיא זו הקשו הרבנים בשיעור, שלכאורה אפשר לומר לדעת השו"ע שבנר הראשון שהנני מדליק (החדש) בכוונתי לצאת בו יד"ח נר חנוכה וכל השאר הם נרות ההידור.

אך איני מבין דבריהם דהרי הב"י שפתיו ברור מללו דמדליק בברכות על נר החידוש שמורה על התחדשות הנס ואם נר זה הוא העיקר במה מורה על התחדשות דכל עניין ההתחדשות

שייכא בתוספת על העיקר, בהידור הנוסף על "מצוות נר חנוכה" ולפענ"ד הוי תרתי דסתרי ממש.

ולסיכום דעת הגר"א מתוך ה' ההידורים הוא נוקט להלכה רק ג' והם

א. "נר הסמוך לפתח" והוא נוצח את כל ההידורים האחרים.

ב. "נר העיקר" והוא קיים לשיטתו גם כשאין "סמוך לפתח" ויסוד סברתו פשוט – דהרי זהו עיקר הדין וברגע שהדלקתי אותו – הרי נפטרי מעיקר הדין וכל השאר הם חיוב ולכן מי שהדלקתי ביום הראשון – הוא אשר קבעתי שיהיה לי בנר חובה וכל השאר – הידור ואין אתחיל מנרות ההידור ואניח נר עיקר הדין. ובזה הסכים הגר"א עם רבינו יונה.

ג. "להסדיר כל הברכות על נר אחד" ובזה לא הסכים הגר"א עם רבינו יונה שחילק את ברכת "להדליק" על "נר העיקר" ואת ברכת "שעשה ניסים" על "נר החידוש" בביאורו סי' תרעו ס"ב – אף שברכת "שעשה ניסים ושהחיינו" צריך עובר לעשייתן כמ"ש בפ"ג דמגילה עיי"ש.

ד. "נר החידוש" ביטלו הגר"א מכח ההידורים הנ"ל, ואינו קיים כלל לשיטתו.

ה. "פניותיך לימין" – הידור זה קיים בחלק ממצבי ההדלקה להגר"א – והם א. בהדלקה בפתח שאין בו מזוזה והדלקה מימין הרי שנתחיל להגר"א בנר היותר שמאלי ובכל ימי החנוכה נלך משמאל לימין, ב. בהדלקה ללא פתח – כגון הדלקת חלון, ג. בהדלקת בית הכנסת, ד. בהדלקה בחלל הפתח, ה. בהדלקה על פתח הבית מבפנים.

אך במצב הראוי ביותר להדלקה והוא פתח שיש בו מזוזה – "יאלץ" הגר"א לוותר על הידור זה לטובת הידור "נר הסמוך לפתח".

ומדי דברי בו זכור אזכרנו, בדברי הגר"א מוכיח שישנו "נר עיקר" ולא מביא ראיה מר' יונה כמ"ש אלא הביא ראיה מדברי הרמ"א בסי' תרעד סעי' א.

אך לפני שנבאר את ראיית הגר"א נביא את דברי המחבר והרמ"א בעניין זה

שיטת השו"ע והרמ"א בדין הדלקה מנר – לנר

והתיר השו"ע להדליק נרות חנוכה מנר לנר ולא חשש בזה לביזוי מצווה דכולא חדא מצוותא היא.

אך הרמ"א כתב, ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפי' מנר לנר דעיקר מצוותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצווה כ"כ, ולכן אין להדליק מזה לזה ומקור חומרא זאת מהגהות מימונית ומרדכי.

ודברי הרמ"א לכאורה מובנים מאוד הרי אם עיקר מצוות נר חנוכה היא בנר אחד איך אדליק את הנרות ההידור שהם ברמת חומרא פחותה "מנר העיקר". הרי אין לי חיוב כלל בהם ובנר עיקר המצווה הרי אני מצווה ועומד, אך שאלה הפוכה נשאל – אם כ"כ פשוטה סברא זו מדוע כתב הרמ"א "ונהגו להחמיר" היה לו לאסור.

וביאר הביה"ל סי' רסג ס"א ד"ה "שתי" שכיוון שהידור זה הידור חשוב הוא ונזכר בגמ' – הרי נחשב גם הוא כנר מצווה ומותר להדליקו מנר העיקר.

ועוד תירוץ תירץ הערוה"ש סי' תרעד דכיוון שכל יסוד דין זה של איסור הדלקה מנר לנר יסודו בביזוי מצווה וכאן לא שייך ביזוי מצווה דהרי נר ההידור משביח מקחו של נר העיקר ואין כאן בזיון כלל.

הוכחת הגר"א מהרמ"א

ואחר שראינו כי הרמ"א מדגיש כי יש נר עיקר ויש נרות הידור ואינם ברמה שווה, נראה כי זאת רצה הגר"א להוכיח, אך אינו מובן כלל, דהרי הגר"א רוצה להביא ראיה כנגד השו"ע שזנח נר עיקר והעדיף נר חידוש וטוען הגר"א דהרמ"א מסכים שנר עיקר עדיף והיאך ראה כך בדבריו והרי לכאורה גם אם אדליק כמהרי"ק בסופו של דבר יהיה לי שני נרות דולקים – נר עיקר ונר חידוש, ומנ"ל לומר שהרמ"א לא הדליק כמהרי"ק.

אלא הבין הגר"א שחובה לאוקים מדליקים מנר לנר בגוונא שהדלקתי אחד ועתה השני לפני ואני מעוניין להדליקו.

והבין עוד הגר"א דבשלמא לדעת השו"ע שמתחיל הדלקה מנר החידוש ודאי שאדליק מנר לנר – דהרי הנרות עולים בקדושתם דהנר הראשון שהדלקתי הוא "נר החידוש" והוא "נר ההידור" וממנו אדליק נרות הידור אחרים או בסוף כל ההדלקה – את נר העיקר ולא ייתכן לעולם שאדליק מנר העיקר את נרות ההידור.

אך לדברי הרמ"א שחשש והחמיר בהדלקה מנר לנר מוכח כי הנר שעתה דולק לפני הוא נר

העיקר וממנו ייתכן שאסור להדליק את נרות ההידור.

והרי שהדליק הרמ"א כשיטת הגר"א מנר העיקר ולא התחיל הדלקה מנר החידוש.

שיטת הגר"ח מבריסק

ודרך זו היא להדליק כנהוג וכמקובל, אך לברך ברכת "להדליק נר חנוכה" לפני הדלקת הנר הראשון – ואז לברך שעשה ניסים (חוץ מהיום הראשון כמשי"ת) דהיינו ביום שני מברך "להדליק" ומדליק את נר החידוש ומברך "שעשה ניסים" ומדליק את שאר הנרות, וביום שמיני יהיה הסדר כך למדליקים כשיטת השו"ע יברך "להדליק" וידליק את הנר החדש – השמיני ואחר הדלקתו יברך "שעשה ניסים" וידליק את השביעי שהוא מימין אליו עד שיגיע לנר הראשון.

והטעם של הגר"ח מבריסק מובא בתשובות והנהגות ח"ב סי' שלט – כי הסתפק אם רואה נרות של אחרים והוא עדיין לא הדליק אם צריך לברך "שעשה ניסים" מיד או דלמא ימתין עד ההדלקה שלו, ואע"פ שבהגמי' מביא שאם עתיד להדליק אינו מברך אבל לשון הרמב"ם "כל הרואה אותה ולא בירך מברך שתיים" משמע שבכל אופן מברך על הראיה ותלה ב' שאלות אלו בחקירה הנזכרת - **האם ברכת "שעשה ניסים" היא ברכת המצוות או נתקנה על הראיה**, ומחמת ספק זה נהג הגר"ח מבריסק בעצמו לצאת כל הדעות והיה נזהר כשיצא מבית הכנסת אחר מנחה לא להביט בחלונות מבחוץ כדי שלא יתחייב בברכת הרואה לצד האחד שזכרנו, ולעניין הברכה בלילה הראשונה נהג הגר"ח כדברי השו"ע לברך כל ג' הברכות לפני ההדלקה אבל בלילה השני נהג לברך ולהדליק נר אחד ואח"כ בירך "שעשה ניסים" והדליק שאר הנרות משום דבכהאי גוונא יוצא ממה נפשך שאם היא ברכת הראיה – הלא ראה נר ראשון וגם אם היא ברכת המצוות שייך עוד לברך כיוון שעדיין עוסק במצווה ושייך עוד הברכה גם בגדר ברכת המצוות, ואפשר נמי דשו"ע דינא קאמר לברך עובר לעשייתן אבל מליל שני ואילך מועיל לברך גם אחרי הדלקת ראשון וע"ז ירויח לצאת ידי חובת כל הצדדים ע"כ.

וסיכום שיטתו :

א. יש לחשוש כי ברכת "שעשה ניסים" היא ברכת הראיה ולא הדלקה, ולפי כך יש לראות קודם נר דולק ואח"כ לברך עליו.

ב. מיום השני ואילך נפריד את הברכות, נברך "להדליק" ונדליק ולאחר מכן נראה את הנר, ונברך על הראיה וההדלקה – "שעשה ניסים", ונדליק את הנר.

ג. הגר"ח הפריד את הברכות רק מיום שני אך ביום ראשון לא רצה לסמוך ע"ז משום שאין הדלקה אחרי הנר, ולכן ברכת "שעשה ניסים" אם נברך אחרי הנר, הראשון תהיה רק "ברכת הראיה" והרי זה ספק אם היא ברכת ההדלקה או ראיה.

ושיטתו דומה במקצת לשיטת ר' יונה אך שונה בתכלית וגם במעשה, כי שניהם הפרידו את הברכה מיום שני ואילך וביום ראשון – לא הפרידו.

אך בסדר הצבת הברכות על הנרות – הציב ר' יונה "להדליק" על נר עיקר ו"שעשה ניסים" על נר החידוש, והגר"ח הניח את ברכת "להדליק" על נר החידוש ואת ברכת "שעשה ניסים" – על הנר שסמוך לו.

ועוד חילוק בתכלית – דר' יונה חילק כדי להרוויח הידור, והגר"ח בא מכח הגדרת הברכה.

תנאי ברכת ראיה - שעשה ניסים

ואגב אכתוב דאיתא בהכי ג' שיטות

א. **דעת השו"ע** – דאמר בסי' תרעו ס"ג מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו – כשרואה נר חנוכה מברך "שעשה ניסים".

הרי שכדי לברך "שעשה ניסים" בראיה בעלמא נדרשים ארבעה תנאים, א. שלא הדליק עדיין, ב. שלא עתיד להדליק, ג. ואין מדליקין עליו, ד. רואה בפועל נרות,

ב. **דעת הרבה גדולים** – שלדידן ישנם רק שלשה תנאים, א. שלא הדליק עדיין, ב. שלא עתיד להדליק, ג. רואה בפועל את הנרות. – ואע"פ שמדליקין עליו בביתו הריהו מברך ברכת הראיה – "שעשה ניסים".

וציין שעה"צ סי' תרעו ס"ג – מרדכי, והגר"א והגר"א כתב שכך מוכח מרש"י, וכן כתב ממאירי ועי' בא"ר שהביא עוד כמה ראשונים דסברי הכי, ועל כן פסקו הב"ח ופ"ח וא"ר כן להלכה)

אך המשנ"ב ס"ק ו פסק שלא לנהוג כן להלכה (בשם הט"ז ומג"א וברכ"י ע"פ הסמ"ג ורשב"א ור"ן שפסקו כהשו"ע)

הערה למעשה – ואגב אכתוב מה שהעירני בני יאשיהו נ"ו דאע"ג דהמשנ"ב פסק דלא יברך מטעם ספק ברכות להקל אין ראוי להקל נגד כ"כ הרבה פוסקים ולכן ראוי שילך לשמוע את הברכות מבר חיובא המדליק, ויענה אחריו אמן אך **קודם עליו לראות את הנרות** מאדם אחר שהדליק כבר כיוון שאם ישמע את הברכה ועדיין לא ראה נר דולק לפניו – לא יצא בברכת המברך שהרואה חיובו מדין ברכת "ראיה" ואם לא ראה – עדיין לא חל עליו חיוב כלל, והיאך יצא בברכת המדליק.

ואח"כ ראיתי כדבריו בדברי הר"ן שכתב בשם הרא"ה שאם היה הרואה בשעת הדלקה אצל אדם אחר – אע"פ ששמע מפי המברך מ"מ צריך לברך כדין הרואה, וקשה לומר שהחילוק הוא שהמדליק – אין כח בברכתו להוציא "רואה" אלא צ"ל כמשנ"ת.

ג. דעת הראשונים – או"ז – דבעינן רק תנאי אחד לברכת הרואה והוא שלא הדליק עדיין, ואע"פ שעתיד להדליק וכך ביאר הריטב"א ברש"י שפירש דין הרואה במי שלא הדליק בביתו עדיין, והפר"ח דייק כך מדברי הרמב"ם ולפי שיטה זו חובה לברך – אדם שהולך להדליק בביתו ורואה נר דולק של שכינו ובירך, האם בהדלקת נרותיו יאסר עליו לברך פעם נוספת – "שעשה ניסים" ובדבר זה נחלקו הראשונים – האו"ז – סובר שאכן יצאת יד"ח ובהדלקת נר חנוכה שלך – תברך רק "להדליק" וכ"כ הפר"ח ולפ"ז היא גופא ספיקו של הגר"ח מבריסק.

אך הריטב"א ביאר כי אמנם חובה מוטלת עלינו לברך בשעת ראיה אע"פ שעתיד להדליק אך בכ"ז אלו שתי ברכות שונות אע"פ שהן במטבע אחד וברכת "שעשה ניסים" על הראיה שבירכתי אינה פוטרת אותו מלברך שוב בשעת ההדלקה "שעשה ניסים" – על ההדלקה ולפ"ז אכן מובן חששו של הגר"ח שלא להתבונן בנרות בדרך לביתו אך שינוי סדר הדלקתו, לפ"ז – אין בו תועלת וצורך.

העולה מן האמור – ראשונים רבים סוברים כי ברכת "שעשה ניסים" שייכת להדלקה ולא תלויה בראיה מוקדמת ולכן פטרו אותי מברכת ראיה אם עתיד אני להדליק והם – הרשב"א, הר"ן, תוס' ריד, ריטב"א בשם י"א, מאירי, ראבי"ה סי' תתמג, הגה"מ פ"ג איתא בשם רבינו שמחה.

וגם אם שייכא לראיה – בכ"ז ברכת "שעשה ניסים" שעל ההדלקה – לפ"ד הריטב"א שייכא להדלקה,

ובעצם חקירתו של הגר"ח תיתכן רק לפ"ד האו"ז והפר"ח, ובמה שכתב שאפשר שכן דעת השו"ע – בב"י נראה ששלל שיטה זו מהלכתא כיוון שאפי' ע"ד ר' יונה כתב שזה

דוחק וכ"ש הכא, ועוד תיממה לי דהיאך סבר דהיא דעת השו"ע דהרי ביארנו קודם את דעת השו"ע בס"ג דלא ייחס לברכה זו שייכות לראיה דהא פסק שאם עתיד להדליק – לא יברך ברכת ראיה.

שיטת המקובלים

שיטת חסידי בית אל וכמו שמביא בספר דברי שלום במנהגי בית אל אות ק וכ"כ בשו"ת מנחת כהן וחילקו בין ברכת "להדליק" שהיא ברכה דאית ביה מעשה (חיצוניות) לבין ברכת "שעשה ניסים" דלית בה מעשה (פנימיות) אך גם בין המקובלים יש שהורו לברך את כל הברכות קודם ההדלקה בכל יום וכמ"ש השו"ע וכ"כ הבן איש חי, והשד"ה ועוד, וטעמם כי כל הברכות משלימות אחת את חברתה ורק אחרי שבירכתי כל ג' הברכות מותר לבצע הדלקה.

וכמובן שישנו שינויי מהותי בין מנהגם לבין שיטת הגר"ח מבריסק בתכלית ההפרדה שהוא הפריד לצורך "ראיה" ואז ברכה והם – לטעמים הכמוסים עמם.

אך שני הבדלים טכניים יש ביניהם – הגר"ח מבריסק ביום הראשון בירך כל ג' הברכות לפני והם גם ביום הראשון הפרידו את הברכות ובזו שינויי עצום ביניהם לבין הגר"ח וגם מר' יונה.

ועוד דהגר"ח מבריסק ור' יונה ברך את ברכת "שעשה ניסים" בתוכ"ד ההדלקה והם בכל יום – בירכו "להדליק" והדליקו את כל הנרות ואז בירכו "שעשה ניסים".

קושיא לשיטת המקובלים – מקידוש והבדלה

אך קשה לשיטת דטענו כי לחלק בין ברכה דאית ביה מעשה – ההדלקה ולהדליק, ואחר גמר כל המעשים יש לברך את הברכה דלית בה מעשה.

דהרי גם הם מודים דבקידוש של ליל שבת או בהבדלה – איננו שותים את היין אחר ברכת הגפן אלא ממתינים עד שנסיים את ברכת הקידוש או ההבדלה אע"ג דלית בה מעשה.

מח' רע"א והסמ"ג בברכת שעשה ניסים ושהחינו

ועוד תיתכן בעיה הלכתית, דהרי חקרו רבותינו האחרונים מה יהיה דינו של אדם ששכח לברך את כל ברכות חנוכה והדליק את כל הנרות, האם יברך. ופשוט שאת ברכת "להדליק"

לא יברך אך לגבי ברכת שעשה ניסים ושהחיינו כתב רע"א (שו"ת תנינא סי' יג) שיברך דהרי לא גרע מהרואה נר חנוכה ולא בירך שמוטל עליו לברך, ופסק כדבריו במשנ"ב סי' תרעו ס"ק ד.

אך הפמ"ג במש"ז ס"ק ד סובר שאם הדליק וגמר ההדלקה ולא בירך, הדבר תלוי במח' הראשונים שהובאה קודם בדין מי שמדליקים עליו בביתו ואינו נוכח שם – האם יברך על ראיית נר חנוכה – לדעת השו"ע סי' תרעו ס"ב שלא יברך – גם כאן לא יברך, ולחולקים שם (הוב"ד במשנ"ב ס"ק ו) שסוברים כי אע"ג שמדליקים עליו בגו ביתה לא נפטר מברכת הרואה – יברך גם כאן.

ונראה שסובר הפמ"ג בדעת השו"ע שדין ברכת ראייה הוא חידוש שנתחדש אך ורק למי שלא הדליק ורואה הנרות וכיון שיצא מסוגיית "הדלקה" עובר לסוגיית "ראייה" אך לא יתכן שמי ששייך בעניין "הדלקה" יברך על "הראייה" וכן כאן כיוון שהדליק – הרי הכניס עצמו בקהל "המדליקים" ואינו יכול להיות לפתע בכלל "הרואים".

אך רע"א שלא קשר בין שני הדינים ולשיטתו בדעת השו"ע – אם מדליקים עליו בביתו לא יברך ברכת ראייה אך אם הוא עצמו הדליק בלא ברכה יברך ברכת ראייה משום שלדעתו הברכה שבירכה אשתו בגו ביתה פטרה אותו ואין לו רשות לברך שוב אחר שנפטר אך הכא במדליק ללא ברכה – חיובא דברכה לאן אזל.

ולסיכום – נחלקו רע"א והפמ"ג באדם שהדליק וסיים כל נרותיו, האם יברך ברכות ראייה על הנרות, לדעת השו"ע – רע"א מחייב, ופמ"ג פוטר.

ולכן בנידון דידן בשיטת המקובלים יאסור הפמ"ג לברך ברכות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו" על הנרות שהודלקו.

כתב ר' יצחק סגי נהור בן הראב"ד

ומה שאמרו רז"ל הזהיר בנר הווין ליה בנים זכרים שיהיו ת"ח, וכולי עלמא יוצאין ידי חובתן אבל מיעוטא דמיעוטא זהירים להדליק כפי כל פרטי המצוות והדקדוקים שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה יקנה וישיג בכח המצווה ובסגולתה בנים זכרים ת"ח, וסוד הדבר – "לו חכמו ישכילו זאת" כל הזהיר ב-לו' נרות של מצוות חנוכה יזכה לבנים בעלי חכמה, אימתי – **אם ישכילו זאת רוצה לומר** "אם יתכוננו להזהר בזאת המצווה בכל פרטיה ודקדוקיה"